

ਵੀਆਹੁ ਹੋਆ ਮੇਰੇ ਬਾਬੁਲਾ

ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ-ਵਿਚਾਰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

ਡਾ. ਪੁਸ਼ਪਇੰਦਰ ਸਿੰਘ

www.ggssc.net

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਟੱਡੀ ਸਰਕਲ

ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ ਐਕਸਟੈਨਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ-141002

ਫੋਨ : 0161-2450352 ਈ-ਮੇਲ : info@ggssc.net

ਵੀਆਹੁ ਹੋਆ ਮੇਰੇ ਬਾਬੁਲਾ

Collection of Essays on Marriage (Anand Karaj)

ਡਾ. ਪੁਸ਼ਪਇੰਦਰ ਸਿੰਘ

First Edition : October 2011 (2000)

Printed at

VIRSA PRINTERS, LUDHIANA

Price : 50/- Paper Back

70/- Hard Bound

Published by:

Directorate of Publications

Guru Gobind Singh Study Circle

Model Town Extn., Ludhiana-141002

Ph : 0161-2450352

Email : info@ggssc.net

ਸਮਰਪਣ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਕੰਧ ਸਾਹਿਬ, ਬਟਾਲਾ

ਦੀ ਓਸ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰੀ, ਸੁਹਾਗਾਂ ਲੱਦੀ

ਵਿਆਹ-ਯਾਦ ਨੂੰ

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬਰਾਤ

ਲਿਆਏ ਸਨ ਤੇ ਬੀਬੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ

ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਸਿੱਖ ਵਿਆਹ ਉਪਰੰਤ

ਰਾਇ ਭੋਇ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ (ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ)

ਸੁਭਾਗ ਜੋੜੀ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਪਧਾਰੇ ਸਨ।

ਤਤਕਰਾ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਮਨੋਰਥ	5
ਮੁੱਖ ਬੰਦ	6
ਦੋ ਸ਼ਬਦ	9
ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸੰਸਥਾ	13
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਪ੍ਰਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ	18
ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ	26
ਲਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸੰਜੋਇਆ ਜੀਵਨ ਫਲਸਫਾ	31
ਲਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼	37
ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ 'ਲਾਵਾਂ' ਦੀ ਬਾਣੀ	42
ਪ੍ਰਵਾਰ ਦਰਸ਼ਨ	53
ਕੰਮਕਾਜੀ ਗ੍ਰਹਿਣੀ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ	61
ਕੀ ਆਪ ਇਸਤਰੀ ਹੋ?	68
ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਵਿਚਾਰਕ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ/ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ	71
ਅਜੋਕੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਕੀ ਹੈ?	75
ਤਲਾਕ : ਕਾਰਨ ਤੇ ਇਲਾਜ	80
ਅਵਗੁਣ ਛੇਡ ਗੁਣਾ ਕਉ ਧਾਵਗੁ	84
ਪਿਆਰ-ਵਿਆਹ	87
ਵਿਆਹ ਅਨੰਦ ਬਿਨਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ	94
ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਮਾਂ, ਭੈਣ, ਧੀ-ਭੈਣ ਕਰ ਜਾਣਨੀ	97
ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ	101
ਨਾਰਿ ਭਤਾਰ ਪਿਆਰ ਹੈ	119

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਮਨੋਰਥ

ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੱਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਜਿਥੇ ਸਾਡੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਜੀਵਨ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵੀ ਤੈਅ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਨਿਰੀ ਇਕ ਰਸਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਹ ਉਹ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਦੋ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਲਈ ਰਾਹ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ 'ਚ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਇਕ ਰਸਮ ਜਾਂ formality ਹੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਕੋਲ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਲਈ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਬਚਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਰਸਮਾਂ ਲਈ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਵੀ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ 'ਰਸਮ' ਬਹੁਤ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਹੀ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਉਥੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵੀ ਸਵਾਈ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਾਜ ਦੇਣਾ/ਲੈਣਾ, ਧਨ ਦਾ, ਤਨ ਦਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਰੁੱਤਬੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨਾ, ਨਸ਼ੇ ਵੰਡਣੇ ਤੇ ਲੈਣੇ..... ਆਦਿ 'ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ' ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਵਰਜਿਆ ਸੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਡਾ: ਪੁਸ਼ਪਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੁਰਾਂ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਟੱਡੀ ਸਰਕਲ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਇਸ ਬਹੁਮੁੱਲੇ ਸੰਕਲਨ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਜਨ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਛਾਪੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਗੇ।

ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ,

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਟੱਡੀ ਸਰਕਲ

ਮੁੱਖ ਬੰਦ

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੜਾਅ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਸ਼ਾਦੀ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਖੁਸ਼ੀ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ Marriage ਸ਼ਬਦ Merry ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਮੈਰਿਜ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ। ਖੁਸ਼ੀ ਇਕ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਜੋ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਹੁਣੇ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ, ਹੁਣੇ ਉਦਾਸ। ਖੁਸ਼ੀ ਛਣ ਭੰਗਰ ਹੈ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰੀ ਹੈ, ਟਿਕਾਊ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਵਿਆਹ ਜਾਂ ਵਿਵਾਹ ਦਾ ਵੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਹਿ ਤੁਰਨਾ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਜਾਂ ਸ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਦੋ ਸਰੀਰਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦੋ ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਆਤਮਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਮੇਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਅਨੰਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਨੰਦ ਕਦੀ ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਟੁੱਟਦਾ ਨਹੀਂ, ਨਿਖੁੱਟਦਾ ਨਹੀਂ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਇਕ ਵਿਧੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੇ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾ ਵਾਲੀ ਸਾਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਵੰਬਰ ਰਚਾ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਇਕੱਠਾਂ ਸਮੇਂ ਆਪਸੀ ਝਗੜੇ ਤੇ ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ 'ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਆਹ' ਦੀ ਰੀਤੀ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋ ਗਈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅੱਜ ਤੱਕ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਮਤ 1765 ਬਿਕਰਮੀ (1708 ਈ:) ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਕਾਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨੇ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਚੌਥੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਲਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ

ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 1849 ਵਿਚ ਫਰੰਗੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਜ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਇਹ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦਾ ਵਿਆਹ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਨਾਲ ਵਿਆਹੇ ਜੋੜੇ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨਜਾਇਜ਼ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਮੁੜ ਹਿੰਦੂ ਰੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਹ ਕਰਨੇ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੇ। ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਅਨਿਆਏ ਵਿਰੁੱਧ ਅਵਾਜ਼ ਚੁੱਕੀ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਰਸਮ ਮੁੜ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰ ਇਹ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਅਪਣਾਈ। ਫਿਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਿਪੂਦਮਨ ਸਿੰਘ ਰਿਆਸਤ ਨਾਭਾ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਵਿਆਹ ਐਕਟ 1909 ਵਿਚ ਪਾਸ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਧਾਰਾ 25 (ਬੀ) ਤਹਿਤ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹਰ ਸਿੱਖ ਮਾਤਰ ਨੇ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ ਮੁੰਡੇ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਉਦੋਂ ਹੋਣ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਣ। ਮੰਗਣੀ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਗਈ। ਜੇਕਰ ਮੰਗਣੀ ਕਰਨੀ ਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਦੀ ਰਸਮ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਿਰਧਾਰਤ ਦਿਨ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਬਰਾਤ ਲੈ ਕੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਨੋਂ ਧਿਰਾਂ ਆਹਮੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਦੁਆਰਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਅਰਦਾਸ ਉਪਰੰਤ ਮਿਲਣੀ ਦੀ ਰਸਮ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਰਸਮ ਲਈ ਮੁੰਡਾ ਤੇ ਕੁੜੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਚਾਰੇ ਲਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਵਾਰ ਵਿਆਹ ਵਾਲਾ ਜੋੜਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਕਰਮਾ ਦਾ ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਤੋਂ ਵਾਰਨੇ ਫੇਰਨੇ ਜਾਣਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਰਸਮ ਸੰਪੂਰਨ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਡਾ: ਪੁਸ਼ਪਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਅਨੰਦ ਮੈਰਿਜ ਐਕਟ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਨਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਰੱਖਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਭ ਲੇਖ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ

ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਂਹਦੇ ਹਨ। ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਉਦੇਸ਼ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਬੰਧਨ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੰਗਲਨੁਮਾ ਸਮਾਜ ਬਣਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਧਰਮ ਦੇ ਰਹਿਨੁਮਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨਧਾਰਾ ਲਈ ਚੰਗਾ ਗਿਣਿਆ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਜਨ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਝਾਅ ਹੈ ਕਿ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਸਬੰਧੀ ਜੇ ਕੋਈ ਗੰਭੀਰ ਜਾਂ ਰੌਚਿਕ ਪੱਖ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸਰਵੇਖਣ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਪਾਦਕ ਸਾਹਿਬ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਈ ਜਾਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕਿ ਆਉਂਦੇ ਐਡੀਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਸਕੇ।

ਸਟੱਡੀ ਸਰਕਲ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਵਧਾਈ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਡਾ: ਪੁਸ਼ਪਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗੇ ਸੂਝਵਾਨ, ਦੂਰਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਤ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਸ ਹੈ, ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਵਰਗੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇ ਸਬੰਧੀ ਬਹੁਮੁਖੀ ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਏਗੀ।

‘ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ’

ਪ੍ਰਿੰ: ਰਾਮ ਸਿੰਘ

ਚੀਫ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਟੱਡੀ ਸਰਕਲ

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਸਧਾਰਨ ਸਿਆਣਪ (Common Sense) ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੋਛੇਪਣ ਵਿਚੋਂ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦਾ। ਉਤੇਜਨਾ ਤੇ ਕਾਹਲ ਨਾਲ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਣਤਾ ਤੇ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮਾਨਵੀ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਤਾਣੀ-ਬਾਣੀ ਵਿਚ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਤਿਆਂ ਦੀ ਕਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਸਥਾਨ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਨਬੰਧਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸਿਰਿਆਂ ‘ਚੋਂ ਇਕ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਲੈਣ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਹੋਣ ‘ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਹੋਈ ਨਵੀਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਬੱਝਾ ਹੈ, ਜਿਸ ‘ਚੋਂ ਦਹਾਈ, ਸੈਂਕੜੇ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਉੱਪਜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਏਸੇ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵ (Social Animal) ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਲੱਖਾਇਕ ਹੈ।

ਮਾਨਵੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਘੋਖੀਏ ਤਾਂ ਜਾਣ ਜਾਵਾਂਗੇ ਕਿ ਚਲਾਕੀਆਂ ਤੇ ਹੋਛੇਪਣ ਨੇ ਅਲਪ ਸੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, ਸਵਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੰਡੇ ਚੋਭੇ ਤੇ ਚੁਭਾਏ। ਸਦਾ-ਸਦਾ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਵਾਪਰਿਆ ਕਿ ਹੋਛਾ ਮਨੁੱਖ, ਪਹਿਲਾਂ ਅਯੋਗ ਨਾਤਿਆਂ ਕਰਕੇ ਸ਼ੋਸ਼ਲ ਬਣਾ ਗਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਛੇਤੀ ਹੀ **Animal** (ਪਸ਼ੂ ਜੀਵ) ਬਣ, ਮਾਨਵੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੀ ਤੋਰ ਵਿਚ ਅੜਿੱਕਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਆਤਮ-ਵਿਗਿਆਨੀ, ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ, ਰਚਨਾਤਮਕ ਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ਾਤਮਕ ਰੁਚੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਖੇਡ ਦੱਸ ਕੇ, ਏਸ ਵਿਚੋਂ ਰਚਨਾਤਮਕ ਬੁਕਾਵਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਲਈ ਗੱਠਜੋੜ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਜੀਦਾ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਮੌਜਾਂ-ਮਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਨਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੇਣ ਦੇ ਹਾਮੀ, ਏਸ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਤਰਕ-ਘੋਟਾ ਲਗਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਖਾਓ ਪੀਓ ਮੱਜ ਕਰੋ।’ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ‘ਖੁੱਲ੍ਹ’ ਏਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪਰਿਵਾਰਕ ‘ਗੁਰੂਤਾ ਖਿੱਚ’ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਬੰਧਨ ਤੇ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੇ ਸ੍ਵੈ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਆਪ ਹੁਦਰਾ ਰੂਪ ਸਥਾਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਤੇ ਸੂਖਮ ਕਲਾ ਦੀਆਂ ਉੱਚਾਨਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ, ਜੁਰਮਾਂ ਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹੋ ਰਹੇ ਪਸਾਰੇ ਦੇ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਹਰਨ ਲਈ ਚਿੰਤਾਗ੍ਰਸਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ, ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭੌਤਿਕ ਉੱਚਤਾ ਤੇ ਨੈਤਿਕ ਨੀਚਤਾ ਦਾ ਸੁਮੇਲ

ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਚੱਲ ਸਕੇ। ਏਸ਼ੀਅਨ, ਭਾਰਤੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੀ ਜਦੋਂ ਪਦਾਰਥਕ ਬਹੁਲਤਾ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਭੌਤਿਕ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਨਿਵਾਣ ਵੱਲ ਨੂੰ ਝੁਕਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜਿਕ ਚੌਖਟੇ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਅਤੇ ਏਸ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਨਾਜ਼ਕ ਨਾਤੇ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਜ ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ-ਉਚਾਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਬਿੰਦੂ ਹੈ।

ਮਾਨਵਚਾਰੇ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਇਕ ਲਗਪਗ ਜ਼ਰੂਰੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਵੱਡ-ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਪ੍ਰਗਟਦੀ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਮਾਨਵ ਦੇ ਦੋ ਮੁੱਖ ਰੂਪ, ਮਰਦ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਸਾਜੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਮਰਦ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਣਤਰ ਤੇ ਗੁਣਾਤਮਕ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਘਾੜਤ ਕਮਾਲ ਹੈ! ਭਾਵੇਂ ਹੁਣ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਲਹਿਰ ਕਾਰਣ ਬਹੁਤੇਰੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਮਰਦ ਦੀ ਇਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਬੜੇ ਕਾਰਜ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਭਾਵਕ ਕਲਾ ਰੱਬੋਂ ਹੀ ਇਸਤਰੀ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਹੈ :

ਕਵਿ ਕਸੀਦਾ ਪਹਿਰਿ ਚੋਲੀ ਤਾਂ ਤੁਮ੍ਹ ਜਾਣਹੁ ਨਾਰੀ ॥
ਜੇ ਘਰੁ ਰਾਖਹਿ ਬੁਰਾ ਨ ਚਾਖਹਿ ਹੋਵਹਿ ਕੰਤ ਪਿਆਰੀ ॥ (ਅੰਕ ੧੧੭੧)

ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਵਾਧੀਨਤਾ ਹਾਸਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚ, ਉਗਰ ਤੇ ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਕੋਮਲਤਾ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਯੋਗਤਾ, ਉਸ ਦੇ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਢਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਉੱਚਿਤ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਸਮਾਯੋਜਿਤ (Adjust) ਹੋਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋਣ ਦੀ ਹਰ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਫੁਨਹੇ ਮ: 5 ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਹੈ
ਜਿਸੁ ਘਰਿ ਵਸਿਆ ਕੰਤੁ ਸਾ ਵਡਭਾਗਣੇ ॥
ਤਿਸੁ ਬਣਿਆ ਹਭੁ ਸੀਗਾਰੁ ਸਾਈ ਸੋਗਣੇ ॥ (ਅੰਕ ੧੩੬੧)

ਕੰਤ ਨੂੰ ਮਾਲਕ, ਸੁਆਮੀ ਤੇ ਮੀਆਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਵਿਚ 'ਸਰਦਾਰ ਜੀ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਇਸ ਪਦਵੀ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਧਾਉਣੀ ਪਏਗੀ। ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ, ਮਾਣ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੇ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਘਰ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਘੱਟਦੀ ਨਹੀਂ। ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਸਮਰਪਣ, ਖਿਮਾ, ਸਮਝਦਾਰੀ ਤੇ ਆਪਣਾਪਣ ਆਦਿ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ 'ਅਨੰਦ' ਖੁਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

'ਪਿਆਰ ਵਿਆਹ' ਦੇ ਕਈ ਸਫਲ, ਅਸਫਲ, ਘਿਨਾਉਣੇ ਅਤੇ ਪਛਤਾਵੇ ਦੇ

ਰੂਪ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਅੰਤਰ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਧਰਮ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿਚ 'ਸ਼ਾਨ' (Honour) ਨੂੰ ਸੱਟ ਵੱਜਣ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਆਣ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਲੱਭਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਤ੍ਰੇੜਾਂ ਘੱਟ ਆਉਣ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਦਿਖਾਵੇ, ਭੁਲਾਵੇ ਤੇ ਭਰਮ ਦਾ ਮਾਦਾ ਬਹੁਤ ਹੈ ਜੋ ਗਲਤ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜੁੜਵਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਅਮਲੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਿਚ ਸਮੱਸਿਆ ਸਮਾਧਾਨ ਕੌਸਲਾਂ ਬਣਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਉਪਰੰਤ ਪਰਿਵਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਤੇ ਖਿਮਾ ਦਾ ਮਾਦਾ ਵਧਾ ਸਕਣ। ਹਉਮੈ ਤੇ ਲਾਲਚ ਨੂੰ ਛੱਡੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਡਾ: ਪੁਸ਼ਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਪਿਤਾ ਡਾ: ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਮਾਤਾ ਸਰਦਾਰਨੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਜੀ, ਵੱਡੇ ਭਰਾਤਾ ਡਾ: ਸੁਖਮੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਰਜਾਈ ਡਾ: ਪ੍ਰੀਤੀ ਕੌਰ, ਸੁਪਤਨੀ ਡਾ: ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੋਣਹਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਅਨੰਦਤ ਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਸੁੱਚੀ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਸੁੱਚੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਤੇ ਅਦਬੀ ਬਿਰਤੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਲਾਲਚ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ ਤੇ ਨਾ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬੋਲ ਬੋਲਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਆਸ ਹੈ, ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਰਸ ਭਰਨ ਲਈ ਸੇਧਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾਵਾਂ ਬਿਖੇਰੇਗੀ।

ਪ੍ਰੋ: ਬਲਵਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ

ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਭਾਗ

ਜੀ.ਐਚ.ਜੀ. ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ

ਗੁਰੂਸਰ ਸਧਾਰ

ਆਨਰੇਰੀ ਸੰਪਾਦਕ, ਸਾਡਾ ਵਿਰਸਾ ਸਾਡਾ ਗੌਰਵ

ਵਿਆਹ ਹੋਆ ਮੇਰੇ ਬਾਬੁਲਾ

ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਵਿਵਾਹ ਦੀ ਸੰਸਥਾ

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਵਾਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੜਾਅ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਨਰ ਤੇ ਮਾਦਾ ਦੀ ਦੁਵੱਲੀ ਖਿੱਚ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਲੀਲਾ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਸੂਲ ਹੈ। ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਜੀਵਨ-ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਤੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾਤਮਿਕਤਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਆਪਸੀ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਖਿੱਚ ਹੀ ਜਗ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨੀ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਖਿੱਚ ਹੀ ਨਿਰਾਕਾਰ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵਨ ਲੀਲਾ ਦੀ ਰਾਸ ਰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਹਾਣੀ ਦੀ ਭਾਲ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਜੀਵ ਦੁਵੱਲੀ ਖਿੱਚ ਦੇ ਆਸਰੇ ਆਪਸੀ ਮੇਲ ਕਰਦੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਭੋਗਦੇ ਹੋਏ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਅਨੰਤ ਲੀਲਾ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਮਨੁੱਖ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਸਿਰਤਾਜ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚੇਤਨਤਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚੇਤਨਤਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕਰਮਸ਼ੀਲਤਾ ਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇਸ ਚੇਤਨਤਾ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਪਸ਼ੂ-ਜਗਤ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਉਸਾਰ ਲਈ ਹੈ। ਕੁਲ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਥਵਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹੀ ਵਿਰਸਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਨਿਰੰਤਰ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਤਾਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਤਾਰਾ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸੋਧ ਦੋ-ਪੱਖੀ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਰੱਬ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਉਸ ਨੂੰ ਰੀਝਾਉਣ ਲਈ ਰੀਤਾਂ ਤੇ ਰਸਮਾਂ, ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਕਾਸ

ਦੇ ਨਾਲ ਪਦਾਰਥਕ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਤੇ ਕਈ ਚਮਕ ਦਮਕ ਵਾਲੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀ ਮਾਇਆਵਾਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਸ ਲਿਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਪਾਰਕ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਵਿਵਾਹ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਹੀ ਰੱਬ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਹਾਣੀ ਦੀ ਭਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਭਾਲ ਦੇ ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਲਾਲਚੀ ਬਿਰਤੀ ਨੇ ਵਿਵਾਹ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਸੋਗਮਈ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਨੰਦ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ਿਲ ਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿਰਫ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ਿਲ ਬਣਾ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਰਤੀ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨੇ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਦੇ ਕੁਲ ਜੋੜ ਨੂੰ ਦਾਜ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਤੋਂ ਹੀਣ ਸੋਚ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਾਜ ਦੀ ਰਸਮ ਅੱਜ ਲਾਹਨਤ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕਾਤਲ ਤੇ ਡਾਕੂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਵਿਵਾਹ ਸਬੰਧੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆਵਾਦੀ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਦਾਜ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਇਕ ਲੜਕੀ ਪਿਤਾ ਕੋਲੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਜ ਮੰਗਦੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹਰਿ ਨਾਮ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਗਹਿਣੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਇਹ ਦਾਜ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਸੇਭਾ ਦੁਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾਜ ਦੀ ਕੋਈ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮਾਇਆਵਾਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਪਤਿਤ ਹੋਏ ਇਨਸਾਨ, ਮਾਇਆ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਦਾਜ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਖਾਵਾ ਪਾਖੰਡ, ਫਰੇਬ ਤੇ ਦੰਭ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਦਾਜ ਬਹੁਤੀ ਭੁੱਖ ਭੜਕਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਸਰਿਆ ਵਿਵਾਹ-ਸੰਬੰਧ ਥੋੜਾ ਤੇ ਕੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ, ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ, ਆਪਸੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਂਹਾਂ ਤੇ ਉਸਰਿਆ ਵਿਵਾਹ-ਸੰਬੰਧ ਚਿਰ-ਸਥਾਈ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰਿ ਗੁਣਾਂ ਅਥਵਾ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਦਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵਨ

ਵਿਚ ਸਹੀ ਵਿਵਾਹ-ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਰੇ ਬਾਬੁਲਾ ਹਰਿ ਦੇਵਹੁ ਦਾਨੁ ਮੈ ਦਾਜੇ ॥
 ਹਰਿ ਕਪੜੇ ਹਰਿ ਸੋਭਾ ਦੇਵਹੁ ਜਿਤੁ ਸਵਰੈ ਮੇਰਾ ਕਾਜੇ ॥
 ਹਰਿ ਹਰਿ ਭਗਤੀ ਕਾਜੁ ਸੁਹੇਲਾ
 ਗੁਰਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦਾਨੁ ਦਿਵਾਇਆ ॥
 ਖੰਡਿ ਵਰਭੰਡਿ ਹਰਿ ਸੋਭਾ ਹੋਈ ਇਹੁ ਦਾਨੁ ਨ ਰਲੈ ਰਲਾਇਆ ॥
 ਹੋਰਿ ਮਨਮੁਖ ਦਾਜੁ ਜਿ ਰਖਿ ਦਿਖਾਲਹਿ
 ਸੁ ਕੂੜੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਕਚੁ ਪਾਜੇ ॥
 ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਬਾਬੁਲਾ ਹਰਿ ਦੇਵਹੁ ਦਾਨੁ ਮੈ ਦਾਜੇ ॥੪॥ (ਅੰਕ ੭੮-੭੯)

ਇਹਨਾਂ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣਾਂ-ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਲੱਭਣ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੱਚੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸਾਰਥਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ -

ਨਾਨਕ ਕਚੜਿਆ ਸਿਉ ਤੋੜਿ ਢੂਢਿ ਸਜਣ ਸੰਤ ਪਕਿਆ ॥
 ਓਇ ਜੀਵੰਦੇ ਵਿਛੜਹਿ ਓਇ ਮੁਇਆ ਨ ਜਾਹੀ ਛੋੜਿ ॥ (ਅੰਕ ੧੧੦੨)

ਇਸਤਰੀ ਮਰਦ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਿਵਾਹ-ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਤਰੀ ਸਿਰਫ ਇਕ ਵਸਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਜੀਉਂਦੀ-ਹਸਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਲਈ ਜਦੋਜਹਿਦ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ -

ਸੋ ਕਿਉ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ ॥ (ਅੰਕ ੪੭੩)

ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਤਰੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਥਵਾ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਮਰਦ ਵਿਚ ਕਾਮ-ਜ਼ਬਤ ਅਥਵਾ ਬੰਧਨ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਰਦ ਇਸਤਰੀ ਲਈ ਜ਼ਬਤ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਆਦਰਸ਼ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ -

ਭੰਡੁ ਮੁਆ ਭੰਡੁ ਭਾਲੀਐ ਭੰਡਿ ਹੋਵੈ ਬੰਧਾਨੁ ॥ (ਅੰਕ ੪੭੩)

ਡਾਕਟਰ ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ (ਕਰਤਾ ਪੁਸਤਕ 'ਨੇਮ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ') ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਵਾਹ ਇਕ ਸਾਂਝ ਹੈ। ਸਾਂਝ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ, ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਅੰਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਗੁਣ ਹੀ ਅਸਲ ਸੁਗੰਧੀ ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਹਨ। ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਮਰਦ

ਦੇਵੇਂ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਜਿਵੇਂ -

ਗੁਣਾ ਕਾ ਹੋਵੈ ਵਾਸੁਲਾ ਕਢਿ ਵਾਸੁ ਲਈਜੈ ॥
ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਵਨਿ ਸਾਜਨਾ ਮਿਲਿ ਸਾਝ ਕਰੀਜੈ ॥ (ਅੰਕ ੨੬੫-੬੬)

ਵਿਵਾਹ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਨਿਰੀ ਕਾਮ ਪੂਰਤੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਿਵਾਹ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਏਕ ਜੋਤ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੇ ਰੂਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪੱਛਮੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਤਲਾਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰੂਹਾਨੀ ਸਬੰਧ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਨ। ਰੂਹਾਨੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ ਸਰੀਰਕ ਸੰਬੰਧ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਨਿਭਦਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 'ਏਕ ਜੋਤ ਦੁਇ ਮੂਰਤੀ' ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸਿੱਖ ਮਤ ਦਾ ਵਿਵਾਹ-ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਮੁੱਖ ਆਧਾਰ ਹੈ।

ਧਨ ਪਿਰੁ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ ਬਹਨਿ ਇਕਠੇ ਹੋਇ ॥
ਏਕ ਜੋਤਿ ਦੁਇ ਮੂਰਤੀ ਧਨ ਪਿਰੁ ਕਹੀਐ ਸੋਇ ॥ (ਅੰਕ ੨੮੮)

ਵਿਵਾਹ ਇਕ ਮਿੱਤਰਤਾ ਹੈ। ਪਤੀ ਤੇ ਪਤਨੀ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਹਨ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਹਯਾ ਇਤਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਕਰਮ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਵਿਖਾਣ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਜਿਵੇਂ -

ਜਨਾ ਦਿਸੰਦੜਿਆ ਦੁਰਮਤਿ ਵੰਞੈ ਮਿਤ੍ਰ ਅਸਾਡੜੇ ਸੇਈ ॥
ਹਉ ਢੂਢੇਦੀ ਜਗੁ ਸਬਾਇਆ ਜਨ ਨਾਨਕ ਵਿਰਲੇ ਕੇਈ ॥ (ਅੰਕ ੫੨੦)

ਗੁਜਰਾਤ ਨਿਵਾਸੀ ਦੌਲਾ ਸ਼ਾਹ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਕਥਨ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਸੰਸਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਸਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ -

ਦੌਲਤ ਗੁਜਰਾਨ ਹੈ, ਪੁਤਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ।
ਔਰਤ ਈਮਾਨ ਹੈ। ਕਰਨੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ।
ਫਕੀਰ ਕਿਆ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ।

ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਰਚਿਤ ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਵਿਵਾਹ-ਸੰਕਲਪ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਲਾਵ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੰਸਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਧਰਮ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨ ਤੇ ਪਾਪ ਤਿਆਗਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਸਾਰਕ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਧਰਮ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਸਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਿਰਭਉ ਭੈ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਹਨ। 'ਹਰਿ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਸਾਰਿਆ ਸੁਆਮੀ ਸਰਬ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ' ਦੀ ਤੁਕ ਮਰਦ ਤੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਖੜਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਹੈ।

'ਤੀਜੀ ਲਾਵ ਮਨਿ ਚਾਉ ਭਇਆ ਬੈਰਾਗੀਆ ਬਲਰਾਮ ਜੀਓ' ਦੀ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵੈਰਾਗ ਪਿਆਰ ਦੀ ਉਚਤਮ ਦਸ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਨਿਜਤਵ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਦੂਜੇ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਵਿਚੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਚੰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਸੰਭਵ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ 'ਸੰਤ ਜਨਾ ਹਰਿ ਮੇਲ' ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਚੌਥੀ ਲਾਵ ਵਿਚ 'ਮਨ ਸਹਿਜ ਭਇਆ' ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਹ ਸਹਿਜ ਦੀ ਅਵਸਥਾ 'ਧਨ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮ ਵਿਗਾਸੀ' ਦਾ ਫਲ ਹੈ। ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਹਰਿਆਲੀ ਨਾਮ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਸਦਕਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਵਾਹ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ, ਸੰਸਾਰਕ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ, ਔਰਤ-ਮਰਦ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਸਹਿਜ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਗਵਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਣਾਇਆ ਵਿਵਾਹ-ਸੰਬੰਧ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਅਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਾਇਆਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੰਤੁਲਨ ਅਥਵਾ ਸਹਿਜ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਗਾਡੀਰਾਹ ਦਾ ਧੁਰਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਸਹਿਜ ਸਾਨੂੰ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਇਕਸੁਰਤਾ ਨਾਲ ਇਕ ਜਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਸਹਿਜ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰਕ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਭਾਗ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਡਾ: ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਵਾਸੂ'

ਐਮ.ਏ.ਐਮ.ਫਿਲ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ.

ਫਗਵਾੜਾ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵਿਵਾਹ ਪ੍ਰਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ

ਵਿਵਾਹ ਇਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣਾ ਤਰੀਕਾ ਪਰਮਾਰਥ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਛੱਡ ਕੇ ਨਿਰਵਿਰਤੀ ਵਿਚ ਜਾਣਾ, ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਛੱਡ ਕੇ ਉਪ੍ਰਾਮ ਤੇ ਅਤੀਤ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੂਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਰਚੀਆਂ ਲਾਵਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਹੈ, ਇਸੇ ਵਿਚ ਰਹੋ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਾ ਭੁੱਲੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖੋ, ਪਰ ਜਗਤ ਨਾਲ ਸਹਿਤ ਬੈਰਾਗ ਰੱਖੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਜੀਵ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਹੋਵੇਗੀ।”

“ਵਿਵਾਹ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਸਮਝਣਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਮਸਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਮਜ਼ਹਬ ਨੇ ਜੋ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਆਲ੍ਹਾ ਤੋਂ ਆਲ੍ਹਾ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਵਾਹ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਉੱਚੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਲਈ ਜੀਵ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਲਿਸ਼ਕਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਕਦਮ ਰੱਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।” ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ‘ਏਕੁ ਜੋਤਿ ਦੁਇ ਮੂਰਤੀ, ਧਨ ਪਿਰ ਕਹੀਐ ਸੋਇ’ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ‘ਠਾਕੁਰ ਏਕੁ ਸਬਾਈ ਨਾਰਿ’ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਫਰਮਾਦੇ ਹਨ :

‘ਧਨ ਪਿਰ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਹਨ ਦੋ ਮੂਰਤਾਂ,
ਇਕ ਜੋਤ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਪਰੇਮ ਦੇ।
ਜਾਂ ਦੇ ਇਕ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਬਣ ਜਾਂਵਦੀ
ਰੂਹਾਨੀ ਹੈ ਨਾਰ-ਆਤਮ ਰੂਪ ਓ,
ਉਸ ਦਾ ਫਿਰ ਸੰਜੋਗ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਹੋ।
ਇਕੋ ਪੁਰਖ ਅਕਾਲ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ,
ਹੋਰ ਆਤਮਾ ਸਭ ਜਾਣੋਂ ਨਾਰੀਆਂ।
‘ਆਤਮ’ ਜਾਂ ਕਹੁ ‘ਰੂਹ’ ਨਾਲ ਪਰੇਮ ਏ
ਪਰਮਾਤਮ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀਆਂ ਆ ਸਭੇ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਨੁਸਾਰ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਧਾਰਨਾ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਵੀ ਬੜਾ ਕਠਨ ਰਾਹ ਹੈ। ਮੰਜ਼ਿਲੇ-ਮਕਸੂਦ ਉੱਤੇ ਅੱਪੜਨ ਲਈ ਭਾਰੀ ਤਰੱਦਦ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ :

“ਬਣਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ, ਛੇਤ੍ਰਹੀਨ (ਜਿਥੇ ਦਾਨੀਆਂ ਦੇ ਅੰਨ ਛੇਤ੍ਰ ਨਾ ਲੱਗੇ ਹੋਣ) ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ, ਨਿਰਜਨ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਡੇਰੇ ਲਾ ਕੇ ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ, ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡਣੇ ਬੜੇ ਕਠਨ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ, ਜੋ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕੰਵਲ ਸਮਾਨ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਲਣੀ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕਠਨ ਹੈ। ਬਣ ਵਿਚ ਮਨ ਉਕਤਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੰਗ ਲੋਚਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਜੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਹੋੜ੍ਹ ਲਈਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਹੋੜ੍ਹਨ ਦੀ ਹੀ ਵੱਡੀ ਖੇਚਲ ਹੈ। ਪਰ ਜਲ ਵਿਚ ਪਿੜੇ ਕੰਵਲ ਵਾਂਗੂੰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਨੂੰ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਅਲਪਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਪੈ ਰਹੀ ‘ਲਹਿਰ ਪਛਾੜ’ ਡਾਢੀ ਬੁਰੀ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਕੁਸੰਗ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਾ ਸੁਆਰਨਾ, ਹਾਂ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਾ ਸੁਆਰਨਾ ਸਗੋਂ ਸਾਕਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾ ਟੁਟ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਨਾਲ ਨੇਕੀ ਵਰਤਣਾ ਤੇ ਵਰਤਣਾ ਦੁਜਾਇਗੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਦੁਜਾਇਗੀ ਛੱਡ ਕੇ, ਵਰਤਣਾ ਪਾਪ ਰਹਿਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੂਠ, ਕੁਸੱਤ, ਫਰੇਬ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਰੋਕਥਾਮ ਨਹੀਂ, ਕਿਤੇ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸੂਲ ਨਹੀਂ, ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਤੇ ਰਾਜਾ ਦੇ ਦੂਤਾਂ ਦੇ ਮੱਲੇ ਮੱਲੀ ਦੇ ਝੇੜੇ ਗਲੇ ਆ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਆਪ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਤਰੱਦਦ ਤੇ ਮਿਹਨਤਾਂ, ਬਾਲ ਬੱਚੇ, ਇਸਤਰੀ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਸਭ ਦੇ ਫਰਜ਼, ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਬੀਮਾਰਦਾਰੀਆਂ, ਮੌਤਾਂ ਤੇ ਮਰ ਗਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਛੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਿਲਦਾਰੀਆਂ, ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰ ਪਛਾੜਾਂ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ?... ਇਉਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤ-ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਬਹੁਤ ਕਠਨ ਹੈ। ਉਧਰ ਬਣ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਬਣਵਾਸੀ ਸਾਧੂ ਨੇ ‘ਲਹਿਰ-ਪਛਾੜ’ ਕਿਸ ਦੀ ਝੱਲਣੀ ਹੈ? ਇਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ, ਇਕ ਭੁੱਖ ਤਰੇਹ ਪਾਲੇ ਦੀ, ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਹੋਣ ਦੀ, ਜੋ ਬੜੀ ਹੀ ਕਠਨ ਗਲ ਹੈ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਲੰਮਾਉ ਚੁੜਾਉ ਆਪੇ ਤੇ ਹੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਉਪਕਾਰ ਕਿਸ ‘ਤੇ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਰੋਸ ਕਿਸ ਦੇ ਝੱਲਣੇ ਹਨ? ਪਰ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿਚ ਜੋ ਨਾਮੀ ਪੁਰਖ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਵੇਲੇ ਕਿਥੇ ਭੱਜੇਗਾ? ਘਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਬੰਧੀ ਦੇ ਵਿਧਵਾ ਜਾਂ ਮਹਿੰਟਰ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਕੀਕੂ ਆਪ ਰੋਟੀ ਖਾਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖਾ ਦੇਖ ਸਕੇਗਾ? ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਆਉਣਗੇ। ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਨੇ ਦੁਜਾਇਗੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਪੀੜਾ ਹਰਨਾ ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਸੁਭਾਵ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਹਉਂ ਨਾਲ, ਦਿਖਾਵੇ ਨਾਲ ਇਸ ਨੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਨੇ ਉੱਚੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੇ, ਆਪਾ ਨਿਵਾਰ ਕੇ, ਨੇਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੇਕੀ ਦੇ ਵਕਤ ਧਨ, ਬਲ, ਮਨ, ਬੁੱਧੀ-ਸਾਰੇ ਤੇ ਵੰਗਾਰ ਪਾਉਣੀ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਨੇ ਨਿੰਦਾ-ਉਸਤਤਿ ਝੱਲਣੀ ਹੈ, ਸਖਤੀਆਂ, ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਅਨਿਆਏ ਸਹਾਰਨੇ ਹਨ। ਅਰਥਾਤ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਨਾਮ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਨਾਲ ਆਪੇ ਤੇ ਟਿਕਣਾ ਤੇ ਫੇਰ ਇਸ ਲਹਿਰ-ਪਛਾੜ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ ਟੁੱਟਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ

ਇਹੋ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਇਹੋ ਠੀਕ ਹੈ, ਇਹੋ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਤੇ ਵਰਤ ਕੇ ਮਨ ਅਤੇ ਸੁਰਤ ਨੇ ਪੱਕਣਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਮਾੜੇ ਅਸਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੱਧ ਕਰ ਕਰਾ ਕੇ ਉੱਚੇ ਉੱਠਣਾ ਹੈ। ਭਾਂਡਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਪਕਾਏ ਫਲ ਮਿਠੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਜਿੰਨੇ ਕਿ ਮੀਂਹ ਹਨੇਰੀਆਂ ਤੇ ਧੁੱਪਾਂ ਸਹਿ, ਡਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਰਹਿ ਕੇ ਪੱਕੇ ਹੋਏ ਫਲ ਮਿਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।”

ਵਿਵਾਹ ਕੋਈ ਗੁਲਾਮੀ ਜਾਂ ਕੈਦ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਬੰਧਨ ਹੈ, ਜੋ ਸੁਖਮਈ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਵੱਲ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਰੋਆ ਕਦਮ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

“ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਵਿਚਾਰੇ, ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜਤੀ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ, ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਪਰਸਪਰ ਸਹਾਈ ਹੋਣ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਲੱਗਣ, ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਵਿਚ ਵੱਸਣ। ਸੰਤਾਨ ਜੋ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਪਾਲਣ, ਸੰਤਾਨ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਨਾ ਜਾਣ, ਗੁਰਸਿੱਖ ਬਣਾਉਣ, ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਘੱਲੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਮਝ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ। ਜੇ ਸੰਤਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਮੁਥਾਜ ਹੋਵੇ, ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਪਾਲਣ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਿਤਨਾ ਭਲਾ ਪੰਥਕ ਵੀਰਾਂ, ਸੰਬੰਧੀਆਂ, ਹਮਸਾਇਆਂ, ਨਗਰ ਵਾਸੀਆਂ, ਦੇਸੀ ਭਾਈਆਂ ਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਮਾਤਰ ਦਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਕਰਨ ਤੇ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਲਗਾਉਣ। ਮਿਲ ਕੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਮਾਰਥ ਸਿੱਧੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਰਾਉ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ। ਆਪਣੇ ਸੰਜੋਗ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ, ਬੀਮਾਰੀਆਂ, ਦੁੱਖਾਂ, ਸੁੱਖਾਂ ਵੇਲੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਹੋਣਾ ਸਮਝਣ। ਪਰਉਪਕਾਰ ਵੇਲੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਦਾ ਨਾਤਾ ਸਮਝਣ, ਪਰਸਪਰ ਮਨ ਸੰਬੰਧਨ, ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਵੀਚਾਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਸਤਿਸੰਗ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਆਤਮ ਅਰੂੜਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਆਤਮ ਸੰਜੋਗ ਸਮਝਣ। ਵਿਵਾਹ ਵਿਸ਼ਯ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ‘ਛੂਟ ਪੱਤਰ’ ਨਹੀਂ, ਵਿਵਾਹ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਨਹੀਂ, ਵਿਵਾਹ ਕੇਵਲ ਬੱਚੇ ਉਤਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਵਿਵਾਹ ਗੁਲਾਮੀ ਤੇ ਕੈਦ ਨਹੀਂ, ਵਿਵਾਹ ਇਕ ਭੁੱਲ ਕੇ ਜੁੜ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਫਾਹੀ ਨਹੀਂ, ਵਿਵਾਹ ਪਵਿੱਤਰ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਸੁੱਖ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਮ ਪਾਵਨ ਨਾਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਪੁਨੀਤ ਸੰਜੋਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੋ ਵਿਵਾਹ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ। ਸੰਸਾਰਕ ਬਲਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਰਾਖੇ ਹੋ ਕੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈ। ਇਕੱਲਾ ਮਨੁੱਖ ਕਈ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕੱਲੀ ਤੀਵੀਂ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਧਰਮ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਗਏ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਖ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਕਰ

ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਵਿਵਾਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਾਜ਼ ਹੈ, ਜੋ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਗੀਤਮਈ ਧੁਨਾਂ ਛਿੜ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਆਨੰਦਮਈ ਬਣਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਤਵਾਜ਼ਨ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਬੇਸੁਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ:

“ਜੇਕਰ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਹਿਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਕੋਈ ਸਾਕ ਨਹੀਂ। ਵਹੁਟੀ ਗੱਭਰੂ ਵਿਚ ਜੋ ਸਾਕ ਧਰਮ ਅਤੇ ਚਾਲ ਮੂਜਬ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਕਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਤੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਵਾਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੋਵੇਂ ਓਪਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਆਪੋ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਕਿਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਪਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੂਸਰਾ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ, ਪਰ ਇਸ ਸਾਕ ਦਾ ਹੋਣਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਸਰੀਰ ਇਕ ਜਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਸਾਂਝੇ, ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਇਕ, ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਇਕ ਦੇ ਸਿਰ ਪੀੜ ਹੋਵੇ ਤਦ ਦੂਸਰਾ ਸਿਰ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਫਾਹਵਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਸਾਂਝੀਵਾਲ, ਜੇ ਇਕ ਨੂੰ ਰੰਜ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਹਿੱਸੇਦਾਰ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਲੋੜੀਂਦਾ ਪੱਕਾ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਾਕ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਜੋਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋੜ ਦੇਣਾ, ਅਰਥਾਤ ਭਰਤਾ ਤੇ ਨਾਰ ਉਮਰ ਪ੍ਰਯੰਤ ਜਕੜੇ ਗਏ। ਵਿਵਾਹ ਦੀ ਗੰਢ ਐਸੀ ਪੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਰ ਕੇ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ (ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਨਾ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ)। ਹੁਣ ਜੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਲਾੜਾ ਲਾੜੀ ਇਕ ਖਿਆਲ ਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਦਿਲੋਂ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਉਮਰ ਭਰ ਸਾਥ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਰ ਕੇ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਪਿਆਰ ਦਾ ਜ਼ੰਜੀਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਕੈਦੀ ਉਸ ਤੋਂ ਕਦੀ ਅੱਕ ਜਾਵੇ :

‘ਬੱਧੇ ਤੇਰੀ ਵਿਚ ਕਮੰਦੇ, ਅਸਲ ਛੁੱਟੇ ਹਨ ਪਿਆਰ।’

ਪਰ ਜੇ ਖੋਟੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਉਲਟ ਤਬੀਅਤਾਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਜਕੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਦ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਜੀਉਣਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਘਰ, ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਦੀ ਕਬਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਕਬਰ ਵੀ ਐਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਨਾ...।”

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਲਈ ਤਿੰਨ ਕੁੰਜੀਆਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਸਨ, ਤਿੰਨ ਭੱਭਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ। ਇਹ ਸਨ-ਭੁੱਲ ਗਿਆ, ਭਲਾ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਣਾ ਕਰਤਾਰ ਦਾ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਸੁਖੀ ਬਣਾਣ ਲਈ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਕੁੰਜੀਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦਾ ਗੁਰ ਹੀ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ

:“ਇਹ ਜੋ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਿਵਾਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਮ ਹੈ ਅਰ ਪੁਰਖ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੀ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਉਲਟਾ ਫਲ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਪਤੀਆਪਣੀ ਥਾਂ ਦੁਖੀ ਤੇ ਤੀਵੀਂਆਪਣੀ ਥਾਂ ਔਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਜੋ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਤਾਂ ਕਿਧਰੋਂ ਮਿਲੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜੋ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪਤੀ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਇਕ ਰੜਕਣ ਵਾਲਾ ਰੋੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦੇ ਮਹਿਲ ਦੀਆਂ ਕੁੰਜੀਆਂ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਉਹ ਹੰਕਾਰ, ਹਠ ਤੇ ਅਸੰਤੋਖ ਦੇ ਜੰਦਰੇ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦੀਆਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੁੱਖ ਦੇ ਬਣ ਵਿਚ ਭਟਕਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੁੰਜੀਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣੇ ਦੀ ਜਾਚ ਲੋੜੀਏ।

(1) ਜਦ ਪਤੀ ਕਹੇ ਫਲਾਣਾ ਕੰਮ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਖਿੜ੍ਹੇ ਮੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰੋ, ਕੋਈ ਕਰੜਾ ਬਚਨ ਮੂੰਹੋਂ ਨਾ ਕੱਢੋ ਤੇ ਮੱਥੇ ਤੀਉੜੀ ਨਾ ਪਾਉ, ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੁੜ-ਬੁੜ ਨਾ ਕਰੋ। ਸੁਆਮੀ ਨੂੰ ਵਹੁਟੀ ਨਾਲੋਂ ਅਕਲ ਵਧੀਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਿਚਾਰੀ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘਰ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪਤੀ ਸਭ ਥਾਂ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਨਵੀਂ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਅਕਲ ਰੋਜ਼ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ।... ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੀਵੀਂ ਅਕਲ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਵਿਚ ਪਤੀ ਨਾਲੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਵੱਧ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਿੱਠੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੋਵੇ, ਪਤੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜੋ-ਜੋ ਕਾਰਣ ਉਸ ਗੱਲ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਣਦੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਵੀ ਪਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦੇਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਘਰ ਇਕ ਰਾਜ ਜਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਤ ਹੈ। ਪਤੀ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜਾ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਵਜ਼ੀਰ ਹੈ। ਸੋ ਵਜ਼ੀਰ ਦਾ ਇਹ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦੇਵੇ। ਹਠ ਤੇ ਹੈਂਕੜ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧਿਤ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਜੇਕਰ ਦੇਖੇ ਕਿ ਪਤੀ ਕ੍ਰੋਧ ਜਾਂ ਹਠ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਨੀਵੀਂ ਹੋ ਜਾਏ, ਮਿੱਠੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਸੱਤ ਕਹਿ ਕੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਟਾਲ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਮਿੱਠੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਜਲ ਪਾ ਕੇ ਠੰਢਿਆਂ ਕਰੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਗੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਨਾ ਬਲਦੀ ਉੱਪਰ ਤੇਲ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਹਠ ਕਰਨਾ ਲੋਹੇ ਦੀ ਲੱਠ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੀ ਲੱਠ ਨਾਲ ਭੰਨਣਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸੀਤਲ ਜਲ ਅੱਗ ਨੂੰ ਠੰਢਿਆਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਮਾਣੀ ਰੋਤੀ ਲੱਠ ਨੂੰ ਕੱਟ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ ਪਤੀ ਦੇ ਹਰ ਹੁਕਮ ਉੱਪਰ ‘ਭਲਾ ਜੀ’ ਕਹਿਣਾ ਅਤੇ ਖਿੜ੍ਹੇ ਮੱਥੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਸਦਾ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ, ਇਹ ਸੁਖ ਦੇ ਮਹਿਲ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕੁੰਜੀ ਹੈ।

(2) ਦੂਜਾ ਨਿਯਮ ਹੈ, ‘ਭੁੱਲਾ ਜੀ’ ਦਾ ਵਰਤਣਾ। ਭੁੱਲ ਜਾਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ‘ਭੁੱਲਣ ਅੰਦਰ ਸਭ ਕੇ, ਅਭੁੱਲ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ’। ਸੋ ਜੇ ਕਦੇ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਉੱਪਰ ਹਠ ਨਾ ਕਰੋ, ਅਤੇ ਨਿਕੰਮੀ ਜ਼ਿਦ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹੋ, ਝੱਟ ਪੱਟ ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਵੋ ਅਤੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਖਿਮਾਂ ਚਾਹੋ। ਇਸ ਗੁਣ ਨਾਲ ਜਿਸ ਦੀ ਅਸਾਂ ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਵੀ

ਠੰਢਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਸਭ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਵਿਗਾੜ ਕੇ, ਸਾਥੋਂ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗੇ, ਤਾਂ ਝੱਟ ਬਖਸ਼ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਗਲੇ ਦਾ ਔਗੁਣ ਨਾ ਚਿਤਾਰੋ।

(3) ਤੀਜੀ ਗੱਲ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਦੀ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾ ਕਰੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਉਪਰ ਕੋਈ ਬਿਪਤਾ ਪਏ, ਪਰ ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇਹੀ ਨਾਲ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੁਖ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਫੁੱਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਦਾਤ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਲਾ ਕਰਨ ਤੇ ਨੇਕੀ ਖੱਟਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਦੁੱਖ ਆਵੇ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਾਣੇ ਪੁਰ ਆਨੰਦ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਏ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਕਰਤਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਲਾਭ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਮੂਰਖਤਾ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਦੁੱਖ ਵੇਲੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਕੀਤੇ ਉਪਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿਣਾ ਸੁੱਖ ਦੇ ਮਹਿਲ ਦੀ ਤੀਜੀ ਕੁੰਜੀ ਹੈ।”

ਲੜਕੇ ਲੜਕੀ ਲਈ ਵਰ ਘਰ ਢੂੰਡਣ ਸਮੇਂ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਦੀ ਆਨ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਜੋਖਣਾ ਪਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਪੱਖ ਸਬੰਧੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਂਦੇ ਹਨ :

“ਵਿਵਾਹ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਘਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਲੜਕੀ ਸੁਸ਼ੀਲ ਤੇ ਸੁਚੱਜੀ ਹੋਵੇ, ਦਾਜ ਭਾਵੇਂ ਮਿਲੇ ਨਾ ਮਿਲੇ।... ਲੜਕੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜ਼ਾਤ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨੱਕ ਨਮੂਜ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆਂ ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਾਹਰ ਵੀ ਨੀਲਾਮ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।... ਲੜਕੇ ਲੜਕੀ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਖਿਆਲਾਂ ਤੇ ਸੁਭਾਉ ਦੇ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਨਾਤੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਦੋਨੋਂ ਆਪਣੇ ਅਜੇੜਵੇਂ ਸੁਭਾਉ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਇਸੇ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ- ‘ਜੋੜੀਆਂ ਜੱਗ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ, ਨਰੜ ਬਥੇਰੇ’। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਇਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਹੈ।”

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਲ ਵਿਵਾਹ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ। ਆਪ ਬਾਲ ਵਿਵਾਹ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਵਾਹ ਹੁੰਦੇ ਵੇਖਣ ਦੀ ਰੀਝ ਦਾ ਹੋਣਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :

“ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹਰ ਇਕ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਿਵਾਹ ਕਰਨ ਨੂੰ ਖਾਸ ਫਰਜ਼ ਸਮਝੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਨ ਪਿਛੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਿਵਾਹ ਦਾ ਭੂਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਤੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਯੋਗ ਬਣਾਣਾ ਆਪਣਾ ਇੰਨਾ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਵਿਵਾਹ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਸੰਤਾਨ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂ ਨਾ ਪੜ੍ਹੇ, ਕੋਈ ਹੁਨਰ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਕਮਾਣ ਦੀ ਬੁੱਧੀ

ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਨਾ ਰੱਖਣ, ਕਿੰਤੂ ਸਾਡੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਵਿਵਾਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ-ਇਹ ਲਾਲਸਾ ਅੱਜ ਹਰ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਦੀ ਕੋਈ ਮਰਦ ਜਾਂ ਤੀਵੀਂ ਚਲਾਣਾ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਤੇ ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਬਾਲ ਕੰਵਾਰਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅੰਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਜੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਕਿ ਹਾਏ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਵਾਹ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਚੱਲਿਆ, ਇਸ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕਈ ਵੇਰ ਇੰਨੇ ਛੋਟੇ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਾਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫੇਰੇ ਲੈਣ ਲੱਗਿਆਂ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਲੜਕੀ ਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਲੜਕੇ ਦਾ ਪਿਤਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਫੇਰੇ ਲੈਂਦੇ ਵੇਖੇ ਗਏ ਹਨ।”

ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਵਾਹ ਕਰਨਾ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਵਿਚ ਲੰਪਟ ਹੋਣਾ ਮਾੜਾ ਹੈ :

“ਵਿਵਾਹ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਧਰਮ ਵਿਹਤ ਹੈ, ਪਰ ਲੰਪਟ ਹੋਣਾ ਧਰਮ ਵਿਹਤ ਨਹੀਂ। ਵੀਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਬੇਵਿਚਾਰੇ ਨਿਰੇ ਸੁਆਦਾਂ ਮਗਰ ਭੱਜੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਉਗੇ। ਵਿਵਾਹ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣ ਜਾਣ। ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਖ ਦੀ ਤੇ ਪੁਰਖ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਹੋਵੇ।... ‘ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜਤੀ’ ਪੁਰਖ ਅਕਸਰ ਅਰੋਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬੁਢੇਪੇ ਦੇ ਅੰਤ ਤੀਕ ਬਲੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਅਰੋਗ ਤੇ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਜੇ ਵਿਵਾਹ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰੇ ਸਰੀਰਕ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਗ ਜਾਉਗੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਰੋਗੀ ਹੋ ਜਾਉਗੇ ਜਾਂ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮਕਾਰ, ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਵਿੱਲੋ ਪੈ ਜਾਉਗੇ, ਅਥਵਾ ਨਿਰਬਲ ਜਾਂ ਰੋਗੀ ਸੰਤਾਨ ਉਤਪਤ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਰੋਜ਼ ਹਕੀਮਾਂ ਤੇ ਵੈਦਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਤਲੀਆਂ ਘਸਾਉਗੇ ਤਦ ਦੋਸ਼ ਕੁਦਰਤੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਵਿਵਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ?”

“ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸੱਜਣਾ ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇਉਂ ਪਿਆਰ ਕਰੋ ਜਿਕੁੰ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।..... ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰੋਗ ਤੁਹਾਥੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਗੇ ਤੇ ਲੋੜਾਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਘੱਟ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਜਦ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਤਦ ਫਜ਼ੂਲ ਹਾਰ ਖਿੰਗਾਰ ਤੇ ਨਿਕੰਮੇ ਕੀਮਤੀ ਬਸਤਰਾਂ ਤੇ ਰੁਪਇਆ ਘੱਟ ਖਰਚ ਹੋਵੇ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੁਧਰੇ ਤੇ ਚੰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾ ਪਹਿਨੋ, ਪਰ ਇਹ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਘੱਟ ਖਰਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਹੱਕ ਹਲਾਲ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਕਰੋਗੇ ਅਤੇ ਕਦੇ ਚੋਰੀ ਕਿ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਪੈਸਾ ਲੈਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ, ਜੋ ਚੋਰੀ, ਠੱਗੀ, ਧੱਕਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਵਿਹਾਰਕ ਫਰੋਬ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨ ਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਬਚ ਜਾਉਗੇ। ਜੇ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਕਮਾਈ ਦੇ ਵਧਾਉਗੇ, ਉਹ ਅਜਾਈਂ ਜਾਣ ਨਾਲੋਂ, ਨੇਕ ਥਾਈਂ ਖਰਚ ਹੋਣਗੇ, ਬਾਲਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਉੱਤੇ ਉਹ ਕਮਾਈ ਖਰਚ ਹੋ ਕੇ ਉਲਾਦ ਸੁਖੀ, ਤੰਦਰੁਸਤ, ਨੇਕ ਤੇ ਵਿਦਿਆ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਲਾਦ ਵਲੋਂ ਦੁੱਖ ਨਾ ਦੇਖੇ। ਕੁਛ ਹੋਰ

ਬਚੇਗਾ ਤਦ ਦੁਖੀ ਲੋੜਵੰਦ ਸਾਕ, ਸੈਨ, ਸੱਜਣ ਤੇ ਹਮਸਾਏ ਦਾ ਦੁੱਖ ਵੰਡਾਉਗੇ। ਉਸ ਦਾ ਦਰਦ ਵੰਡਾ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਰਸ ਆਵੇਗਾ, ਜੋ ਰਸ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।”

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਿਵਾਹ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

“ਜਿਸ ਨੇ ਵਿਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਾਇਆ, ਉਹ ਜੋਗੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਪੀਆ ਵੀ। ਪਰ ਉਹ ਰਸੀਆ ਹੋਵੇ, ਸੰਸੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਝੂਠਾ ਰਸ ਨਹੀਂ ਚੱਖਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਰਸ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ? ਕਾਮ ਨੂੰ ਜਾਂ ਜੋਗੀ ਜਿੱਤ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ।”

“ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤਰੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਘਬਰਾਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਜਿਹੜੇ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ, ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਜਲਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਭਾਈਚਾਰਾ’ ਚੰਗੇ ਆਦਮੀਆਂ ਤੋਂ ਸੁੰਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਮਾਰਗ ‘ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਉਦਾਸ’ ਦਾ ਹੈ।”

‘ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਧਰਮ individualistic (ਵਿਅਕਤੀਗਤ) ਨਹੀਂ, ਭਾਈਚਾਰਕ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਲੇਗ ਪਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਸਫਾਈ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦਾ, ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਤੇ ਮੁਹੱਲੇ ਦੀ ਸਫਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।” “ਅਸਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ, ਬਲਕਿ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ attachment (ਮੋਹ) ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਜੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਹੁਟੀ ਤੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਛੱਡਿਆ, ਪਰ ਫੇਰ ਚੇਲਿਆਂ ਤੇ ਚੇਲੀਆਂ ਵਿਚ ਮੋਹ ਪਾ ਲਿਆ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਮੋਹ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਹੈ, ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸੁਰਤ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਬਾਉ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਆਪਣੀ ਨਿਰਮਲਤਾ ਤੇ independence (ਸੁਤੰਤਰਤਾ) ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਸੱਪ ਨੂੰ ਇਕ ਸੋਟੀ ਨਾਲ ਮਾਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫੰਨ ਚੁੱਕੇ ਫਨੀਅਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਸਿੱਧੀ ਹੋਈ ਸੁਰਤ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਨਹੀਂ ਦਬਾ ਸਕਦਾ।”

ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ‘ਅਰਸੀ’

ਸਾਬਕਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ

ਡਾ: ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਕੇਂਦਰ

ਦੇਹਰਾਦੂਨ

ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ

ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਆਖ ਕੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੰਦ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ, ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਜੋ ਸਦਾ ਲਈ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਕਦੇ ਨਾ ਟੁੱਟੇ, ਕਦੇ ਨਾ ਭੱਜੇ। ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸਰੀਰਾਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਛਿਨ ਭਰ ਲਈ ਹਨ। ਸ਼ਾਦੀ ਤੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਓ ਤੇ ਫਿਰ ਮਾਮਲੇ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਨੰਦ ਸਦਾ ਲਈ ਹੈ। ਅਭਿਨਾਸ਼ੀ ਖੇਮ ਹੈ। ਇਹ ਸਰੀਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਬੇਸ਼ਕ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਦੋ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੋਤਿ ਇਕ ਹੈ।

ਗਵਾਂਢੀ ਹਿੰਦੂ ਭਰਾ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਨੂੰ ਆਸ਼ਰਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀਆ, ਫਿਰ ਗ੍ਰਹਿਸਤ, ਪਿਛੋਂ ਬਾਨਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸੰਨਿਆਸੀ ਪਰ ਸਿੱਖ ਘਰ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਧਰਮ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸੌਦਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਿਕਾਹ ਵੇਲੇ ਮਹਰ ਦੀ ਰਕਮ ਤਹਿ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਥ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਥੇ ਨਾ ਆਸ਼ਰਮ ਹੈ, ਨਾ ਸੌਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਥ। ਇਹ ਧਰਮ ਹੈ। ਇਹ ਹਠੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਿਆਗੇ ਬਗੈਰ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਤੇ ਦੂਜੀ ਪਿਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸਭ ਮੌਜ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ : ਧਰਮ ਹੀ ਰਹਬਰੀ, ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤਨਾ ਉੱਚਾ :

ਪਰਵਿਰਤਿ ਨਿਰਵਿਰਤਿ ਹਾਠਾ ਦੇਵੈ ਵਿਚਿ ਧਰਮੁ ਫਿਰੈ ਰੈਬਾਰਿਆ ॥

(ਅੰਕ ੧੨੮੦)

ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਨੂੰ ਮਹੱਤਤਾ ਤੇ ਉੱਚਤਾ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਇਕ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਕ ਸਿੱਖ, ਸਿੱਖ ਹੈ ਤੇ ਜਦ ਦੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਮੇਲ, ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ ਇਸੇ ਲਈ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਵਰ ਢੁੰਢਣ ਵੇਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਭਾਲ ਇਸੇ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਪਾਕਿਆਂ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਬਨਾਉਣੀ ਹੈ। ‘ਘਰ ਘਰ ਅੰਦਰ ਧਰਮਸਾਲ’ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੀ ਸੀ।

ਫਿਰ ਪੰਜਾਂ ਮਹਾਂਬਲੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਖਤਰਨਾਕ ਉਪਦਰਵੀ ਕਾਮ ਹੀ ਹੈ। ‘ਕਾਮ ਨੂੰ ਨਰਕ ਬਿਸ਼੍ਵਮੈ’ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੰਜਮ, ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਕਾਮ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸਹਿਲ ਢੰਗ ਇਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ-‘ਗ੍ਰਹਿਸਤ’ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਦਰਿਆ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸਿਆਣੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਬੰਬ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਉਹ ਹੀ ਜਲ ਜੋ ਹੜ੍ਹ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਖੇਤੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਿਜਲੀਆਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ‘ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧਿ ਦੁਇ ਕਰਹੁ ਬਸੋਲੇ ਗੋਡਹੁ ਧਰਤੀ ਭਾਈ’ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ।

ਹੋਰ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸਤਰੀ ਬਣਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਉਹ ਉੱਚ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਨਾਉਣਾ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵਡਹੰਸ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ, ‘ਇਸ ਜਗ ਮਹਿ ਪੁਰਖ ਏਕੁ ਹੈ ਹੋਰ ਸਗਲੀ ਨਾਰਿ ਸਬਾਈ’।

ਸੋ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੱਸਿਆ। ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਸਾਧੂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵੀ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਵੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਧਰਮ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਘੱਟ ਮੰਨਣਾ ਹੈ।

ਲਾਵਾਂ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ ਲਾੜੇ ਨੇ ਕੰਤ ਬਣ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚੀ ਨੇ ਸੁਹਾਗਣਾ। ਇਹ ਦੋ ਅੱਖਰ ਸਮਝਣ ਨਾਲ ਹੀ ਅਨੰਦ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਲੱਛਣ ਸਮਝ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਬਾਗ ਵਿਚੋਂ ਪੁਰਸ਼ ਫੁੱਲ ਦੀ ਮਹਿਕ ਦੇਖ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਹੀ ਤੋੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਲੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਿਆਣਾ ਮਾਲੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਇਕ ਪੂਰੀ ਵੇਲ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਪਰ ਸ਼ਰਤ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਨੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵੇਲ ਉੱਤੇ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲੈ। ਪਰ ਵੇਲ ਨੂੰ ਅਪਨਾ ਕੇ ਫਿਰ ਤੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੇਲ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ, ਛੋਹਿਆ ਜਾਂ ਲਪਕਿਆ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਪਦਵੀ ਤੋਂ ਗਿਰ ਜਾਏਗਾ। ਜੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸੇ ਵੇਲ ਨੂੰ ਅਪਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਇਸੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਤੂੰ ਕੰਤ ਹੈਂ। ‘ਪਰ ਵੇਲਿ ਨਾ ਜੋਹੇ, ਕੰਤ ਤੂੰ’। ਪੂਰੀ ਤੁੱਕ ਹੈ :

ਕਿਆ ਗਾਲਾਇਓ ਭੂਛ ਪਰ ਵੇਲਿ ਨ ਜੋਹੇ ਕੰਤ ਤੂ ॥

ਨਾਨਕ ਫੁਲਾ ਸੰਦੀ ਵਾੜਿ ਖਿੜਿਆ ਹਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ਜਿਉ ॥

(ਅੰਕ ੧੦੯੫)

ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ, ‘ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਕੇ ਸੰਗ ਨੇਹੁ,

ਤੁਮ ਨਿਤ ਬਢੀਅਹੁ, ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੀ ਸੇਜ ਭੂਲ ਸੁਪਨੇ ਹੂੰ ਨ ਜਾਈਅਹੁ। ਕੈਸੀ ਕਸਵੱਟੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਗਏ। ਜੇ ਘਰਵਾਲੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਅਤੇ ਜੇ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਾਮੀ।

ਇਹ ਬੱਚੀ ਸੁਹਾਗਣ ਬਣਨ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਸੁਹਾਗਣ ਦੇ ਲੱਛਣ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਇਹ ਹਨ, 'ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਉਂ ਸੁਹਾਗਣੀ ਤਿਨਾ ਝਾਕ ਨ ਹੋਰ'। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਤਿੰਨੇ ਭੱਭੇ ਸਾਂਭ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਹੈ 'ਭੇ ਕੀਆ ਦੇਹਿ ਸਲਾਈਆਂ ਨੈਣੀ' ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਣਾ। ਦੂਜਾ ਹੈ, 'ਭਾਵ ਕਾ ਕਰਿ ਸੀਗਾਰੇ' ਸਦਾ ਪਿਆਰ ਮੂਰਤ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣਾ 'ਤੇ ਤੀਜਾ ਭੱਭਾ ਰਤਾ ਕੁ ਕਠਨ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤਿਲੰਗ ਰਾਗ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ, 'ਜਾਇ ਪੁਛਹੁ ਸੁਹਾਗਣੀ ਵਾਹੈ ਕਿਨੀ ਬਾਤੀ ਸਹੁ ਪਾਈਐ' ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, 'ਜੇ ਕਿਛ ਕਰੇ ਸੇ ਭਲਾ ਕਰ ਮਾਨੀਐ, ਹਿਕਮ ਹੁਕਮ ਚੁਕਾਈਐ' ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, 'ਜੇ ਕਿਛ ਕਰੇ ਸੇ ਭਲਾ ਕਰ ਮਾਨੀਐ, ਹਿਕਮਤ ਹੁਕਮ ਚੁਕਾਈਐ'। ਹਿਕਮਤ ਤੇ ਹੁਕਮ ਹੀ ਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਦਾ ਬਣਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਮੈਂ ਪਤੀ ਹਾਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਟੁਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਿਆਣੀ ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਦੇ ਨਹੀਂ, ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹੁਕਮ ਤੇ ਹਿਕਮਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਫਿਰ 'ਭਲਾ' ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਜ਼ਬਾਨ ਉੱਤੇ ਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਕੰਤ ਤੇ ਸੁਹਾਗ ਬਣਨ ਲਈ ਚਾਰ ਲਾਵਾਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦੇਖਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲਾਵਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕਿਹੜੇ ਰਾਗ ਅਤੇ ਕਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਕਤ ਹਨ। ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਕਤ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਰਾਗ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਸੂਹੀ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਰਾਗ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਫੀ, ਕੁਚੱਜੀ, ਸੁਚੱਜੀ, ਗੁਣਵੰਤੀ ਅਤੇ ਕੁੜਮਾਈ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਤੜਪ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ, ਫਿਰ ਕੁਚੱਜਪੁਣਾ ਦੂਰ ਕਰਕੇ, ਸੁਚੱਜ ਹੋ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ, ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਗਵਾ, ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਭਾਉ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਕੇ ਲਾਵਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਲਾਵਾਂ ਬੜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਲਾਵਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਹਰ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਝਾਕਦਾ। ਪਹਿਲੀ ਲਾਵ ਹੈ, 'ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਬਲਿਰਾਮ ਜੀਉ' ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਣ ਇਹ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗਾ। ਨਾਲ ਦੇ ਗਵਾਂਢੀ ਭਰਾ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜੀ ਸਾਲ ਬ੍ਰਹਮਚਰੀਆ, ਪੰਜੀ ਸਾਲ ਗ੍ਰਹਿਸਤ, ਫਿਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਲਬਾਨਪ੍ਰਸਤ ਤੇ ਸੰਨਿਆਸੀ। ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੇਠਾਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਤੇ ਸਦਾ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ। ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਤਲਾਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਨੰਦ

ਅਟੁੱਟ ਹੈ। ਜਦ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਕਦਮ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਫਿਰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ, ਦੂਜੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕਦੇ ਮੂੰਹ ਮੁਟਾਪੇ ਹੋ ਜਾਣ ਵੀ ਤਾਂ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਲਾਵ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰਹੇ। ਸ਼ਿਕਵੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। "Do not protest but adjust"

ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਹੈ, 'ਬਾਣੀ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੇਦ ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜਹੁ ਪਾਪ ਤਜਾਇਆ ਬਲਿਰਾਮ ਜੀਉ'। ਬਾਣੀ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਵੇਦ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਝਾਕਣਾ। ਇਸੇ ਦੀ ਓਟ ਰੱਖਣੀ ਹੈ, ਓਟ ਅਕਾਲ ਦੀ, ਪਰਚਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਤੇ ਦੀਦਾਰ ਖਾਲਸੇ ਦਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ ਇਸੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਸਿੱਖ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਦੋ ਪ੍ਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਕੇਸਾਂ ਸੁਆਸਾਂ ਨਾਲ ਨਿਭਾਏਗਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਵੇਲੇ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਪਕੜੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਛੱਡੇਗਾ ਨਹੀਂ:

“ਬਾਹਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਕੜੀਐ, ਸਿਰ ਦੀਜੈ ਬਾਹਿ ਨ ਛੋੜੀਐ।”

ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਹੈ, 'ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਪਾਇਆ, ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਆ, ਹਰਿ ਵੇਖੈ ਰਾਮ ਹਦੂਰੇ' ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਤੋੜਣੀ। ਘਰ ਤਦ ਹੀ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ ਜਦ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 'ਨਿਰਮਲ ਭਉ' ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਡੰਡੇ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ 'ਨਿਰਮਲ ਭਉ'। ਇਹ ਜੋ ਹਰ ਪਾਸੇ ਉੱਥਲ ਪੁੱਥਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਪਤੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਪਤੀ ਦੇ ਹਰ ਸੰਬੰਧੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਕਰਨਾ। ਪਤੀ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ।

ਤੀਜੀ ਲਾਵ ਹੈ, 'ਮਨਿ ਚਾਉ ਭਇਆ ਬੈਰਾਗੀਆ ਬਲਰਾਮ ਜੀਉ।' ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਅਖਾਣ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਦੀ ਸਦਾ ਇਕ ਅੱਖ ਹੱਸਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਰੋਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋਵੇਂ ਰਹਿਣਗੇ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੁੱਖ ਤੇ ਦੁੱਖ ਬਣਿਆ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਜਦ ਜੰਵ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਕਤ ਸਾਰੇ ਚਾਅ ਵਿਚ ਹਨ। ਕਿਧਰੇ ਵਾਜੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਧਰੇ ਸ਼ਹਿਨਾਈ, ਪਰ ਜਦ ਡੋਲੀ ਟੁਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਲੜਕੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਥਰੂ ਹਨ। ਇਸੇ ਦਾ ਨਾਉਂ 'ਚਾਉ ਬੈਰਾਗੀਆ' ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਜਾਣ ਲਿਆ, ਉਹ ਸਫਲ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ, ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਸਦਾ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣੀ ਹੈ। ਡੋਲਣਾ ਨਹੀਂ।

ਚੌਥੀ ਲਾਵ ਹੈ ਸਹਿਜ ਦੀ। ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਪਾਸਕੂ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦੇਣਾ। ਨਾ ਹੀਅਤਿ ਕ੍ਰੋਧੀ ਹੋਣਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀਅਤਿ ਖੀਵਾ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨਾ ਹੀ ਦੀਪਕ ਰਾਗ ਨੂੰ ਥਾਂ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਘ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਾਉੜੀ ਦੀਪਕੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮਲ੍ਹਾਰ। ਖੁਸ਼ੀ ਗਮੀ

ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਵਿਚ ਰੱਖਣੇ ਸਨ। ਸਦਾ ਲੈਵਲ ਹੇਡਿਡ ਰਹਿਣਾ ਹੈ।

ਇਹ ਚਾਰ ਲਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਵੇਲੇ ਲੈਣੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਕਦੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ, ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਦੂਜੇ ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਸਮ ਕਰ ਜਾਣਨਾ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਨੀ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸਚਨ ਸਚ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਸਮੇਂ ਰਾਜਾ ਹਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦਾ ਜੋੜਾ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਜੁੱਤੀ ਦਾ ਇਕ ਪੈਰ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਜੁੱਤੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਰਾਹ ਦੇ ਕੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਗੀਆਂ। ਇਕੋਲਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨੀ।

ਜੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਾਤਾ ਦਮੋਦਰੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੱਚੀ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਸਮੇਂ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਸੀ : ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਇਸ਼ਨਾਨ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਰਿੜਕਣਾ। ਜੇ ਵੀ ਘਰ ਦਾ ਕਾਰ-ਵਿਵਹਾਰ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਆਖੇ ਬਗ਼ੈਰ ਕਰਨਾ :

‘ਕੁਲ ਕੀ ਬਾਤ ਸੁਚਿਤ ਮਹਿ ਧਰਨੀ।

ਖੇਟੀ ਸੰਗਤਿ ਕਾਹੂ ਨ ਕਰਣੀ।

ਪ੍ਰਾਤੇ ਉੱਠ ਕਰ ਮਜਨ ਕਰੀਓ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੇ ਮੁਖ ਤੇ ਰਰੀਯੋ।

ਪੁਨਾ ਔਰ ਵਿਵਹਾਰ ਜੋ ਹੋਈ।

ਭਲ ਸੰਭਾਲਹੁ ਕੀਨੋ ਸੋਈ।

ਮਦਰਾਸ ਦੇ ਇਕ ਮਹਾਤਮਾ ਤ੍ਰਿਲੁਵਰ ਨੇ ਅੱਛੀ ਬੀਬੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ :

"Last to bed and first to rise This is recipe of best wife"

ਸੁਘੜ ਪਤਨੀ ਦਾ ਇਹ ਹੀ ਹੈ ਨੁਸ਼ਖਾ, ਪਿਛੋਂ ਸੌਂਦੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਠਦੀ।

ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਪ੍ਰਿਃ: ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ

ਲਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸੰਜੋਇਆ ਜੀਵਨ ਫਲਸਫਾ

ਵਿਆਹ ਇਕ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੀ ਨੀਂਹ ਵੀ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਥਾ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਜਿਹਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਚਕਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹਰ ਦੇਸ਼, ਕੌਮ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਅਲਗ ਅਲਗ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਝੁਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੀਆਂ ਅਨਿਯਮਤ ਪਸ਼ੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ, ਬੌਧਿਕ, ਲੌਕਿਕ, ਪਾਰਲੌਕਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਉੱਨਤੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਪ ਉਤਪਤੀ, ਉਸ ਦਾ ਪਾਲਣਾ, ਪੋਸ਼ਣ, ਪਰਿਵਾਰਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ, ਆਰਥਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਆਵੱਸ਼ਕਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਮਹੱਤਵ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ : ਧਰਮ (Dharma), ਅਰਥ (Arta), ਕਾਮ (Kama) ਅਤੇ ਮੋਖਸ਼ (Moksha)। ਹਿੰਦੂ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਦੋ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦਾ ਮਿਲਨ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਹ ਕਰਾਕੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਬਣਨਾ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਮੰਨਿਆ ਹੈ (ਇਸਤਰੀ ਰੂਪ ਚੋਰੀ ਕੀ ਨਿਆਈ ਸੋਭ ਨਹੀਂ ਬਿਨ ਭਰਤਾਰੇ॥ ਮਲਾਰ ਮ: 5, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ 1268) ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚਲੀ ਆਤਮਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣ ਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਂਝ ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਮਰਦ ਦੋ ਮੂਰਤਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਜੋਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :

ਏਕ ਜੋਤਿ ਦੁਇ ਮੂਰਤੀ ਧਨ ਪਿਰੁ ਕਹੀਐ ਸੋਇ ॥ (ਅੰਕ ੭੮੮)

ਅਤੇ ਸਹਜ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਮਤ ਦੇ ਮੋਢੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਸਨ, ਛੁਟ ਗੁਰੂ ਹਰਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ

ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਚਨਾਹਾਰੇ 6 ਗੁਰੂ, 15 ਭਗਤ ਤੇ 15 ਭਟ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੇਰਾ ਤੇ ਉੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉੱਚੇ ਆਦਰਸ਼ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ।

ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਧਰਮ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਬਾਣੀ ਲਾਵਾਂ ਹੈ। ਲਾਵਾਂ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਛੰਤ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਣੀ (4 ਬੰਦ) ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਆਂਦੜ ਜੋੜਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਚਾਰ ਵਾਰ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲਾਵਾਂ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਲੜਕਾ ਅੱਗੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਜਾਂ ਫੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲਾਵ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ : ਲਾਂ, ਰੱਸੀ, ਲਗਨ, ਲਿਵ, ਤੁਰਨਾ, ਫਿਰਨਾ, ਜਕੜਨਾ, ਲਗਾਉ, ਮਿਲਾਪ ਤੇ ਸੰਜੋਗ ਆਦਿ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਆਰੰਭ ਸਦੀਵੀ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਨੇਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਟਾਲੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਨਾਲ ਅਗਨੀ ਦੁਆਲੇ ਫੇਰੇ ਨਾ ਲਏ ਸਗੋਂ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਬਾਣੀ “ੴ ਸਤਿਨਾਮ... ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥” ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ ਮੰਨ ਕੇ, ਉਸ ਦੁਆਲੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਲਈਆਂ। ਇਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬਟਾਲਾ ਵਿਖੇ ਸਥਿਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕੰਧ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ‘ਲਾਵਾਂ’ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਰੰਧਾਵਾ ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰਸਮ ਸੰਪੰਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਝਬਾਲ ਵਿਖੇ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸਮੇਂ ਵੀ ਚਾਰ ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਦੀ ਮੋਹਰ ਇਸ ਉੱਤੇ ਲਾਈ। ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਅਣਸੁਖਾਵੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ‘ਲਾਵਾਂ’ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਪਣਾਇਆ ਪਰ 1909 ਈ: ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਮੈਰਿਜ ਐਕਟ ਪਾਸ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹਰ ਸਿੱਖ ਨੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ‘ਲਾਵਾਂ’ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ‘ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ’ ਰੂਪੀ ਗੁਰਮਤਿ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

‘ਲਾਵਾਂ’ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪੱਖੋਂ ਅਦੁੱਤੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਲਾਵਾਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਮਾਰਗ

ਹਰਿ ਪਹਿਲੜੀ ਲਾਵ ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

(ਅੰਕ ੭੭੩)

ਵਲ ਤੋਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮੂਹ ਸਮਾਜਿਕ ਫਰਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕਰਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ, ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਰਾਮਤਾ ਤੇ ਉਦਾਸੀਨਤਾ

ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਪ੍ਰਚਲਤ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੇ ਥੋਥੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਨਵਾਂ ਤੰਦਰੁਸਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਕੁਰਬਾਨੀ, ਸੇਵਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਜਿਹੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉੱਦਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਿਹਨਤ, ਸੰਜਮ, ਸਦਾਚਾਰ, ਨਿਮਰਤਾ, ਸਤਿਕਾਰ, ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਅਤੇ ਸਹਾਰਾ ਆਦਿ ਗੁਣ ਉਸ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲੀ ਲਾਵ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ‘ਧਰਮ’ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ :

ਬਾਣੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੇਦੁ ਧਰਮੁ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਹੁ ਪਾਪ ਤਜਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਧਰਮੁ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਇਆ ॥ (ਅੰਕ ੭੭੩)

ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਦੰਪਤੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋੜਨਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਸਿਰਫ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਦੰਪਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸੱਚਾ ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ। ਧਰਮ ਦਾ ਅਰਥ ਸੱਚ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੈ, ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ਧਰਮ (ਨਾਮ) ਦੇ ਸਮੂਹ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੰਪਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਇਆ, ਖਿਮਾਂ ਤੇ ਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੱਚ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਅਹਿੰਸਕ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਧਰਮ ਦਾ ਡਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਆਗਿਆ ਪਾਲਨ, ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵ ਪਾਲਣ ਲਈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਲਈ ਸਦਾਚਾਰਕ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਵਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਹੀ ਦੰਪਤੀ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਉਪਰ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ।

ਨਾਮ ਦਰਅਸਲ ਸਰਬੋਤਮ ਧਨ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦਲਿੱਦਰ ਅਤੇ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੀਵ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਰਾਹੀਂ ਸਹਿਜ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਚਾਰੇ ਲਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ:

ਧਰਮੁ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਇਆ ॥ (ਅੰਕ ੭੭੩)

ਨਿਰਮਲੁ ਭਉ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ਹਰਿ ਵੇਖੈ ਰਾਮੁ ਹਦੂਰੇ ॥ (ਅੰਕ ੭੭੪)

ਨਿਰਮਲੁ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ਮੁਖਿ ਬੋਲੀ ਹਰਿ ਬਾਣੀ ॥
ਸੰਤ ਜਨਾ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਕਥੀਐ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥ (ਅੰਕ ੨੭੪)

ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਇਆ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥
(ਅੰਕ ੨੭੪)

ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਗੁਰੂ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਉਸਤਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅੰਧੇਰੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਮਰਦ ਦੇ ਸਮੂਹ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ -

ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਆਰਾਧਹੁ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਗਵਾਇਆ ॥ (ਅੰਕ ੨੭੩)

ਤੇ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਖੁਸ਼ੀ, ਉਮਾਹ ਤੇ ਚਾਉ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੋਨਾਂ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੰਦ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ। ਇਹ ਇੰਦ੍ਰਿਆਵੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਵੀ। ਅਨੰਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਨ ਦਾ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੇ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ (ਅਨੰਦ ਦੀ) ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :

ਸਹਜ ਅਨੰਦੁ ਹੋਆ ਵਡਭਾਗੀ ਮਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ॥
(ਅੰਕ ੨੭੩-੭੪)

ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਪ੍ਰਤੀ 'ਨਿਰਭਉ ਭੈ' ਤੇ 'ਨਿਰਮਲ ਭਉ' ਰੱਖਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਹਉਮੈ ਦਾ ਨਿਵਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ :

ਨਿਰਭਉ ਭੈ ਮਨੁ ਹੋਇ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਗਵਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ (ਅੰਕ ੨੭੪)

ਪਤਨੀ (ਜੀਵ ਇਸਤਰੀ) ਕੋਲ ਪਤੀ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ ਰੀਝਾਉਣ ਦਾ ਇਕੋ ਤਰੀਕਾ ਹੈ, 'ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਵਾਉਣਾ'। ਹਉਮੈ ਦੇ ਪਰਦੇ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਅਊਸਰ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕਤਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਤੀ ਤੇ ਪਤਨੀ ਨੂੰ 'ਹਰਿ ਵੇਖੇ ਰਾਮ ਹਦੂਰੇ' 'ਹਰਿ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਸਾਰਿਆ ਸੁਆਮੀ', 'ਸਰਬ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ' ਅਤੇ 'ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੇ' ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ ਸਮੂਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਰੀਬੀ, ਦੁੱਖ, ਬੀਮਾਰੀ, ਕਸ਼ਟ, ਅਗਿਆਨ, ਵਹਿਮ ਤੇ ਕਰੋਪੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁਟਦਾ, ਸਰਬੱਤ

ਦੇ ਭਲੇ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਇਕ ਰਸ, ਨਾ ਰੁਕਣ ਵਾਲੇ ਵਾਜੇ ਵਜਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ -

ਜਨ ਨਾਨਕ ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਚਲਾਈ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਵਜਾਏ ॥ (ਅੰਕ ੨੭੪)

ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਦਸਵੇਂ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਵਜਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਅਸਥ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਵੀ ਹੈ।

ਲਾਵਾਂ ਦੇ ਤੀਜੇ ਬੰਦ ਵਿਚ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੇ ਬੈਰਾਗ ਹੈ। ਬੈਰਾਗ ਦਾ ਅਰਥ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ। ਦੰਪਤੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰਕ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਦਾ ਰੁਖ ਅਪਨਾਉਣਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਮਾਨਸਿਕ ਦਰਜੇ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ (ਜੜ, ਚੇਤਨ, ਸੂਖਮ, ਵਾਸ਼ਨਾ, ਖਿਆਲ, ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਣ) ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਅਲਿਪਤ ਵਰਤਣਾ ਅਸਲੀ ਤਿਆਗ ਹੈ, ਉਦਾਸੀ ਹੈ। ਦੰਪਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬੈਰਾਗ (ਪ੍ਰੇਮ) ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸੰਜਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਜੀਵਨ ਸਵੱਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੰਪਤੀ ਵੈਰਾਗਮਈ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਚੌਥੀ ਲਾਵ ਦੰਪਤੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ 'ਸਹਜ' ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ -

ਹਰਿ ਚਉਥੜੀ ਲਾਵ ਮਨਿ ਸਹਜੁ ਭਇਆ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

(ਅੰਕ ੨੭੪)

ਸਹਜ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ : ਸਾਵਾਂ, ਪੱਧਰਾ ਜੀਵਨ, ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦਾ ਸੁੱਖ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤੀ ਉਲਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਚਿੱਤ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਸ਼ਾਂਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਹਜ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਦੰਪਤੀ ਦੁੱਖਾਂ, ਸੁਖਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉੱਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਤੇ ਮਨ ਨਿਰੋਆ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਵਹਿਮ, ਭਰਮ, ਭੁਲੇਖੇ ਤੇ ਗਲਤੀਆਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਨੇਕੀ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਮੁਜੱਸਮੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਫਲ ਸਮਾਜਿਕ, ਅਧਿਆਤਮਿਕ, ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

'ਲਾਵਾਂ' ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਖੋਂ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਜੀਵਨ ਫਲਸਫੇ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹਨ। 'ਜਾਲਉ ਐਸੀ ਰੀਤਿ ਜਿਤੁ ਮੈ ਪਿਆਰਾ ਵੀਸਰੈ' ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਸਿਰਫ ਉਹ ਰੀਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਇਸ਼ਟ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਵਿਆਹ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸਾਦਾ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ, ਲਾਵਾਂ ਤੇ ਰਾਮਕਲੀ

ਅਨੰਦ ਪੜਨ ਨਾਲ, ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲੈਣ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਨੁੱਖ (ਸੁਹਾਗਣ) ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਦੰਪਤੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚਿਤਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਭੌਤਿਕ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ 'ਕਿਰਤ ਕਰੇ, ਨਾਮ ਜਪੇ ਤੇ ਵੰਡ ਛਕੇ' ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਅਧਿਆਤਮਕ ਉੱਚਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

'ਲਾਵਾਂ' ਦੇ ਸਾਧਨ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮਾ ਰੂਪੀ ਇਸਤਰੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪੀ ਪਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਲਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ (ਅਨੰਦ, ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ, ਬੈਰਾਗ ਤੇ ਸਹਿਜ) ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਅਖੰਡ ਸੁਹਾਗਵਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ 'ਲਾਵਾਂ' ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਮੱਸਿਆ ਭਰਪੂਰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਖੇਡ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪੂਰਨ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਤੁਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਣ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆ ਸਕਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। 'ਲਾਵਾਂ' ਸਿਰਫ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਸਗੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਫਿਰਕੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ, ਬਿਨਾਂ ਅਮੀਰੀ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਲਾਵਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਚੰਗੇਰਾ, ਉੱਚਾ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਸ਼ਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਐਮ.ਏ.ਐਮ.ਫਿਲ (ਪੰਜਾਬੀ)

ਯੂ.ਐਸ.ਏ.

ਲਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼

(1) ਪਹਿਲੜੀ ਲਾਵ - Adjust Don't protest - ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ ਬਿਠਾਉਣਾ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧ ਨਾ ਕਰਨਾ।

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਹਰਿ ਪਹਿਲੜੀ ਲਾਵ ਪਰਵਿਰਤੀ

ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ॥

ਬਾਣੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੇਦੁ ਧਰਮੁ ਦ੍ਰਿੜਹੁ

ਪਾਪ ਤਜਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਧਰਮੁ ਦ੍ਰਿੜਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਆਰਾਧਹੁ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਗਵਾਇਆ ॥

ਸਹਜ ਅਨੰਦੁ ਹੋਆ ਵਡਭਾਗੀ ਮਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ॥

ਜਨੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਲਾਵ ਪਹਿਲੀ ਆਰੰਭੁ ਕਾਜੁ ਰਚਾਇਆ ॥੧॥

ਕੁੜੀ ਅਤੇ ਮੁੰਡਾ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਪਹਿਲੀ ਲਾਵ ਦਾ ਆਰੰਭ ਰੱਬ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਹਨ। ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਦਾ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ (realise) ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਵਿਚ (deeds) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਸਮਝਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਕੁੜੀ-ਮੁੰਡਾ ਜਿਉਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ (evil thoughts) ਨੂੰ ਵਾਚਣ ਦੀ ਵਾਦੀ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੁੜੀ-ਮੁੰਡਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਫਿੱਕਾ ਬੋਲਣਗੇ, ਹਾਵੀ (dominate) ਹੋਣਗੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ ਤੇ ਧੋਖਾ (cheat) ਦੇਣਗੇ ਤਾਂ ਉਸੀ ਪਲ ਯਾਦ ਆ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਰੱਬ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਪੂਰਨ (perfect) ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਸਾਥੀ (spouse) ਵੀ ਪੂਰਨ (perfect) ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੋਚ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਮਨ ਦੁਖਾਉਣ ਦੇ ਬਦਲੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਤਾਲਮੇਲ ਬਿਠਾਉਣ (adjust) ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੜੀ-ਮੁੰਡਾ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ (protest) ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਤਾਲਮੇਲ ਬਿਠਾਉਣ (adjust) ਦੀ ਵਾਦੀ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਣਗੇ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਬ ਜੀ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ (realise) ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਬਣ

ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਸਦੀਵੀ ਆਨੰਦ ਵੱਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮ ਅਡੋਲਤਾ ਵੱਲ ਕਦਮ ਪੁੱਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਇਸ ਉੱਚਾਈ ਵੱਲ ਵਧੇਗੀ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰੱਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਚੰਗੇ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਵਸਥਾ

ਨਾ ਕੋ ਬੈਰੀ ਨਹੀ ਬਿਗਨਾ ਸਗਲ ਸੰਗਿ ਹਮ ਕਉ ਬਨਿ ਆਈ ॥ (ਅੰਕ ੧੨੯੯)
ਵਾਲੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰਿਵਾਰਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਨਾਲ ਬਣ ਆਵੇਗੀ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਰੱਬ ਜੀ ਨੂੰ ਹਰ ਵਕਤ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਪੁੱਟਿਆ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਿਰਮੂਲ (superfluous) ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਦੂਜੜੀ ਲਾਵ - Don't Break wall of Respect - ਆਪਸ ਵਿਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਨੂੰ ਨਾ ਤੋੜਨਾ।

ਹਰਿ ਦੂਜੜੀ ਲਾਵ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਮਿਲਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥
ਨਿਰਭਉ ਭੈ ਮਨੁ ਹੋਇ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਗਵਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥
ਨਿਰਮਲੁ ਭਉ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ਹਰਿ ਵੇਖੈ ਰਾਮੁ ਹਦੂਰੇ ॥
ਹਰਿ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਸਾਰਿਆ ਸੁਆਮੀ ਸਰਬ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ॥
ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੋ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਜਨ ਮੰਗਲ ਗਾਏ ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਚਲਾਈ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਵਜਾਏ ॥੨॥

ਆਪਣੇ ਅਨਮੋਲ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰੱਬ ਜੀ ਨਾਲ ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕੁੜੀ ਅਤੇ ਮੁੰਡਾ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਰੱਬ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰ (universal truth) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਪਨਾਉਣਗੇ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਰੱਬ ਜੀ ਨੂੰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ਜਾਣ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ-ਬਾਹਰੋਂ ਰੱਬ ਜੀ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਢਾਲਣਗੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ :

ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਭਉ ਗੋਵਿੰਦ ਕਾ ਭੈ ਡਰੁ ਦੂਰਿ ਕਰਣਾ ॥ (ਅੰਕ ੧੧੦੨)

ਭਾਵ ਰੱਬ ਜੀ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਭਉ (ਰੱਬੀ ਨਿਯਮ) ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਨਿਰਭੈਤਾ ਵੱਲ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਗੇ ਜੋ ਕਿ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉਤਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਛਾਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਪੱਕੀ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਇਸ ਨੀਂਹ ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਦੀਵਾਰ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮਜ਼ਬੂਤ (cemented) ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਧਾਉਣਗੇ।

ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਬਾਹਰਿ ਹੁਕਮ ਨ ਕੋਇ ॥

(ਅੰਕ ੧)

ਐਸੇ ਰੱਬੀ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਾ ਵਾਰ ਕੇ (surrender) ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਹੰਕਾਰ, ਹਉਮੈ (ego) ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਸਵੈਭਿਮਾਨ ਬਨਾਉਣ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਣਗੇ। ਐਸੇ ਉੱਚੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲੇ ਜੋੜੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜ਼ਾਂ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣਗੇ ਅਤੇ ਕੁੜੀ ਜੰਮਣ ਅਤੇ ਮੁੰਡਾ ਨਾ ਜੰਮਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਹੱਲੇ ਅਤੇ ਅੱਖੇ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਗੇ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਦਿਖਾਵੇ (show off) ਅਤੇ ਝੂਠੀ ਸ਼ਾਨ-ਸ਼ੌਕਤ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜ਼ਲੀਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਐਸੇ ਸਵੈਭਿਮਾਨ ਵਾਲੇ ਜੋੜਿਆਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨੀ 'ਚ ਅਦਬ ਵਾਲੇ ਬੋਲ ਘੜਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਪੇਕੇ, ਮੇਰੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ, ਤੇਰੀ ਭੈਣ, ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਹਰੇਕ ਰਿਸ਼ਤਾ 'ਜੀ' ਭਾਵ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਰੱਬੀ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਚੋਂ ਨਿੰਦਾ, ਚੁਗਲੀ, ਈਰਖਾ, ਕ੍ਰੋਧ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬਣਦੇ ਜਾਣਗੇ। ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਰੱਬ ਜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦੀ ਇਹ ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਹਰ ਪਲ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਸਦਕਾ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਬ ਜੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਕਦੀ ਵੀ ਕਿਸੀ ਨੂੰ ਬੇਅਦਬ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ।

(3) ਤੀਜੜੀ ਲਾਵ - Both Looking in one Direction - ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕੋ ਮਨੋਰਥ ਹੋਣਾ।

ਹਰਿ ਤੀਜੜੀ ਲਾਵ ਮਨਿ ਚਾਉ ਭਇਆ ਬੈਰਾਗਿਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥
ਸੰਤ ਜਨਾ ਹਰਿ ਮੇਲੁ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਵਡਭਾਗੀਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥
ਨਿਰਮਲੁ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ਮੁਖਿ ਬੋਲੀ ਹਰਿ ਬਾਣੀ ॥
ਸੰਤ ਜਨਾ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਕਬੀਐ ਅਕਬ ਕਹਾਣੀ ॥
ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧੁਨਿ ਉਪਜੀ ਹਰਿ ਜਪੀਐ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੁ ਜੀਉ ॥
ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੇ ਤੀਜੀ ਲਾਵੈ ਹਰਿ ਉਪਜੈ ਮਨਿ ਬੈਰਾਗੁ ਜੀਉ ॥੩॥

ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕੋ ਮਨੋਰਥ (Both Looking in one Direction) ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਕਿਸਮ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮ ਅਤੇ ਬੈਰਾਗੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਰੇਕ ਪਰਿਵਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤੇ 'ਚ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਬੈਰਾਗੀ, ਸੰਤੋਖੀ ਜੀਵਨੀ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਦੋਤਰੇ-ਪੋਤਰੇ ਤੱਕ ਸਭ ਨਾਲ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕਾਰਨ ਉਮਰ ਦਾ ਫਰਕ (difference of age) ਵੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਰਲ ਬੈਠਦੇ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਪਿਆਰ ਮਾਣਦੇ ਹਨ।

ਕੁੜੀ ਅਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦੋਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਰੱਬ ਜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦੀ ਤੀਜੀ ਲਾਵ ਤਦੋਂ ਹੀ ਵਾਪਰੀ ਸਮਝੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਕਾਰਨ, ਰੱਬ ਜੀ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਯਾਦ ਵੱਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਲਮੇਲ ਬਨਾਉਣਾ, ਵੰਡ ਛਕਣਾ, ਅਦਬ ਦੇ ਬੋਲ, ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦਬਾਉਣਾ (no domination), ਆਦਿ ਗੁਣ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪੱਥ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਸਦਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰੱਬ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਬੈਰਾਗ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬੈਰਾਗ ਦਾ ਸਦਕਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਕਸੁਰ (balanced) ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਅੱਪੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਐਸੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਤਿਆਗ, ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਰਿਵਾਜਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈਣਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਦਿਖਾਵੇ (show off or rat race) ਵਿਚ ਨਾ ਪੈਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਉਮੈ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਬਲਕਿ ਸੱਚ ਨੂੰ ਜਿਉਣ ਦੀ ਚਾਹ, ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਬਣ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਹਜ ਸੁਭਾਇ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥

(ਅੰਕ ੩੨੨)

ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਇਸ ਫੁਰਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਇੱਛਾ (desire) ਪੂਰੀ ਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਰੱਬ ਜੀ ਨਾਲ ਗਿਲਾ ਸ਼ਿਕਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਣੇ-ਮਿਹਣੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣਿਆਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਝਲਕ ਮਾਰ ਕੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਾਜ ਲੈਣ ਜਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਅਤੇ ਬਿਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਪੁੱਛਣ-ਪੁਛਾਣ ਦੇ ਸਾਡੇ ਗਿਲੇ ਸ਼ਿਕਵੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦੇ। ਕਾਰਨ ਸਿਰਫ ਇਹੋ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਰੱਬ ਜੀ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਸਮਝ ਕੇ ਕੀਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੀਜੀ ਲਾਵ ਲੈ ਕੇ ਬੈਰਾਗ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਗੇ ਉਹ ਅਡੋਲਤਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਜਿਉਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ-ਗਮੀ, ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ, ਹਨੇਰੀ-ਝੱਖੜ, ਸਾਵਨ-ਭਾਦੋਂ, ਗਰਮੀ-ਸਰਦੀ, ਹਰਖ-ਸੋਗ, ਸਭ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਸੱਚ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਗੇ ਅਤੇ ਐਸੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਸੁਰ ਇਕੋ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

(4) ਚਉਥੜੀ ਲਾਵ - Don't spend more than one's earnings - ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਰਚ ਨਾ ਕਰਨਾ।

ਹਰਿ ਚਉਥੜੀ ਲਾਵ ਮਨਿ ਸਹਜੁ ਭਇਆ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲਿਆ ਸੁਭਾਇ ਹਰਿ ਮਨਿ ਤਨਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥
ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਇਆ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥
ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਵਜੀ ਵਾਧਾਈ ॥
ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਠਾਕੁਰਿ ਕਾਜੁ ਰਚਾਇਆ ਧਨ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮਿ ਵਿਗਾਸੀ ॥
ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੇ ਚਉਥੀ ਲਾਵੈ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਪ੍ਰਭੁ ਅਵਿਨਾਸੀ ॥੪॥੨॥

(ਅੰਕ ੨੨੩-੨੪)

ਸੋ ਰੱਬ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦੀ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਚਉਥੀ ਲਾਵ 'ਚ ਬਣਦੀ ਹੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਸੰਤੋਖੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥ ਭੋਗਦਾ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਹੋਰ-ਹੋਰ ਦੀ ਭੁੱਖ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਆਪਣਾ ਹੈ ਵੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪਕੜ ਵੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਐਸੀ ਜੀਵਨੀ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਕਾਰਨ ਸੰਤੋਖੀ (desireless) ਅਵਸਥਾ ਭਾਵ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਦੀ ਭੁੱਖ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ 'ਚ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਰੱਬ ਜੀ ਤੋਂ ਦਾਤਾਂ ਮੰਗਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਰੱਬ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ' ਕੋਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਰੱਬ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ' ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਭੁੱਖ ਜਾਂ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਵਾਧੂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਪਕੜ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਪਰਿਵਾਰ ਜਾਂ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥ ਖਰੀਦਣ ਜਾਂ ਵਿਖਾਵੇ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਫਾਲਤੂ ਦਾ ਰੀਤ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਅੱਪੜੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਨਿਰਾਲਮੁ ਮੁਰਗਾਈ ਨੈ ਸਾਣੇ ॥

(ਅੰਕ ੯੩੮)

ਉਹ ਚਿੱਕੜ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਰੱਬ ਜੀ ਨਾਲ ਇਕ ਮਿਕ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੰਦ 'ਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰ ਜਾਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਜਾਂ ਭੁੱਖ ਰਹਿੰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਕੰਮ ਧੰਦੇ ਦੇ ਘਾਟੇ-ਵਾਧੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਹੋਵੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅਡੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ, ਪਕਿਆਈ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਜਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਚੈਨ ਗੁਆਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਰੱਬੀ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਪਰਪੰਚ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਕਮਾਈਆਂ ਠੱਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ। ਰੱਬੀ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇਸ ਚਉਥੀ ਲਾਵ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਗਲਾ ਜੀਵਨ ਸ਼ੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਮ ਵਾਲਾ (only good deeds) ਬਣਾ ਕੇ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇੰਜੀ: ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਯੂ. ਐਸ. ਏ.

ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ 'ਲਾਵਾਂ' ਦੀ ਬਾਣੀ

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਬਾਣ-ਪ੍ਰਸਤ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਦੀ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿਸਤ 'ਜੀਵਨ' ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਸਤ 'ਧਰਮ' ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰਪੂਰਨ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

ਗਿਆਨਨ ਮਹਿ ਗਿਆਨੁ ਅਰੁ ਧਿਆਨਨ ਮੈ ਧਿਆਨ ਗੁਰ
ਸਕਲ ਧਰਮ ਮਹਿ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ॥ (ਕਬਿਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਉੱਤਮ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪੰਥ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦਿਆਂ, ਸੰਸਾਰਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ, ਨਿਰਵਿਰਤ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣਾ ਹੀ, ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ। ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਰਚਿਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਬਾਣੀ 'ਲਾਵਾਂ', ਇਸ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਤਰੀਕਾ ਦੱਸ ਕੇ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਨਿਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸੁਖਾਲਾ ਜੀਵਨ ਪੰਥ ਦੱਸਦਿਆਂ ਸੁਭਾਵਕ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਨੂੰ ਹੀ ਆਦਰਸ਼ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਜੀਵਨ ਵਿਚ 'ਅਨੰਦ ਸੰਸਕਾਰ' ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੰਸਕਾਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਯੋਗ ਸਮੇਂ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰੇ। ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਇਕ ਧਾਰਮਿਕ ਫਰਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ, ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਛੁਟ-ਪੱਤਰ (license) ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ। ਕਾਮ-ਵਿਆਪੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਬਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਸਾਰਾ ਦਿਨੁ ਲਾਲਚਿ ਅਟਿਆ ਮਨਮੁਖਿ ਹੋਰੇ ਗਲਾ ॥
ਰਾਤੀ ਊਘੈ ਦਬਿਆ ਨਵੇ ਸੋਤ ਸਭਿ ਢਿਲਾ ॥
ਮਨਮੁਖਾ ਦੇ ਸਿਰਿ ਜੋਰਾ ਅਮਰੁ ਹੈ ਨਿਤ ਦੇਵਹਿ ਭਲਾ ॥
ਜੋਰਾ ਦਾ ਆਖਿਆ ਪੁਰਖ ਕਮਾਵਦੇ ਸੇ ਅਪਵਿਤ ਅਮੇਧ ਖਲਾ ॥
ਕਾਮਿ ਵਿਆਪੇ ਕੁਸੁਧ ਨਰ ਸੇ ਜੋਰਾ ਪੁਛਿ ਚਲਾ ॥ (ਅੰਕ ੩੦੪)

ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਕਾਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਚੰਗੇ-ਮੰਦੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਗੁਆ ਕੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਅਪਵਿਤਰ ਜੀਵਨ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ :

ਇਕਿ ਬਿੰਦੁ ਜਤਨ ਕਰਿ ਰਾਖਦੇ ਸੇ ਜਤੀ ਕਹਾਵਹਿ ॥ (ਅੰਕ ੪੧੯)

ਦਮਨ ਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਮਨੁੱਖ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਕੇ ਵੀ, ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਨੂੰ ਕਾਮੁਕ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਉਪਰ ਚੁੱਕਣੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਘਰ ਤਜਣ ਵਾਲੇ ਜਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੀ ਘੜੀ ਆਉਣ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ ਤੋਂ ਡਿੱਗ, ਜਤ-ਸਤ ਤੋਂ ਪੱਲਾ ਛੁਡਾ, ਅਵਰਾ ਕੇ ਘਰ ਹੋਰ ਕੇ, ਦੁਰਾਚਾਰ ਦੀਆਂ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਫਸ ਬਦਚਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :

ਮਨਮੁਖੁ ਲਹਰਿ ਘਰੁ ਤਜਿ ਵਿਗੁਚੈ ਅਵਰਾ ਕੇ ਘਰ ਹੋਰੈ ॥
ਗ੍ਰਿਹ ਧਰਮੁ ਗਵਾਏ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨ ਭੋਟੈ ਦੁਰਮਤਿ ਘੁਮਨ ਘੇਰੈ ॥ (ਅੰਕ ੧੦੧੨)

ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਤਰਸਯੋਗ ਸਮਝਦਿਆਂ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਯੋਗ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੀ ਧਰਮ ਬਣਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾ ਤਾਂ ਅਵਿਵਾਹਿਤ ਰਹਿ ਕੇ ਜਤੀ-ਸਤੀ ਬਣਨ ਦਾ ਪਾਖੰਡ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਲੰਪਟ ਹੋਣ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਸੀ। ਆਪ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਆਧਾਰ ਹੀਣ ਵਿਵਾਹਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੇ ਚੋਟ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਮਾਇ ਬਾਪ ਪੂਤ ਹਿਤ ਭਾਤਾ ਉਨਿ ਘਰਿ ਘਰਿ ਮੇਲਿਓ ਦੂਆ ॥
ਕਿਸ ਹੀ ਵਾਧਿ ਘਾਟਿ ਕਿਸ ਹੀ ਪਹਿ ਸਗਲੇ ਲਰਿ ਲਰਿ ਮੂਆ ॥ (ਅੰਕ ੬੭੩)

ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਜੀਵੇ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀ ਹੈ :

ਇਕਿ ਗਿਰਹੀ ਸੇਵਕ ਸਾਧਿਕਾ ਗੁਰਮਤੀ ਲਾਗੇ ॥
ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਸੁ ਜਾਗੇ ॥ (ਅੰਕ ੪੧੯)

ਅਜਿਹਾ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ, ਜੋ ਅਸਲ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸੇਵਕ ਬਣ ਜੀਵਨ ਸਾਧਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਦ੍ਰਿੜੁ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਸੁਚੇਤ ਜੀਵਨ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਅਸਲ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੋ :

ਸੋ ਗਿਰਹੀ ਜੋ ਨਿਗ੍ਰਹੁ ਕਰੈ ॥ ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਭੀਖਿਆ ਕਰੈ ॥
ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਾ ਕਰੈ ਸਰੀਰੁ ॥ ਸੋ ਗਿਰਹੀ ਗੰਗਾ ਕਾ ਨੀਰੁ ॥ (ਅੰਕ ੯੫੨)

ਭਾਵ : ਅਸਲ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦਿਆਂ

ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਕਾਬੂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਾ ਕਰੇ ਸਰੀਰ' ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੇਵਾ, ਪੁੰਨ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾ ਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਰੱਖਦਾ ਹੋਇਆ ਨਰੋਏ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਹਣੇ ਅਤੇ ਨਰੋਏ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਉੱਤਮ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਿਆਂ 'ਇਕ ਸਿਖ ਦੁਇ ਸਾਧਸੰਗ' ਅਨੁਸਾਰ, ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪੂਰਨਤਾ ਵੱਲ ਵੱਧਦਿਆਂ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਕੱਲੀ ਇਸਤਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਕੱਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਵੀ ਕਈ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ, ਸਮਾਜਿਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਇਆ, ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹੱਟਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਵਨਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਬਣ ਕੇ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਪੱਤ ਦੇ ਰਾਖੇ ਬਣ ਕੇ, ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪੱਧ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਮਾਰਗ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਆਪ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਬਣੇ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਯੋਗ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਮੀਟੀਆਂ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਯੰਤ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹੇ। ਆਪ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿਹਤ ਮੰਦ ਦੰਪਤੀ ਜੀਵਨ ਹੀ ਚੰਗੇਰੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਫਲ ਦੰਪਤੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਸਬੰਧੀ ਅਗਵਾਈ ਤਾਂ ਕੁੜਮਾਈ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਕਰਿ ਭਾਉ ਕੁੜਮੁਕੁੜਮਾਈ ਆਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ॥ (ਅੰਕ ੭੨੩)

ਸੁਖੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਤਹਿ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁੜਮ ਜਦੋਂ ਕੁੜਮਾਈ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਭਾਵਨਾ, ਲਾਲਚ, ਵਡੱਪਣ ਜਾਂ ਹਉਮੈ ਦੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਗੋਂ ਸਤ, ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਭਾਉ (ਪ੍ਰੇਮ) ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਵੇ। ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਸ਼ੂ-ਬਿਰਤੀਆਂ (Animal Instincts) ਦੀ ਰੇਤਲੀ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਨੀਂਹ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਕਦੀ ਸਥਿਰਤਾ ਨਹੀਂ ਆ

ਸਕਦੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਕੁੜਮਾਂ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚ ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹੀ ਕਾਇਮ ਹੋਣ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕੁੜ ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁੜੱਤਣ ਹੀ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਥਿਰਤਾ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਕੁੜਮਾਈਆਂ ਵਿਚ ਸਤ, ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਭਾਉ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਮਿਠਾਸ ਦੀ ਥਾਂ ਕਸੈਲਾਪਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸਬੰਧ ਦੋ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਰੂਹਾਨੀ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਅਤੇ ਸੰਤਾਨ ਦੇ ਸੁਆਲ ਨੂੰ ਨਕਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਰੂਹਾਨੀ ਆਦਰਸ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਕੋਈ ਬੰਧਨ ਜਾਂ ਕੈਦ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰਕ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਚਿਆਂ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਇਕ ਰਸਤਾ ਹੈ। ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ 'ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਿ ਬਿਖ ਅਗਨ ਨਿਵਾਰ' ਕੇ 'ਏਕ ਜੋਤ ਦੁਇ ਮੂਰਤੀ' ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੀ ਵਿਆਹ ਦਾ ਮੰਤਵ ਹੈ। 'ਸੋਹਾਗ' (ਪਤੀ) ਅਤੇ 'ਸੋਹਾਗਣਿ' (ਪਤਨੀ) ਦੁਇ ਤੋਂ 'ਮੈ' ਭਾਵ ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :

ਹਉ ਜਾਇ ਪੁਛਾ ਸੋਹਾਗ ਸੁਹਾਗਣਿ

ਤੁਸੀ ਕਿਉ ਪਿਰੁ ਪਾਇਅੜਾ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ॥

(ਅੰਕ ੫੬੧)

ਸੋਹਾਗ (ਪਤੀ) ਅਤੇ ਸੋਹਾਗਣਿ (ਪਤਨੀ) ਇਕ (ਮੈਂ) ਹੋ ਕੇ ਜੁਆਬ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :

ਮੈ ਉਪਰ ਨਦਰਿ ਕਰੀ ਪਿਰ ਸਾਚੈ ਮੈ ਛੋਡਿਆ ਮੇਰਾ ਤੇਰਾ ॥

'ਮੈ' ਉਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੈਂ, ਮੇਰਾ-ਤੇਰਾ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਪਾ ਲਿਆ ਭਾਵ ਦੋਵੇਂ ਜਦੋਂ 'ਮੈ' ਬਣ ਕੇ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤਿ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਭਟਕਣੀ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੀ ਅਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰਕ ਸੁੱਖ ਭੋਗਦਿਆਂ ਵੀ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਲੰਪਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਅਡੋਲ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੁਆਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਜੁਆਬ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਚਿਤ ਬਾਣੀ 'ਲਾਵਾਂ' ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਸਹਿਤ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਸੰਸਾਰਕ ਪੱਧਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਭਰਪੂਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਲਾਵਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਬਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਮ ਸੰਸਾਰਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ,

ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ, ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਰਥ ਬਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਆਪੇ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਹਉਮੈ ਗ੍ਰਸਤ (Self-Centred and Ego-Centric) ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਰਾਜ਼ ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

‘ਲਾਵਾਂ’ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਆ ਇਕ ਛੰਦ ਹੈ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੰਨਾ 773-74 ਉੱਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਛੰਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਉਹ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਬਹੁਤੀ ਬਾਣੀ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਲੰਕਾਰ, ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।

‘ਲਾਵਾਂ’ ਦਾ ਸ਼ਬਦੀ ਅਰਥ ਲਗਾਉ, ਮਿਲਾਪ ਅਤੇ ਸੰਜੋਗ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਸਮੇਂ ਕਰਨ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਦਾ ਉੱਚਤਮ ਸਰੂਪ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਹੀ ਹਨ। ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵੀ ਉੱਚਤਮ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਰਸਮ ਜਿਹੜੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਵੇ, ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਿੱਟਾ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰਕ/ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕਮੀ ਹੈ। ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ‘ਅਨੰਦ’ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਰਚੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਅਨੰਦੁ ਭਇਆ ਮੇਰੀ ਮਾਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈ ਪਾਇਆ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਤ ਪਾਇਆ ਸਹਜ ਸੇਤੀ ਮਨਿ ਵਜੀਆ ਵਾਧਾਈਆ ॥ (ਅੰਕ ੯੧੭)

ਭਾਵ : ‘ਸਹਜ’ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੇਵਲ ‘ਸਹਜ’ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਹਿਜ, ਜਿਥੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਲਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸਾਵਾਂਪਣ (Harmony) ਹੈ, ਜਿਥੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਭ ਨਾਲ ਰਾਗਾਤਮਕ (Harmonious) ਸੰਬੰਧ ਹਨ। ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਰਸਮ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ‘ਲਾਵਾਂ’ ਇਸੇ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਆਖਰੀ ਅਤੇ ਚੌਥਾ ਬੰਦ ਮਨ ਦੀ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ, ਜੋ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਆਨੰਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਬੰਦਾਂ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਪਉੜੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ

ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ।

ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਸਮੇਂ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਲਾਵਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੜਕਾ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਾਵਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਅਸੂਲਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲੀ ਲਾਵ ਦਾ ਆਰੰਭ ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਿਰਤੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਮਨ ਵਿਚ ਕਈ ਬਿਰਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਰਸਮ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਧਰਮ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰਕ ਵਿਹਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਮਰਿਆਦਾ ਵਿਚ ਬੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਣ ਜੀਵਨ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਲੋੜ ਹੈ ਮਰਿਆਦਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋਇਆ ਜਾਏ। ਮਰਿਆਦਾ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆ ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਹੀ ਨਿਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। “ਗੁਰਮੁਖ ਪਰਵਿਰਤ ਨਿਰਵਿਰਤ ਪਛਾਣੈ।” ਇਸ ਲਈ ਜਿਸ ਪਰਵਿਰਤੀ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਨਿਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਮਰਿਆਦਾ ਫਿਰ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਲਾਵਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ‘ਮਨ ਸਹਜਿ ਭਇਆ’ ਰਾਹੀਂ ‘ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਅਭਿਨਾਸੀ’ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਾਮਨੀ ਭਰਦੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਪਹਿਲੜੀ ਲਾਵ ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਬਾਣੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੇਦੁ ਧਰਮੁ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਹੁ ਪਾਪ ਤਜਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਧਰਮੁ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਇਆ ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਆਰਾਧਹੁ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਗਵਾਇਆ ॥

ਸਹਜ ਅਨੰਦੁ ਹੋਆ ਵਡਭਾਗੀ ਮਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ॥

ਜਨੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਲਾਵ ਪਹਿਲੀ ਆਰੰਭੁ ਕਾਜੁ ਰਚਾਇਆ ॥ (ਅੰਕ ੭੭੩-੭੪)

ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ‘ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਹੁ’ ਅਤੇ ‘ਪਾਪ ਤਜਾਇਆ’ ਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ

ਕਰਨ ਲਈ ਧਰਮੀ ਧਰਮਸਾਲ ਨੂੰ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਜੋਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਜੀਵ ਵਲੋਂ ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ ਕਮਾਈ ਕਰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੱਚੇ ਪੱਕੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਦੀ ਰਸਮ ਸਮੇਂ ਹੀ ‘ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ’ ਅਤੇ ‘ਪਾਪ ਤਜਾਵਹੁ’ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਧਰਮ ਤਾਂ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਤਜਿਆ ਜਾਏ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ, ਚੋਰਬਜ਼ਾਰੀ, ਝੂਠ, ਬੇਈਮਾਨੀ, ਕਤਲ, ਡਾਕੇ, ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਮਾਰਧਾੜ ਵਰਗੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਪੁੱਟ ਕੇ ਹੀ ਇਸ ਜੀਵਨ ਰੂਪੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੀ ਫਸਲ ਉਗਾਉਣ ਦਾ ਕਾਬਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

‘ਪਾਪ ਤਜਾਇਆ’ ਉਪਰੰਤ ਧਰਮ ਦੀ ਫਸਲ ਉਗਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ, ਕੰਮ ਸਮੇਂ, ਦਫਤਰ ਵਿਚ, ਵਿਉਪਾਰ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਸਮੇਂ ‘ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ’ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਧਰਮ, (ਫਰਜ਼) ਇਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ, ਮਾਪਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ, ਸਮਾਜ, ਕੌਮ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਭਾਇਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਿ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਨਰੋਏ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਪੂਰਣ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਸਕੇ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਔਕੜਾਂ ਦਰਪੇਸ਼ ਹੋਣ। ਪਰ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਨਿਭਾਇਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ। ਧਰਮ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ‘ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਆਰਾਧਹੁ’ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਕਿਲਵਿਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਅਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਲਈ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਪੁੱਟਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਲਾਵਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਕੁੜਮਾਈ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਅਗਵਾਈ (pre-marital counselling) ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ :

ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਮਿਲਾਇ ਅਵਗਣ ਵਿਕਣਾ ਗੁਣ ਰਵਾ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

(ਅੰਕ ੭੭੩)

ਜਦੋਂ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਚੇਤਨ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕਰਕੇ ਇਕ ਸਾਂਝੇ ਆਦਰਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣਾ ਲੋਚਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਫਲਤਾ ਵੱਲ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜੇ ‘ਹਰਿ ਹਰਿ ਮੀਠਾ’ (a cause as well as effect) ਲੱਗ ਜਾਏ। ਭਾਵ ਸਾਰੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਆਧਾਰ ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਮਾਇਆਵਾਦੀ ਆਧਾਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਚਿਰ ਟਿਕਾਊ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਅਜੋਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸਥਿਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਲਾਵਾਂ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਸਮੇਂ ਹੀ ਪਾਪ ਤਜ ਕੇ, ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਜੀਵਨ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਦੰਪਤੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਤੋਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਰਿ ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਮਿਲਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥
ਨਿਰਭਉ ਭੈ ਮਨੁ ਹੋਇ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਗਵਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥
ਨਿਰਮਲੁ ਭਉ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ਹਰਿ ਵੇਖੈ ਰਾਮੁ ਹਦੂਰੇ ॥
ਹਰਿ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਸਾਰਿਆ ਸੁਆਮੀ ਸਰਬ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ॥
ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੋ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਜਨ ਮੰਗਲ ਗਾਏ ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਚਲਾਈ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਵਜਾਏ ॥੨॥ (ਅੰਕ ੭੭੪)

ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਸਫਲਤਾ ਸਹਿਤ ਨਿਭਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਫਰਜ਼ ਸਫਲਤਾ ਸਹਿਤ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ, ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਗਵਾ ਕੇ ਭਉ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਜੀਵਿਆ ਜਾਏ।

ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾਰ ਕੇ ਨਿਰਭਉ ਹੋਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਰ, ਭਰਮ, ਭਉ, ਝਗੜੇ ਝੇੜੇ, ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਅਤੇ ਅਸਥਿਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ‘ਨਿਰਮਲ ਭਉ’ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ ਜਾਏ। ਨਿਰਮਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਜਦੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਉ ਦਾ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਰੂਪ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਉ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਮਨੁੱਖ ਹਲਕਾ ਫੁਲਕਾ ਅਤੇ ਖੇੜੇ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਡਰੈ ਜਿ ਪਾਪ ਕਮਾਵਦਾ ਧਰਮੀ ਵਿਗਸੇਤੁ ॥

(ਅੰਕ ੮੪)

ਧਰਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਮਨ ਦੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਭਰਮ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਭ ਪਾਸੇ ‘ਹਰਿ ਆਤਮ ਰਾਮ ਪਸਾਰਿਆ’ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ‘ਅੰਤਰ ਬਾਹਰ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੋ’ ਦੀ ਸੋਝੀ ‘ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਜਨ ਮੰਗਲ ਗਾਏ’ ਭਾਵ ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਅਕਹਿ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਅੰਤਰੀਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰਾਗਾਤਮਕਤਾ (harmony) ਸਾਂਝ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਵਾਲਾ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਮ ਭਰਿਆ ਨਿਰਮਲ ਭਉ, ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਭਉ ਦੰਪਤੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚਲੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਜਦੋਂ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵਧ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰ, ਆਪਸੀ ਸ਼ਰਮ ਅਤੇ ਭੈ ਭਾਵਨੀ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਦੀ ਤਿਲਕਣ ਅਤੇ ਗਿਰਾਵਟ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਦੇ ਬੰਧੋਜ ਬਿਨਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪਸੀ ਸ਼ਰਮ ਅਤੇ ਭਉ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਧਰਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਹਜਮਈ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਮਿਠਾਸ ਤੇ ਪੀਡਾਪਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਸੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਸੁਭਾਵਕ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਬੱਝ ਕੇ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਅਟੁੱਟ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਛਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਣਾ, ਇਕ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਸ੍ਰੋਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵਣ ਕਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਰਾਗਾਤਮਕਤਾ, ਇਹ ਸੰਗੀਤ, ਇਹ ਸੁਹਜ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖੇੜਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਮਨ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਮਨ ਨੂੰ ਚਾਉ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਗੰਮੀ ਚਾਉ ਜੋ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਤਾਂਘ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੈਰਾਗ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੰਪਤੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਦੂਜੀ ਪਉੜੀ ਹੈ ਜੋ ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਵਿਚ ਸਮਝਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਹਰਿ ਤੀਜੜੀ ਲਾਵ ਮਨਿ ਚਾਉ ਭਇਆ ਬੈਰਾਗਿਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥
 ਸੰਤ ਜਨਾ ਹਰਿ ਮੇਲੁ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਵਡਭਾਗੀਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥
 ਨਿਰਮਲੁ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ਮੁਖਿ ਬੋਲੀ ਹਰਿ ਬਾਣੀ ॥
 ਸੰਤ ਜਨਾ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਕਬੀਐ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥
 ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧੁਨਿ ਉਪਜੀ ਹਰਿ ਜਪੀਐ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੁ ਜੀਉ ॥
 ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੇ ਤੀਜੀ ਲਾਵੈ ਹਰਿ ਉਪਜੈ ਮਨਿ ਬੈਰਾਗੁ ਜੀਉ ॥੩॥ (ਅੰਕ ੨੭੪)

ਦੰਪਤੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਤੀਜੀ ਪਉੜੀ ਤੇ 'ਬਿਨ ਬੈਰਾਗ ਨ ਛੁਟਸਿ ਮਾਇਆ' ਅਨੁਸਾਰ ਬੈਰਾਗਮਈ ਮਨ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਚਾਉ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਬੈਰਾਗ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਦੁਈ ਭਾਵ, (duality) ਜੋ ਨਰੋਏ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਮਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰ ਤੇਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਅਤੇ ਬਿਗਾਨਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। "ਨਾ ਕੋ ਮੇਰਾ ਦੁਸ਼ਮਨ ਰਹਿਆ ਨਾ ਹਮ ਕਿਸ ਕੇ ਬੈਰਾਈ" ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਸਭ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਦਿਸ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਤ ਪਦਵੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਛਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੁਈ ਰਹਿਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ

ਦਿੱਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅਕੱਥ ਕਹਾਣੀ ਵਿਤਕਰੇ ਵਿੱਥਾਂ ਦੂਰ ਕਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਧੁਨ ਉਪਜਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਬੈਰਾਗਮਈ ਚਾਅ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਸਹਿਜ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਚਾਉ ਭਰਿਆ ਵੈਰਾਗ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਤਕਰੇ ਵਿੱਥਾਂ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਅਪਣਾਤ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਸੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਦੁਈ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ 'ਬਹਿਨਿ ਇਕਠੇ ਹੋਇ' ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਉਹ 'ਏਕ ਜੋਤ ਦੁਇ ਮੂਰਤੀ' ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੂਜੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਇਕ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੂਜੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਸ਼ੰਕੇ ਅਤੇ ਸਾੜੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਚਾਅ ਭਰਪੂਰ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਚਉਥੜੀ ਲਾਵ ਮਨਿ ਸਹਜੁ ਭਇਆ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥
 ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲਿਆ ਸੁਭਾਇ ਹਰਿ ਮਨਿ ਤਨਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥
 ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਇਆ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥
 ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਵਜੀ ਵਾਧਾਈ ॥
 ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਨਾਕੁਰਿ ਕਾਜੁ ਰਚਾਇਆ ਧਨ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮਿ ਵਿਗਾਸੀ ॥
 ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੇ ਚਉਥੀ ਲਾਵੈ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਪ੍ਰਭੁ ਅਵਿਨਾਸੀ ॥ (ਅੰਕ ੨੭੪)

ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਦੰਪਤੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਚੌਥੇ ਅਤੇ ਅੰਤਲੇ ਪੜਾਅ (ਲਾਵ) ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਬਿਖਿਆ, ਕੜਵਾਹਟ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ ਮਿਲਿਆ ਗੁਰਮੁਖ ਜੀਵਨ ਮਿਠਾਸ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨਦਿਨ (ਦਿਨ ਰਾਤ) ਮਨ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਇਤਨਾ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਮਨਚਿੰਦੇ ਫਲ ਮਿਲ ਗਏ ਹੋਣ। 'ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਪ੍ਰਭੁ ਅਬਿਨਾਸੀ' ਮਨ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਅਤੇ ਖੇੜੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਲਾਰ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਭਾਵਕ ਮਾਨਸਕ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਵਾਂ ਪੱਧਰਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਗੁੰਝਲਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਸਹਿਜ (integrated) ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ

ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸਿਖਰ ਤੇ ਲੈ ਆਉਣਾ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਲਾਵਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਅਗਵਾਈ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਤਾਏ ਦੰਪਤੀ ਜੀਵਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਾਵਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਅਤੇ ਦੂਈ ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰ ਇਸ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ (ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਮਹੇਸ਼) ਵਿਚ ਦੂਈ ਖਤਮ ਕਰ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 'ੴ' ਦਾ, ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਦੈਵੀ ਏਕਤਾ (unity) ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਰੇ ਝਗੜੇ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੂਈ ਭਾਵ, (disintegration) ਜੋ ਸਾਰੇ ਹਉਮੈ ਗ੍ਰਸਤ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ, ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਕ ਮੁੱਢਲੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਇਸ ਕੰਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਇਕਾਈ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏ।

ਇਸ ਲਈ ਲਾਵਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਪਉੜੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪੰਥ ਵਿਚ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਥੇ ਸੰਸਾਰਕ ਜੀਵਨ, ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਲਈ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਅਗਵਾਈ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਪਰਿਵਾਰਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਫਰਜ਼ ਪੂਰੇ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਮਨ ਵਿਚ ਚਾਉ ਅਤੇ ਬੈਰਾਗ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਜੀਉ ਕੇ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸਾਂਵਾ-ਪੱਧਰਾ ਅਤੇ ਅਡੋਲ ਰਹਿ ਕੇ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਿੰ: ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਕੌਰ

ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ,
ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ (ਇਸਤਰੀਆਂ)
ਲੁਧਿਆਣਾ

ਪ੍ਰਵਾਰ ਦਰਸ਼ਨ

ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕੱਲਿਆਂ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਬਤੀਤ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਸ਼ੂ ਅਧਿਕਤਰ ਅਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ ਬੁੱਧ ਹੈ ਤੇ ਸੋਚ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੋਚਣੀ ਨੇ ਹੀ ਧਰਮ ਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਨਾਸਵੰਤ ਚਲਾਇਮਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਨਿਯਮ ਵੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਬਦਲਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਦੀ ਮਨੁੱਖ (ਜੰਗਲੀ ਮਨੁੱਖ) ਤਾਂ ਜੀਵਦਾ ਸੀ ਜੰਗਲੀ ਕਾਨੂੰਨ ਮੁਤਾਬਿਕ। ਜਿਸ ਕੋਲ ਤਾਕਤ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਹੀ ਕਰਮ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਬਲਵਾਨ ਪਸ਼ੂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਯਾ ਦਬਾ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਆਦੀ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਪਸ਼ੂ ਵਿੱਤ ਜੀਵਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਇਕ ਪੁਰਸ਼ ਸੌ ਸੌ ਇਸਤਰੀਆਂ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਲੰਬੇ ਚੌੜੇ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋ-ਹੁਕਮ ਚਲਾਂਦਾ ਸੀ।

ਸੋ ਜਿਸ ਕੋਲ ਤਾਕਤ ਸੀ ਉਹ ਵਡ-ਪ੍ਰਵਾਰੀ ਬਣ ਬੈਠਦਾ ਸੀ। ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾਏ। ਉਸ ਵਿਚ ਛੀਨਾ-ਝਪਟੀ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ, ਸਵਯੰਬਰ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਚਲਾਈ। ਸਵਯੰਬਰ (ਖੁਦ ਵਰ ਚੁਨਣਾ)। ਬੱਚੀ ਬੱਚਾ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਖੁਦ ਚੁਨਣਾ। ਮਨੁੱਖੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸਵਯੰਬਰ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਆਖਰ ਮਿਟ ਗਈ ਯਾ ਮੱਧਮ ਪੈ ਗਈ। ਜਿਸ ਦੇ ਕੁਝ ਕਾਰਨ ਸਨ-ਬੱਚਾ ਬੱਚੀ ਜਜ਼ਬਾਤ ਵਸ ਭਾਵਨਾ ਅਧੀਨ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਜਦ ਜਜ਼ਬਾਤ ਠੰਡੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਕਸ਼ਿਸ਼ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਘਟੀ ਹੋਈ ਕਸ਼ਿਸ਼ ਘਰੇਲੂ ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਲੇਸ਼ ਤਲਾਕ ਦੀ ਨੌਬਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਚੋਣ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਹੋਈ।

ਜੰਗਲੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਐਸਾ ਵੀ ਰਹਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੇਚਦੇ ਰਹੇ ਹਨ-ਜਿਵੇਂ ਸਬਜ਼ੀ ਤੇ ਅਨਾਜ ਦੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ-ਤਿਵੇਂ ਐਸੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਵੀ ਸਨ ਜਿਥੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਦਾ ਸੀ। ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਰਹੀ। ਅਫਰੀਕਾ ਤੋਂ ਹਬਸ਼ੀ ਲੋਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਕੜੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਪਕਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਦਾ ਹੈ। ਹੁ-ਬ-ਹੁ ਮਨੁੱਖ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਦਾ

ਰਿਹਾ। ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਹੋਰ ਯੋਰਪ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ, ਹਬਸ਼ੀ ਵੇਚੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਗਲਤੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਭੁੱਖਾ ਰੱਖਣਾ, ਕੋੜੇ ਮਾਰਨੇ, ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਆਦਿ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਗੁਲਾਮਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਭੁਗਤਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗੁਲਾਮਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਵੇਚਣ ਲਈ ਲਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਹੱਥ ਤੇ ਗਲ ਵਿਚ ਸੰਗਲ ਪਾ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਬਾਕਾਇਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਅਸਭਯ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਛੋਟੇ ਰੂਪ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਅਰਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਲਿਆਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੇ ਈਰਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਬੰਧੂਆ (ਮਜ਼ਦੂਰ) ਦਰਅਸਲ ਗੁਲਾਮ ਹੀ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਬੰਧੂਆ (ਮਜ਼ਦੂਰੀ) ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਅਜੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਤੇ ਬਿਹਾਰ, ਬੰਗਾਲ, ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਬੰਧੂਆ (ਮਜ਼ਦੂਰ) ਅਜੇ ਵੀ ਹਨ।

ਘਰੇਲੂ ਨੌਕਰਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਆਮ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਕ ਹਿਰਦੇ ਵੇਧਕ ਇਹ ਦਾਸਤਾਨ ਹੈ-ਜਦ ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਹਬਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ, ਕੈਨੇਡਾ ਤੇ ਯੋਰਪ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਇਆ-ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਤਖ਼ਤਿਆਂ ਤੇ ਲਿਟਾ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੁੱਤਿਆਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਲ-ਮੂਤ੍ਰ ਨਿਕਲਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪਾ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਚੱਪੂ ਵੀ ਗੁਲਾਮ ਹੀ ਚਲਾਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੱਥ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਗਲ ਵਿਚ ਸੰਗਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਜਦ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਸਾਈ ਬਕਰੇ ਦਾ ਮਾਸ ਵੇਚਦਾ ਹੈ-ਖਰੀਦਾਰ ਤਾਕਤਵਰ ਹਬਸ਼ੀ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸੇ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਪੁੱਤਰ ਕੋਈ ਖਰੀਦ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਭੈਣ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਘਰ ਦੀ ਗੁਲਾਮ ਬਣਦੀ ਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਹ ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਵਰਕ ਹੈ-ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਜਲ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮਨੁੱਖ ਇਤਨਾ ਪਸ਼ੂ-ਵ੍ਰਿਤ ਸੀ-ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਕਠਨ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸਤੀ-ਪ੍ਰਥਾ ਇਕ ਸਰਾਪ ਸੀ। ਇਸਤਰੀ ਵੇਚੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅੰਗ ਇਸ ਨੂੰ ਜੂਏ ਵਿਚ ਜਿੱਤਣਾ ਤੇ ਹਾਰਨਾ ਵੀ ਇਕ ਪ੍ਰਥਾ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਖਾ ਸਨ-ਉਹ ਮਹਾਨ ਪਾਂਡਵ ਵੀ ਦਰੋਪਤੀ ਨੂੰ ਜੂਏ ਵਿਚ ਹਾਰ ਗਏ ਸਨ।

ਇਸਤਰੀ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸੀ-ਇਹ ਇਕ ਵਸਤੂ ਸਮਝੀ ਗਈ ਸੀ। ਵੇਚਣਾ, ਖਰੀਦਣਾ, ਹਾਰਨਾ, ਜਿੱਤਣਾ ਇਸਤਰੀ ਲਈ ਇਹ ਦੁਖਾਂਦ ਕਾਫੀ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਰਿਹਾ

ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਸਭਯ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵੇਚਣਾ ਖਰੀਦਣਾ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਅੱਜ ਵੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸਭਯ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਅੱਜ ਯੋਰਪ ਵਿਚ ਸਵਯੰਬਰ ਪ੍ਰਥਾ ਹੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਹੋਇਆ ਦਮ ਤੋੜ ਗਈ। ਯੋਰਪ ਵਿਚ ਵੀ ਅੱਧੀਆਂ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਤਲਾਕ ਤੇ ਪੁੱਜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਬੱਚੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾਲਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇਸ਼-ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਔਰ ਪ੍ਰੀਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਯਮਾਵਲੀ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੀ ਨਿਯਮਾਵਲੀ ਨਾਲ ਦੂਰ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦਾ।

ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸੋਲਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਪਟਰਾਣੀਆਂ ਸਨ ਔ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਪ੍ਰਵਾਨ ਸੀ। ਰਾਧਾ ਵਿਆਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ-ਫਿਰ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਜੁੜਿਆ ਹੈ-ਇਸ ਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦਰੋਪਤੀ ਦੇ ਪੰਜ ਪਤੀ ਹਨ-ਉਹ ਪੰਚਾਲੀ ਹੈ-ਪੰਜਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਨੇ ਕੋਈ ਦੂਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਬਲਕਿ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅੰਗ ਸਨ। ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰ ਦੇਣਾ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਪ੍ਰਥਾ ਸੀ। ਮਹਿਮਾਨ ਘਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸਤਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦੇਣੀ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮਨੌਤ ਸੀ।

ਕੁਰਸ਼ੇਤਰ ਵਿਚ ਚੰਦਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਯਾ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਸਮੇਂ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਉੱਤਮ ਕਰਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਜੇ ਓਹੁ ਗ੍ਰਹਨ ਕਰੈ ਕੁਲਖੇਤਿ ॥ ਅਰਪੈ ਨਾਰਿ ਸੀਗਾਰ ਸਮੇਤਿ ॥ (ਅੰਕ ੮੭੫)

ਕਨਿਕ ਕਾਮਿਨੀ ਹੈਵਰ ਗੈਵਰ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਦਾਨੁ ਦਾਤਾਰਾ ॥ (ਅੰਕ ੬੪੨)

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਜੈਸੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਰਸਮਾਂ ਨੇ ਔਕੜਾਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ-ਇਹ ਰਸਮਾਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਦੂਰ ਨ ਜਾਈਏ, ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਵਿਚ ਸੁਆਮੀ ਦਯਾ ਨੰਦ ਨੇ ਨਿਯੋਗ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਅੰਗ ਇਸ ਦਾ ਬਾਕਾਇਦਾ 'ਸਤਯਾਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਦੂਜੇ ਪੁਰਸ਼ ਤੋਂ ਔਲਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦਯਾ ਨੰਦ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਨੇ ਦਿਲੋਂ ਨਾ ਕਬੂਲਿਆ ਤੇ ਰਸਮ ਤਕਰੀਬਨ ਮਿਟ ਹੀ ਗਈ।

ਅਰਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਖਾਨਾ-ਜੰਗੀ ਕਰਦੇ ਮਰਦ ਬਹੁਤ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਤਾਵਾਦ ਵੱਧਦੀ ਗਈ ਤਾਂ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਨੇ ਇਕ ਪੁਰਸ਼ ਨਾਲ ਚਾਰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਨਿਕਾਹ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਜੋ ਅੱਜ ਦੀ ਪ੍ਰਾਇਸਥਿਤੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ-ਪਰ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਹਵਾਸ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਲਾਮੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਖੁਲ੍ਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਸੁਭਾਵ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਦਫਾ ਤਲਾਕ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਤਲਾਕ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਇਸਤਰੀ ਕਲਿਹ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ-ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਥੇ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਚ ਅਹੰਕਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ, ਇਸਤਰੀ ਵਿਚ ਈਰਖਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਦੂਜੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਹੀ ਦਿਲੋਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਘਰੇਲੂ ਕਲੇਸ਼ ਸਿਖਰ ਤੇ ਨਾ ਪੁੱਜੇ-ਤਿੰਨ ਦਫਾ ਆਖ ਤਲਾਕ ਦਾ ਇਹ ਅੰਕਸ਼ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਜੋ ਅਜੇ ਤੱਕ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੈ।

ਦਰਅਸਲ ਤਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਯਮ ਵਕਤੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਜਦ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਤੇ ਪੂਰਾ ਨਾ ਉਤਰਿਆ ਉਹ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਮਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪ੍ਰਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਲਹਿ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਜੋੜੀ ਗਈ। ਇਸ ਅੰਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਪ੍ਰਵਾਰ ਸਵਰਗ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਹੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਮਮਤਾ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਰੂਪ ਮਿਲਿਆ ਹੈਂ, ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ-ਤੂੰ ਬੱਚਾ ਬਣ, ਲਾਡ ਲਡਾਉਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ :

ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ ॥ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬੰਧਪੁ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਭ੍ਰਾਤਾ ॥
ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਰਾਖਾ ਸਭਨੀ ਥਾਈ ਤਾ ਭਉ ਕੇਹਾ ਕਾੜਾ ਜੀਉ ॥ (ਅੰਕ ੧੦੩)

ਇਹ ਸਨਬੰਧ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਐਸਾ ਜਾਣ ਧਾਰਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਵਾਲਾ ਹਰ ਸਮਬੰਧੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਈਸ਼ਵਰੀ ਦੇਣ ਹੈ।

ਮਾਈ ਬਾਪ ਪੁਤ੍ਰ ਸਭਿ ਹਰਿ ਕੇ ਕੀਏ ॥
ਸਭਨਾ ਕਉ ਸਨਬੰਧੁ ਹਰਿ ਕਰਿ ਦੀਏ ॥ (ਅੰਕ ੪੯੪)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਝਲਕ ਵੇਖਣੀ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਮਬੰਧ ਈਸ਼ਵਰੀ ਸਮਝਣੇ ਇਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਲਕਸ਼ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸਮਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਚੰਗਾ ਪਿਤਾ ਸਾਬਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਔਰ ਜੇ ਚੰਗਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ਚੰਗਾ ਭਾਈ ਤੇ ਚੰਗਾ ਪਤੀ ਤੇ ਚੰਗਾ ਮਿੱਤ੍ਰ ਪੜੋਸੀ ਹੈ-ਮਾਨੋ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਸਫਲ ਹੋ ਗਈ।

ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਚੰਗੇ ਸਮਬੰਧ ਨਾਰੀ ਦੇ ਹੋਣ ਉਹੀ ਚੰਗੀ ਮਾਂ ਭੈਣ ਪਤਨੀ ਸਹੇਲੀ ਸਾਬਿਤ ਹੋਵੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਤਦੇ ਹੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਚੰਗਾ ਸਿੱਖ ਤੇ ਸਿੱਖਣੀ ਹੋਵੇ, ਗੁਰੂ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਸਮਬੰਧ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਚੰਗਾ ਪੁੱਤਰ ਕੁਲ ਦੇ ਅਪਜਸ ਨੂੰ ਕਲੰਕ ਨੂੰ ਧੋ ਦੇਂਦਾ ਹੈ :

ਅਪਜਸੰ ਮਿਟੰਤ ਸਤ ਪੁਤ੍ਰਹ ॥ ਸਿਮਰਤਬੁ ਰਿਦੈ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰਣਹ ॥

(ਅੰਕ ੧੩੬੦-੬੧)

ਭੈੜਾ ਪੁੱਤਰ ਘਰ ਨੂੰ ਨਰਕ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਭੈੜੀ ਧੀ ਕੁਲ ਨੂੰ ਕਲੰਕ ਲਾ, ਘਰੇਲੂ ਮਾਨ-ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਧਜੀਆਂ ਉਡਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਤੋੜ ਕੇ ਯਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਝੂਠ ਹਨ-ਪਾਖੰਡ ਹਨ। ਧਰਮ ਦੀ ਝਲਕ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿਚ ਮਿਲਣੀ ਸੀ-ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਅਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ-ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਇਹ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਕਰੇ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ ਉਹੋ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਲਾਂ ਵਿਚ ਸੱਚ ਦੀ ਝਲਕ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕੇਗਾ :

ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਸੁਣੈ ਵੇਦੁ ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ॥
ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਕਰੈ ਤਪੁ ਵਣਖੰਡਿ ਭੁਲਾ ਫਿਰੈ ਬਿਥਾਣੀ॥
ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਕਰੈ ਪੂਜੁ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਨ ਸੇਵ ਕਮਾਣੀ॥
ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਨ੍ਰਾਵਣਾ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਘੁੰਮਣ ਵਾਣੀ॥
ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਕਰੈ ਦਾਨ ਬੇਈਮਾਨ ਅਗਿਆਨ ਪਰਾਣੀ॥
ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਵਰਤ ਕਰਿ ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣੀ॥
ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਸਾਰੁ ਨ ਜਾਣੀ ॥੧੩॥

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੩੭, ਪਉੜੀ ੧੩)

ਮਾਂ ਦੀ ਹਰਿ ਲੋੜ ਠੁਕਰਾ ਕੇ ਤੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਜੋ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦਾਨੀ ਨਹੀਂ, ਬੇਈਮਾਨ ਹੈ। ਜਦ ਮਾਂ ਬਾਪ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਈਮਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਤੀ ਇਮਾਨਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕੁਛ ਐਸੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਪਤਨੀ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਸਮਝੇ ਤੇ ਪਤੀ ਦੇਵੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਵੇ। ਹੁਣ ਇਕ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ (ਦੇਵਤਾ) ਦਿਖਾਈ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਘਰ ਜੰਨਤ ਬਣ ਗਿਆ। ਘਰ ਹੀ ਈਸ਼ਵਰੀ ਮੰਦਰ (ਧਰਮਸਾਲ) ਬਣ ਗਿਆ-ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਜੇਕਰ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪਤਨੀ ਡਾਇਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਤੇ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਪਤੀ ਭੂਤ ਦਿਖਾਈ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਜੀ ਰਿਹਾ ਹੈ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤਾਂ ਪ੍ਰਵਾਰ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਹੋਈ ਸੀ-ਪਰ ਸਭ ਕੁਛ ਮਾਇਆ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਵਿਚ ਉੱਡ ਪੁੱਡ ਗਿਆ। ਜਦ ਕੋਈ ਓਪਰੇ ਮਨੁੱਖ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਯਮ ਬਣੇ ਸਨ-ਦੋਨੋਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਰਾਮ ਰਾਮ ਬੁਲਾਉਣ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਨੂੰ ਵੇਖਣ। ਜਦ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ, ਛਲ ਕਪਟ ਕਰਨਾ ਕਠਨ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਨਿਯਮ ਬਣੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਆਂਵਦੇ ਹੋਏ ਦੋ ਗੁਰਸਿੱਖ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਤਾਂ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ਯਾ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾਉਣ। ਅਗਰ ਅਕਾਲ ਹੀ ਸਤਿ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਓਪਰੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਦ ਇਹ ਸਭ ਕੁਛ ਨਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵੀ ਬਿਗਾਨੇ ਹਨ ਤੇ ਬੇਗਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਕਸ਼ਟਦਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਕੋਈ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਸੋਹਣਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਸਭੁ ਕੋ ਮੀਤੁ ਹਮ ਆਪਨ ਕੀਨਾ ਹਮ ਸਭਨਾ ਕੇ ਸਾਜਨ ॥

ਦੂਰਿ ਪਰਾਇਓ ਮਨ ਕਾ ਬਿਰਹਾ ਤਾ ਮੇਲੁ ਕੀਓ ਮੇਰੈ ਰਾਜਨ ॥ (ਅੰਕ ੬੭੧)

ਜਦ ਸਭ ਕੁਛ ਆਪਣਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।

ਇਹ ਆਮ ਬੰਦੇ ਦਾ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸੁੱਖ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਚੈਨ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਘਰ ਯਾ ਓਪਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਪਰ ਜਦ ਕੋਈ ਪਰਾਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ-ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣਾ ਹੈ, ਐਸੀ ਮਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਬਣ ਗਈ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਅਨੰਦ-ਮਈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਐਸਾ ਵੀ ਦੁਖਾਂਦ ਦੌਰ ਲੰਘਿਆ ਹੈ-ਜਦ ਆਪਣੀ ਸੁਵਾਰਥ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਮਨੁੱਖ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਿਕਸਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਅੱਜ ਵੀ ਐਸੇ ਹਾਦਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਸੁਵਾਰਥ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਕੈਸਾ ਉਸ ਸਮਾਜ ਦਾ ਪੱਥਰ ਦਿਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੱਸਦੇ ਨੱਚਦੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਲੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਨੁੱਖ ਜੈਸਾ ਆਪ ਪੱਥਰ ਦਿਲ ਸੀ ਵੈਸੇ ਹੀ ਪੱਥਰ ਦੇ ਭਗਵਾਨ ਬਣਾ ਲਏ।

ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕ ਐਸਾ ਦੌਰ ਲੰਘਿਆ ਹੈ ਜਦ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਕਸਬੇ ਵਿਚ ਨਗਰ ਬੰਧੂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਨਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ-ਬਿਨਾਂ ਸੰਕੋਚ ਇਹ ਸਭ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਸੀ। ਨਗਰ ਬੰਧੂ ਦੀ ਲੋੜਾਂ ਨਗਰ ਬੰਧੂ ਕੋਲ ਆਵਨ

ਵਾਲੇ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵੈਸ਼ਯ ਵਿਤੀ ਪਨਪੀ ਜੋ ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਸ ਪੇਸ਼ੇ ਵਿਚ ਪੁਰਸ਼ ਦਰਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਭੋਲੀ ਭਾਲੀ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਰੀਬੀ, ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ, ਵੇਸਵਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਨੱਬੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਟ ਵੇਸ਼ਵਾਵਾਂ ਜਬਰਨ ਵੇਸ਼ਵਾਵਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਕਿਤਨਾ ਦਰਿੰਦਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਵਸਤੂ ਸਮਝ, ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਐਸੀ ਨਾਰੀ ਅਗਰ ਆਪਣਾ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ।

ਗਰੀਬ ਤੇ ਕਿਤੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਸ਼ੂਦਰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਜੋ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕਿਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਚਲਾਂਦੇ ਹਨ-ਉਹ ਸ਼ੂਦਰ ਗਿਣੇ ਗਏ। ਜੋ ਪੈਰਾਂ ਲਈ ਜੁੱਤੀਆਂ ਬਣਾਵੇ ਉਹ ਸ਼ੂਦਰ, ਜੋ ਸਿਰ ਵਿਚ ਜੁੱਤੀਆਂ ਮਾਰੇ ਉਹ ਪੂਜਨੀਕ। ਜੋ ਤਨ ਢੱਕਣ ਲਈ ਕੱਪੜੇ ਬਣਾਵੇ ਉਹ ਜੁਲਾਹਾ-ਸ਼ੂਦਰ। ਪਰ ਜੋ ਤਿੰਨੇ ਕੱਪੜੇ ਲਾਗ ਕੇ ਨਗਨ ਕਰੇ ਉਹ ਪੂਜ ਸੀ। ਜੋ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਕਾਨ ਬਣਾਵੇ, ਉਹ ਰਾਜ ਮਿਸਤਰੀ ਸ਼ੂਦਰ, ਪਰ ਬਣੇ ਬਣਾਏ ਮਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਾ ਢਾਹਵੇ, ਉਹ ਪੂਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕਿਤੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਲਾ ਵਿਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜੋ ਘਰ ਵਿਚ ਮੈਲਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਵੇ, ਘਰ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰੇ ਉਹ ਮਿਹਤਰ ਸ਼ੂਦਰ ਸੀ। ਜੋ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਅਨਯਾਇ ਦੀ ਗੰਦਗੀ ਖਿਲਾਰ ਦੂਸ਼ਤ ਕਰੇ, ਉਹ ਪੂਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਸੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ, ਕਬੀਰ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ। ਆਪ ਨੇ ਵਰਨ-ਵੰਡ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਇਕਬਾਲ ਜੈਸੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਲਈ ਗ਼ਮ ਖਾਨਾ ਹੈ :

ਆਹ ਸ਼ੂਦ ਕੇ ਲੀਏ ਹਿੰਦੁਸਤਾਂ ਗ਼ਮ ਖਾਨਾ ਹੈ।

ਦਰਦੇ ਇਨਸਾਨੀ ਸੇ ਇਸ ਬਸਤੀ ਕਾ ਦਿਲ ਬੇਗਾਨਾ ਹੈ। (ਇਕਬਾਲ)

ਅੱਜ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਤਾਂ ਇਸ ਵਰਨ-ਵੰਡ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਪਰ ਵਿਹਾਰ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਵਰਨ-ਵੰਡ ਬਾਕਾਇਦਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਭਾਈਚਾਰਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮਝੇ ਮੈਂ ਮਨੁੱਖ ਹਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਦਾ ਮੇਰਾ ਕਰਮ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ :

ਜਿਉ ਮਨੁ ਦੇਖਹਿ ਪਰ ਮਨੁ ਤੈਸਾ ॥

(ਅੰਕ ੧੩੪੨)

ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਸੁੱਖ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਮਾਨ ਸਨਮਾਨ ਇੱਜ਼ਤ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜੇ ਤੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਇਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਸੁਖ, ਮਾਨ ਸਨਮਾਨ ਮਿਲੇਗਾ। ਬਿਨਾਂ ਦਿੱਤਿਆਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ :

ਦਿਤਾ ਲਈਏ ਆਪਣਾ ਅਣ ਦਿਤਾ ਕਛ ਹਥ ਨ ਆਵੈ॥ (ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਵਾਰਕ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦ ਐਸੀ ਧਾਰਨਾ ਮਨ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਾਏ।

ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਢੰਗ ਇਤਨਾ ਵਿਗੜ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਰਾਤ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਜੋ ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਇਕ ਬਰਾਤ (ਜੰਵ) ਨੂੰ ਬਾਬਰ ਤੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਤਸ਼ਬੀਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬਰਾਤ (ਜੰਵ) ਜੋ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਵਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਗ ਸੀ, ਇਤਨੀ ਭੈੜੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਤਸ਼ਬੀਹ ਹਮਲਾਵਰ ਬਾਬਰ ਨਾਲ ਦੇਣੀ ਪਈ। ਬਾਬਰ ਲਾੜਾ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਬਰਾਤੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ (ਧੋਤਾ ਘਰ) ਐਸਾ ਦਰਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ :

ਪਾਪ ਕੀ ਜੰਵ ਲੈ ਕਾਬਲਹੁ ਧਾਇਆ ਜੋਰੀ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ ਵੇ ਲਾਲੇ ॥ (ਅੰਕ ੨੨੨)

ਲਾੜੇ ਦਾ ਸਿਹਰਾ (ਤਾਜ) ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ, ਸੂਬਾਲਾ ਮਾਨੋ ਵਜ਼ੀਰ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਅੱਗੇ ਬਰਾਤੀ ਮਾਨੋ (ਸਿਪਾਹੀ) ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਧੋਤੇ ਘਰ ਤੇ ਲਾੜੇ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਓ ਮੂੰਹੋਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਇਤਨਾ ਧਨ, ਇੰਨਾ ਸੋਨਾ ਤੇ ਇਤਨੀ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਬਰਾਤੀ ਤਾਂ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਤੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਗੱਲ ਤੇ ਝਗੜਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ। ਧੋਤੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਦੀਨ ਬਣ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣਾ ਤੇ ਮਾਫੀ ਮੰਗੀ ਜਾਣੀ-ਕੈਸਾ ਇਹ ਗੰਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਹੈ?

ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ-ਜਿਸ ਨੇ ਬੱਚੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਹੋਰ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ? ਪਰ ਹਮਲਾਵਰ ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ ਤਾਂ ਇਕ ਹੀ ਮੁੱਦਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ-ਲੁੱਟਣਾ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਲੜਕੀ ਦਾ ਜਨਮ ਅੱਜ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਦਾਨ ਸ਼ਬਦ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਲੜਕੀ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ? ਇਹ ਤਾਂ ਦੋ ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਮੇਲ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਧਾਰਾ ਚੱਲਦੀ ਰਹੇ। ਸਮਾਜਿਕ ਰਸਮਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਅਤੀ ਪਵਿੱਤਰ ਰਸਮ ਸੀ ਵਿਵਾਹ ਦੀ, ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ, ਉਹ ਘੋਰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਹਵਾਸ ਕਰਕੇ ਅਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ-ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਕਲਹਿ ਦੀ ਖਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੱਚੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਅਹਿਸਾਨਮੰਦ ਹੋਣ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਘਰੇਲੂ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਾਵਨ ਬਣਾ ਸਕਾਂਗੇ।

ਪੰਥ ਰਤਨ

ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਮਸਕੀਨ

ਕੰਮਕਾਜੀ ਗ੍ਰਹਿਣੀ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਮੀਡੀਆ, ਸੰਚਾਰ ਆਦਿ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਗਿਆਨ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੋਏ ਸੰਸਾਰੀਕਰਣ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲੈ ਆਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਜਗਤ ਦੇ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਈ ਤਬਦੀਲੀ ਇਸ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਰਥ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਚੇਰੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਪਸਾਰ ਨੇ ਘਰ ਦੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਵਿਚ ਪਰਦਿਆਂ ਹੇਠ ਬੰਦ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਕ ਚੇਤੰਨ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਵਿਚਰਣ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਇਸਤਰੀ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ, ਜਦੋਂ ਕੰਮਕਾਜੀ ਇਸਤਰੀ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਨਾਲ ਮਾਣ-ਸਤਿਕਾਰ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਵੀ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਕੀ ਉਹ ਕੰਮ-ਕਾਜੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਗ੍ਰਹਿਣੀ ਵਜੋਂ ਨਿਭਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਜਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਬਦ 'ਗ੍ਰਹਿਣੀ' ਤੋਂ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ, ਗ੍ਰਹਿ (ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ) ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨਾ ਗ੍ਰਹਿਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਦਫ਼ਤਰੀ, ਵਪਾਰਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣਾ ਕੰਮ-ਕਾਜੀ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ-ਕਾਜੀ ਇਸਤਰੀ ਨੌਕਰੀ ਵਪਾਰ ਕਰਕੇ ਘਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਕੰਮਕਾਜੀ ਇਸਤਰੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਵਿਵਸਾਇਕ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿਣੀ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ, ਬਿਨਾਂ ਕਸੂਰਵਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੇ, ਸਹਿਜ ਜੀਵਨ ਜੀਊ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚੁਣੌਤੀ ਬਣ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ।

ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕੰਮ-ਕਾਜੀ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਦਫ਼ਤਰੀ ਡਿਊਟੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਘਰ ਦੀਆਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ। ਉੱਚ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਹਰ ਔਰਤ ਦੀ

ਇਹ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਸੁੱਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਜਗਾਏ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਸੰਸਾਰ ਰਚਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਏ। ਕੇਵਲ ਔਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅੱਜ ਹਰ ਨੌਜਵਾਨ ਵੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਜੀਵਨ ਸਾਥਣ ਮਿਲੇ, ਜੋ ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ, ਸੁਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਕਮਾਊ ਤਾਂ ਹੋਵੇ ਹੀ, ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਫਰਜ਼ ਪੂਰੇ ਕਰੇ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗ੍ਰਹਿਣੀ ਦੇ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ ਸਹਿਤ ਨਿਭਾਏ। ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਰਦ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੋਵੇਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਾਂਝੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਇਸ ਕਾਰਣ ਉਪਜੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਕੇਵਲ ਔਰਤ ਨੂੰ ਹੀ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਕਿਉਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਮਰਦ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ?

ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਐਨੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਮਰਦ ਹਾਲੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਿ ਘਰ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਬੰਧਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਵਿਚ, ਉਸ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦੀ ਵੀ ਉੱਨੀ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਜਿਤਨੀ ਕਿ ਔਰਤ ਦੀ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹਨ-ਇਕ ਤਾਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਮਰਦ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ, ਜਿਥੇ ਮਰਦ ਨੂੰ ਘਰੇਲੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਬਣਤਰ, ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਯੋਗਤਾ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ।

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਮਾਲਕ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਰੱਥਾ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਕੇ, ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਯੋਗਤਾ ਸਹਿਤ ਨਿਭਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਕੁਦਰਤੀ ਗੁਣ ਦੀ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਤਵਕੋ ਰੱਖੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲਏ।

ਸੁਆਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅੱਜ ਦੀ ਔਰਤ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਜੁਆਬ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਨੀ ਪਏਗੀ, ਅੱਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੇ। ਅੱਜ ਦਾ ਸਮਾਜ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਹਿੰਸਾ, ਜੁਰਮ, ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੂਟ, ਦਿਨ-ਦਿਹਾੜੇ ਕਤਲ ਤੇ ਡਾਕੇ, ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੀ ਆਪਸੀ ਖਟ-ਪਟ ਆਦਿ ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ

ਨਾਮ ਲਈਏ।

ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਤਰੱਕੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਉਸੇ ਦਰ ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਖਾਲੀਪਨ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਉਹ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਇਕ ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਹ ਖਾਲੀਪਨ ਨਤੀਜਾ ਹੈ, ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ, ਜਿਥੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸਭ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਸਰੀਰਕ ਸੁੱਖਾਂ ਲਈ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਮਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਇਕੋ-ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਮਝ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਖਲਾਅ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਰਾਤ ਤੱਕ ਇਕ ਦੌੜ ਜਿਹੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਆਪਣੀ ਦੌੜ ਕਾਰਨ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਦਾਦੇ-ਦਾਦੀ ਦੀ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਰਹਿਣ ਦਾ ਤਾਂ ਰਿਵਾਜ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਕਾਰਣ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਖਲਾਅ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਸਾਵਾਪਨ ਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਕਮੀ ਕਾਰਣ, ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਭੁੱਖ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਜਿਥੋਂ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਏ, ਉਸ ਪਾਸੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਦਾ ਅਸਮਾਜਿਕ ਤੱਤ ਸੋਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਚਾ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਚੱਕਰਵਿਯੂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਕਤਲ ਅਤੇ ਚੋਰੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਈ ਵਾਰ ਆਰਥਿਕ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ -

"Children are often endangered not only by poverty and sickness but also by neglect or rejection, lack of security and love".
(Diana Gittins in "Is Family in crisis")

ਭਾਵ : ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਗਰੀਬੀ ਅਤੇ ਬੀਮਾਰੀ ਤੋਂ ਹੀ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਅਸਵੀਕਾਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੀ ਹੈ? ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦਾ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਕੇਵਲ ਘਰ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਸੀ। ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨਾ, ਘਰ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦੀ ਆਉ-ਭਗਤ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਸਨ। ਅਜਿਹੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਰੀਰਕ ਸਗੋਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਣੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਸੀ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਅੱਜ ਇਤਨੀ ਤਰੱਕੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਜਕੜੀ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਖ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜ ਹੋਰਨਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ।

ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਸ ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਅੱਜ ਸਮਾਜ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਹ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਸਿਵਾਏ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਘਰ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰਨ। ਉੱਥੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ, ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੋਧਣਾ ਅਤੇ ਚੰਗੇਰਾ ਬਣਾਉਣਾ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਪੂਰਾ ਫਰਜ਼ ਅਤੇ ਹੱਕ ਹੈ। ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਣ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਸਬੰਧੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੁਚੱਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਿਭਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਵੀ ਵਧੀਆ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਿਖਾ ਸਕਣ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਉਸਾਰੂ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣੀ ਹੀ ਅੱਜ ਦੀ ਪੜ੍ਹੀਲਿਖੀ ਔਰਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹੈ, ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਸਬੰਧੀ ਮੁੱਦਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆ ਕੇ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਏ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਰਦ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨਾ ਹੋ ਕੇ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਬਣ ਸਕਣ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਖ ਕਦੀਮ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਮਰਦ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਬਣ ਕੇ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਉਦਯੋਗਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਔਰਤ, ਹਰ ਕੰਮ ਮਰਦ ਦੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਕੱਪੜਾ ਬੁਣਿਆ ਤਾਂ ਜੁਲਾਹੀ ਨੇ ਸੂਤ ਕੱਤ ਲਿਆ। ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਫਸਲ ਬੀਜੀ ਅਤੇ ਕੱਟੀ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਪਤੀ ਲਈ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਭੱਤਾ ਲੈ ਗਈ। ਫਸਲ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਦਾ, ਜੇ ਕੰਮ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਤਨਖਾਹਦਾਰ ਬੰਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਘਰ ਦੀ ਸੁਆਣੀ ਤੇ ਹੀ ਸੀ। ਗੱਲ ਕੀ

ਹਰ ਕਾਲ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਔਰਤ ਨੇ ਮਰਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਉਦਯੋਗਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਗਈ। ਕੰਮ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਮਰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਪਿਆ। ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਲੈਣ ਲਈ ਔਰਤ ਦਾ ਮਰਦ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਔਰਤ ਮਰਦ ਦੀ ਪੂਰਕ ਨਾ ਹੋ ਕੇ, ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਆ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਉਸਾਰੂ ਨਾ ਰਹੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣ ਗਏ।

ਅੱਜ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ (Masculine and feminine gender) ਨਾ ਵੰਡ ਕੇ, ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ (Individual) ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਮਰਦ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਬਣਨ, ਨਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰੇ ਪਾ ਕੇ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਣ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਕਹਾਉਂਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਕੰਮ ਦੇ ਭਾਰ ਥੱਲੇ ਇਤਨਾ ਦਬਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਅਸੁਖਾਵਾਂਪਣ ਅਤੇ ਅਸਾਵਾਂਪਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਏ।

ਇਸਤਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਧੁਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸਭਿਅਤਾ ਦੀ ਟਕਸਾਲ (Workshop of civilization) ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਅਸਾਵਾਂਪਣ ਜਾਂ ਵਿਗਾੜ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਮਰਦ ਨੂੰ ਔਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜੇ ਔਰਤ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਘਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਰਦ ਦਾ ਵੀ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਬਣਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਏ। ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ, ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਦਾ।

ਔਰਤ ਮਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ, ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਲੜਕਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਿਠਾਏ ਕਿ ਕੰਮ ਦੀ ਵੰਡ ਸਖ਼ਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜੀ ਹੋਈ। ਹਰ ਮਰਦ-ਔਰਤ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਤਾਂ ਹਨ ਹੀ ਸਗੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਫਲ ਇਨਸਾਨ ਉਹ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਣ।

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ।

ਲੋੜ ਹੈ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨਣ ਦੀ, ਅੱਜ ਭਾਰਤੀ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਰਦ ਜਾਤ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਉੱਤਮ ਹੋਣ ਦੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਭਾਵਨਾ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਗਲਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੀ ਬਾਅਦ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਦੁਫ਼ਾੜ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਲੋੜ ਹੈ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਉਲਟਾਇਆ ਜਾਏ। ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਧੁਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮਾਜ ਦਾ। ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਵਿਗਾੜ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵਿਗਾੜ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਗਾੜ ਹੈ। ਅੱਜ ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ ਵਿਚ ਦੂਈ ਭਾਵ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਮਾਜ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਖਤਰੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦਾ ਇਕ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਇਕਸੁਰਤਾ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ --- (Unity based family as against power based family) ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਨੀਂਹ ਹਉਮੈ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਟਿਕੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਇਕਸੁਰਤਾ (Unity and harmony) ਬਣੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ।

Judith Bardwick ਨੇ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਹੈ "Ego-centric gratification and extreme self pre-occupation and healthy parenting can't go together as they are antithetic".

ਭਾਵ : ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦੇ ਹਉਮੈਂ ਗ੍ਰਸਤ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਸਤ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਮਾਪੇ ਬਣ ਸਕਣਾ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਗੁਣ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਠੀਕ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਇਕਸੁਰਤਾ ਤੇ ਰੱਖੀ ਜਾਏ। ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਇਕਸੁਰਤਾ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਹੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ:

ਧਨ ਪਿਰੁ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ ਬਹਨਿ ਇਕਠੇ ਹੋਇ ॥

ਏਕ ਜੋਤਿ ਦੁਇ ਮੂਰਤੀ ਧਨ ਪਿਰੁ ਕਹੀਐ ਸੋਇ ॥ (ਅੰਕ ੭੮੮)

ਇਕਸੁਰਤਾ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ, ਜਿਥੇ 'ਏਕ ਜੋਤ ਦੁਇ ਮੂਰਤੀ ਵਾਲਾ' ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੋਵੇ, ਅੱਜ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਆਦਮੀ ਔਰਤ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਲਕੀਰਾਂ ਨਹੀਂ ਖਿੱਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ।

ਅੱਜ ਜੇ ਪਤੀ ਡਾਕਟਰ ਹੈ ਤਾਂ ਪਤਨੀ ਵੀ ਡਾਕਟਰ, ਵਕੀਲ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪੇਸ਼ੇਵਾਰ। ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਇਕਾਈ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਦੌਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਵਿਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ

ਝਗੜੇ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇਹ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਇਕਸੁਰਤਾ ਵਿਹੁਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਏਕ ਜੋਤਿ ਦੁਇ ਮੂਰਤੀ

ਭਾਵ : ਇਕਸੁਰਤਾ ਵਾਲਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਕੇਵਲ 'ਗਰੀਬੀ ਗਦਾ ਹਮਾਰੀ ਖੰਨਾ ਸਗਲ ਰੇਨ ਛਾਰੀ' ਅਨੁਸਾਰ ਗਰੀਬੀ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਵਰਤ ਕੇ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਏ, ਜਿਥੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੁਭਵਕ ਅਤੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ਮਿਲ ਸਕਣ ਤਾਂ ਕਿ ਬਦਲਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ, ਉਹ ਘਰ ਅਤੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ, ਸਾਵਾਂਪਣ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਸਕਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਬਣ ਸਕਣ। ਮਾਂ, ਭੈਣ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਔਰਤ ਅਜਿਹਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸਿਰਜਣ ਵਿਚ ਨਿਸਚੇ ਹੀ ਨਿਗਰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਿੰ: ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਕੌਰ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਕੀ ਆਪ ਇਸਤਰੀ ਹੋ?

ਜੇ ਆਪ ਇਸਤਰੀ ਹੋ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਹੋ, ਆਪਣਾ ਬਾਲ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ, ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਹਨ, ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਰਾਤ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਣ ਦਾ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦਾ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਸਭ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਫਲ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਐਸਾ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਜੀਅ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਰੋਜ਼ ਜਾਣ ਨੂੰ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਸਤਸੰਗ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਨੂੰ ਪਰ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਫਰਜ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਸੌਣ ਤੱਕ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਦੇ ਧੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਵੇਹਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰੀਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹ-ਦੁੱਧ ਆਦਿ ਦੇਈਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਭੇਜੀਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਫਤਰ, ਦੁਕਾਨ ਜਾਂ ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਹ ਜਾਂ ਖਾਣਾ ਆਦਿ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਫਤਰ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਘਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਲੰਚ (ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ) ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਬਾਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਦਿ ਖ੍ਰੀਦਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੰਚ ਇਕ ਡੇਢ ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਢਾਈ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਤੱਕ ਮਸਾਂ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਲਾਈ ਕਸੀਦਾ, ਕੱਪੜੇ ਸਿਉਣੇ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖਤ ਲਿਖਣੇ ਆਦਿ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲੋੜਾ ਪਹਿਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਕਤ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਫਤਰ ਜਾਂ ਕੰਮ ਤੋਂ ਮੁੜਦੇ ਹਨ। ਚਾਹ ਆਦਿ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪੀਣ ਪਿਲਾਣ ਵਿਚ ਦੋ ਘੰਟੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਘਰ ਮਿਲਣ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਜਾਂ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਦੀ ਸਿਨੇਮਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੀ ਦੇਖਣ ਚਲੇ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਉਪਰੰਤ ਰਾਤ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾਂਦਿਆਂ ਨੌਂ ਦਸ ਵਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੌਣ ਦਾ ਵਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਦੇ ਖਲਜਗਨ ਮਗਰੋਂ ਸਰੀਰ ਥੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ

ਰਾਤ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ਕਿ ਰਾਤ ਕਿਧਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਫੇਰ ਸਵੇਰਾ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਮੁਢੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਐਸੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਇਹ ਵੀ ਆਖਦੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਔਰਤ ਦਾ ਜਾਮਾ ਹੈ ਹੀ ਨਖਿੱਦ ਤੇ ਘਟੀਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਿਆਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪਤੀ ਦੀ ਤਾਬਿਆਦਾਰੀ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਤੱਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਔਰਤ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵਾਂ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਮਰ ਕੇ ਮਸਾਂ ਬਚਦੀ ਹੈ।

ਐਸੀਆਂ ਮਾਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸਬੰਧੀ ਖਿਆਲ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੜੀ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕ ਐਸਾ ਢੰਗ ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦੱਸਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਖੇਚਲ ਦੇ ਤੇ ਖਾਸ ਉਪਰਾਲੇ ਦੇ ਐਸਾ ਉੱਚਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਸਕਣਗੀਆਂ ਕਿ ਜਿਸ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬੜੇ ਬੜੇ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਤਰਸਦੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਉਹ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਠਦਿਆਂ ਬੈਠਦਿਆਂ, ਸੌਂਦਿਆਂ ਜਾਗਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਹੀਂ ਭੁਲਦੇ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਕੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਕੋ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਜੀਵਨ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ, ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ, ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਬਣ ਕੇ ਗੁਜ਼ਰੇ।

ਅਗਰ ਬੀਬੀਆਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਆਦਤ ਪਾ ਲੈਣ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ, ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਖੁਦ ਬਖ਼ੁਦ ਉੱਚੇ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਹਰ ਥਾਂ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਵੇਖਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਹਰ ਬੱਚੇ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਮਾਤਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਖੇਡਦੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਖਿਡਾਂਦੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਲਾਂਦੀ, ਕੱਪੜੇ ਪਾਂਦੀ ਤੇ ਸਵਾਂਦੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੇਖੇ, ਉਸ ਮਾਤਾ ਦਾ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਬੀਤਿਆ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਐਸਾ ਬੀਤਿਆ ਸਮਾਂ ਇਕ ਸਤਿਸੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਵਿਚ, ਬੱਚੇ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੇਖਣ ਦਾ ਵਲ ਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਐਸੀ ਮਸ਼ਕ ਪੱਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਬੱਚੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਿਚੋਂ, ਬੱਚੇ ਦੇ ਹਸਣ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ।

ਐਸਾ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਆਦਤ ਪਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਬੱਚੇ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੇਖਣ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮਸ਼ਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਜਦ ਮੈਂ ਅਜੇ ਢਾਈ ਸਾਲ ਦਾ ਹੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਏ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ 'ਮਾਂ ਜੀ' ਆਖਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਾਲਿਆ ਤੇ ਵੱਡਾ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਮੈਂ ਅੱਠ ਦਸ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ, ਤਦ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਜੀ (ਦਾਦੀ ਜੀ) ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਬਜਾਏ ਬੱਚਾ ਦੇਖਣ ਜਾਂ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਦੇਖਣ ਦੇ, ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮਾਂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਦਸਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਮੈਨੂੰ ਜਦ ਵੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ, ਜਦ ਵੀ ਖਿਡਾਂਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਗੀਤ ਗਾਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ- 'ਸਾਡੇ ਆਪ ਹਰੀ ਘਰ ਆਏ ਜੀ-ਸਾਡੇ ਭਾਗ ਭਲੇ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਮਾਲੂਮ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਕੋਈ ਬੜੀ ਗੁਰਮੁਖ ਬੀਬੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਨਾ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਗਿਆਨ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਵਿਚ, ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੀ ਸੀ।

ਜਦ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਬੀਬੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ, ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਵਿਚ, ਆਪਣੇ ਨੌਕਰਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇਖਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ, ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਤੇ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ। ਉਸ ਬੀਬੀ ਦਾ ਕਿਚਨ (ਰਸੋਈ ਘਰ) ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਦਰ ਹੈ, ਉਹ ਬੀਬੀ ਦਾ ਖਾਣੇ ਦਾ ਕਮਰਾ ਇਕ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ, ਉਸ ਬੀਬੀ ਦਾ ਘਰ ਇਕ ਸਵਰਗ ਹੈ। ਉਹ ਬੀਬੀ ਕਰਦੀ ਸਭ ਕੁਝ ਉਹੋ ਹੈ ਜੋ ਹੋਰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਖਾਣਾ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਪਕਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਕੱਪੜੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਖਾਣਾ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਖਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਕ।

ਡਾ: ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ

ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਵਿਚਕਾਰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ/ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ

ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ :

ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ (Domination) :

ਕਈ ਮਰਦ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈਰ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ 'ਚ ਹੀ ਤੁਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪਤੀ ਆਪ ਗਲਤ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ ਹੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਤਦੋਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਰੱਬ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਰੱਬ ਜੀ ਵਿਸਰ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦਿਲ ਦੇ ਦਰਦ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਲਾਗੂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਰੱਬ ਜੀ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ 'ਚ ਵੱਸਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਰੱਬ ਜੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੀ ਵੱਸਦੇ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖਾਵੇਗਾ? ਜੇ ਇਹ ਨਾਜ਼ੁਕ ਨੁਕਤਾ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ 'ਚ ਬੈਠੇ ਰੱਬ ਜੀ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਿਉਂਕਿ

ਸਭੈ ਘਟ ਰਾਮੁ ਬੋਲੈ ਰਾਮਾ ਬੋਲੈ ॥ ਰਾਮ ਬਿਨਾ ਕੋ ਬੋਲੈ ਰੇ ॥ (ਅੰਕ ੯੮੮)

ਭਾਵ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਚੰਗਾ ਗੁਣ ਗਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਦਬਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਦੁਖਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਹੁ-ਬ-ਹੁ ਇਹੋ ਗੱਲ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਵਲੋਂ ਵੀ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪਤਨੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਜੇਰੂ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਦਬਾ ਕੇ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਨੁਕਤਾ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਤਨੀ ਵੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪਤੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੋਬਨ ਦਾ ਮਾਣ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪਤੀ ਦੀ ਕਾਮ ਭੁੱਖ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਨਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਕਾਮ ਵੱਸ ਆਪਣਾ ਆਪ ਭੁੱਲ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਹਰੇਕ ਵਾਜਿਬ, ਨਾ-ਵਾਜਿਬ ਗੱਲ ਦੀ ਈਨ ਮੰਨਦਾ-ਮੰਨਦਾ ਆਖਿਰ (ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਕੇ) ਪਤਨੀ ਦਾ ਦਾਸ ਬਣਿਆ ਕੋਹਲੂ ਦੇ ਬੈਠ ਵਾਂਗ ਭਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਸਰ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ-

ਧਨੁ ਜੋਬਨੁ ਆਕ ਕੀ ਛਾਇਆ ਬਿਰਧਿ ਭਏ ਦਿਨ ਪੁੰਨਿਆ ॥ (ਅੰਕ ੬੮੯)

ਅਤੇ

ਧਨੁ ਜੋਬਨੁ ਅਰੁ ਫੁਲੜਾ ਨਾਠੀਅੜੇ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ॥ (ਅੰਕ ੨੩)

ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੋਬਨ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਮੱਤੀ ਹੋਈ ਇਹ ਭੁੱਲ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜੋਬਨ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਖੁੱਸ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਆਪਣੇ ਜੋਬਨ ਤੇ ਘਮੰਡ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਖੁਆਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਹੋਰਨਾਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਰੱਬ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੇਠੀ (Let-down) ਕਰਕੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਵਾਂਗ ਉੱਚਾ ਮੰਨ ਕੇ ਕਿਉਂ ਆਪਣੀ ਅਗਨੀ 'ਚ ਜਲ ਰਹੀ ਹਾਂ।

ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਪਤੀ ਜਾਂ ਪਤਨੀ 'ਚ ਜੋ ਵੀ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਕੇ (dominate) ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਦੁਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਸਚੇ ਹੀ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੁਖਾਉਂਦਾ ਜਾਂ ਦੁਖਾਉਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਰੱਬ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਨ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਹ ਰੋਗ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ।

ਬੁਰੇ ਸੰਸਕਾਰ :

ਉਪਰ ਵਿਚਾਰੇ ਗਏ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਈ ਬੱਚੇ-ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੈਸੇ ਹੀ ਕਿਰਦਾਰ (Character) ਬਣਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੈਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜੇ ਮਰਦ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦਬਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਗਲਤ ਈਨ ਵੀ ਮਨਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਵੀ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਤਨੀ ਵਿਚਾਰੀ ਵੀ 'ਮਰਤੀ ਕਿਆ ਨਾ ਕਰਤੀ' ਮੰਨਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਚਨਚੇਤ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਤੋਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ (ਬੇਟਾ ਜਾਂ ਬੇਟੀ) 'ਚੋਂ ਬੇਟਾ ਭਾਵ ਭਰਾ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਦਬਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਦਤ ਇਤਨੀ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਹ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਵੀ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਉਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਉਹ ਆਪ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਜੇ ਪਤਨੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਦਬਾ ਕੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਬੇਟੀ ਵੱਡੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਉਹੋ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਕਰਦੀ

ਸੀ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ, ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨਾਲ ਬੇ-ਅਦਬ, ਗਾਲੀ ਗਲੋਚ, ਬੁਰੇ ਬੋਲ, ਉੱਚੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਕੰਧ ਤੋੜ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਚੰਗੀ ਸੰਗਤ ਕਾਰਨ, ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸੰਭਲ ਕੇ, ਬਚ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਂ ਪਿਉ ਦੇ ਬੁਰੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰੋਗ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਸੁੱਖੀ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਆਮ ਸ਼੍ਰੇਣੀ (in general) ਦੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਜਾਂ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਦਾਜ਼ ਵਰੀ ਤੇ ਤਲਾਕ :

ਕਈ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਇਤਨੀ ਵੱਧ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਾਜ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੋੜੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਤੋਰ ਠੀਕ ਰਾਹੇ ਪੈਂਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੀਵਨ ਜ਼ਹਿਮਤ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਹੁਰਿਆਂ ਵੱਲ ਕੁੜੀ ਦੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਤੋਂ ਸਕੂਟਰ, ਕਾਰ, ਕੈਸ਼, ਮਕਾਨ, ਫਰਨੀਚਰ ਅਤੇ ਜੇਵਰਾਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਤੇ ਕੀਤੇ ਖਰਚੇ ਦੀ ਵੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਮੰਗਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਠੇ ਤੋਂ ਧੱਕਾ ਦੇ ਕੇ ਜਾਂ ਤੇਲ ਪਾ ਕੇ ਸਾੜ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਬਦਚਲਨੀ ਦਾ ਝੂਠਾ ਟਿੱਕਾ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਈ ਦਫ਼ਾ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਠੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁੜੀ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ, ਭਰਾ-ਭੈਣ 'ਤੇ ਝੂਠੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਜਾਇਜ਼ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਤੋਹਮਤ ਲਾ ਕੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਨਾਮਰਦ ਕਰਾਰ ਕਰਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕੌੜਾ ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਾਜ ਦੇ ਲੋਭੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਆਏ ਦਿਨ ਵੱਧਦੀ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੋਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਿਖਾਉਣ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਖਰਚੇ ਹੋਏ ਦੀ ਵਸੂਲੀ (reimbursement of investment) ਉਹ ਨੂੰ ਹ ਦੇ ਘਰੋਂ ਮਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਐਸ਼ੇ ਇਸ਼ਰਤ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਵੀ ਉਹ ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਮੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਰਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕੀਂ ਦਿਖਾਵੇ ਵਜੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵਾ ਰੁਪਏ ਜਾਂ 11 ਰੁਪਏ

ਵਿਚ ਸਮੂਹਕ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਮੰਗ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪੇਕਿਆਂ ਦੀ ਧੰਨ-ਦੌਲਤ ਦਾ ਗੁਮਾਨ :

ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪੇਕਿਆਂ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਮੁੰਡੇ (ਪਤੀ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨੀਵੀਂ ਆਰਥਿਕ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਸਲਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੱਕ ਹੇਠੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦਾ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਪਤੀ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਅਸਮਰੱਥਤਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਖ਼ਿਰ ਉਹ ਪਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਜਵਾਈ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣ 'ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਅਮੀਰੀ 'ਚ ਪਲੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਖਰਚ, ਸੋਨਾ, ਕੱਪੜਾ ਤੇ ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ ਆਦਿ ਦੀ ਖੁਫ਼ਤ ਕੇ ਕਾਰਨ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਅਤੇ ਸੱਸ-ਸਹੁਰੇ ਦੇ ਨੱਕ 'ਚ ਦਮ ਕਰੀ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਨੌਬਤਾਂ ਤਲਾਕ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਮੱਸਿਆ ਭਾਵੇਂ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਜਾਂ ਕੁੜੀ ਦੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਜੜ੍ਹ 'ਚ ਰੋਗ, ਅਸੰਤੋਖੀ ਹੋਣ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਪਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦਾ ਰਸਤਾ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਰੀਤ ਰਿਵਾਜ :

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਰੀਤ ਰਿਵਾਜ ਅਤੇ ਧਰਮੀ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੀ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀ ਦੇ ਆਪਸੀ ਵਿਗੜਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਬਲਦੀ 'ਚ ਤੇਲ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿੱਖ-ਜਗਤ 'ਚ ਇਕ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂ ਵੀ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ, ਪੰਜ ਕਕਾਰੀ ਤੇ ਨਿਤਨੇਮੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਪ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦੇ, ਜੂਏ ਤਾਸ਼ਾਂ ਖੇਡਦੇ ਹਨ ਨਤੀਜਨ ਸਭ ਮੰਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ 'ਚ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਟੀ ਜਾਂ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਕਈ ਘਰਾਂ 'ਚ ਉਲਟੀ ਹੀ ਵਾਪਰੀ ਹੈ। ਮੁੰਡਾ ਜਾਂ ਕੁੜੀ ਦੋਹਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਆਪ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਧਰਮੀ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਕੋਰਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੰਜ ਕਕਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿਤਨੇਮੀ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ ਦੇ ਬਦਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਤੀਜਨ ਤਲਾਕ ਤੱਕ ਨੌਬਤ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇੰਜੀ: ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਯੂ.ਐਸ.ਏ.

ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਚੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਮਹਿਕ ਆਵੇ! ਅਜੋਕੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਕੀ ਹੈ?

ਬੱਚੇ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਪਰਿਵਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜੂਝਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਤਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸਿਹਤਮੰਦ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਇਹ ਮਾਹੌਲ ਧਰਮ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ, ਪਰਿਵਾਰ ਘਾਤਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਕੌਮ ਨਾਸ਼ਕ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮਸ਼ਾਲ ਬਣਾ ਲਈਏ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਤੇ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦੀ ਮਹਿਕ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਮਾਜ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਇਕਾਈ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਕਈ ਜੀਵ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਪਦਾਰਥਕ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆਤਮਕ ਲੋੜਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਲੋੜਾਂ ਵੀ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਾਂਝ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਡੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਚਾਚੇ-ਤਾਏ ਸਾਰੇ ਇਕ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਂਗ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ, ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਪਰਿਵਾਰ ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਛੋਟੇ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਭਿਅਤਾ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪੀੜਤ ਹਾਂ। ਹਰ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਪਰ ਚਿੰਤਾ ਦੀਆਂ ਰੇਖਾਵਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਾਂ-ਬਾਪ ਪਰਿਵਾਰਕ ਉਲਝਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਕਈ ਵੇਰ ਤਾਂ ਟੋਟਕੇ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵੇਰ ਪਾਣੀ ਸਿਰ ਉਪਰੋਂ ਲੰਘ ਜਾਣ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਣਦੇਖੀਆਂ ਹੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਭਲਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਯਾਦ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਨੂੰ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਸੁੱਤੇ-ਸਿੱਧ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ-ਲਿਖਾ ਕੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪਵਿੱਤਰ ਫਰਜ਼ ਸਮਝ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦੋਸ਼ ਆ ਗਏ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਅਣਸੁਖਾਵਾਂ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਹੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਆਪੇ ਹੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਉੱਪਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ। ਆਓ, ਕੁਝ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇਖੀਏ :

ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ:

ਸਾਡੇ ਯੁੱਗ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਪੇ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਦੂਰੀ ਵੱਧ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਾਟ ਨੇ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦੀ ਥਾਂ ਰਸਮ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਇਕ ਸਮਾਜਿਕ ਰਸਮ ਜਿਹਾ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਦੋ ਤੋਂ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਟੀ.ਵੀ. ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਟੀ.ਵੀ. ਦੇਖਦਿਆਂ ਨਾ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੱਲਬਾਤ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦੇਰ ਤੱਕ ਸਕੂਲ ਦਾ ਹੋਮ ਵਰਕ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸੌਣ।

ਹੁਣ ਦੇਖੋ! ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੋਵੇਂ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਨੌਕਰਾਂ ਜਾਂ ਦੂਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਚ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਥੇ ਇਕੱਲਾ ਪਤੀ ਨੌਕਰੀ/ਧੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ। ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਨੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਪੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਲੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਜਾਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਵੇਰੇ ਜਲਦੀ ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਥੱਕੇ-ਟੁੱਟੇ ਮੁੜਨ ਵਾਲੇ ਮਾਪੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਮਾਪਿਆਂ ਵਲੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਹੀ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਾਰਨ ਬੱਚੇ ਹਠੀ, ਖੁਸ਼ਕ ਅਤੇ ਗੁਸੈਲੇ ਤਾਂ ਬਣਦੇ ਹੀ ਹਨ ਸਗੋਂ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਅਣਦੇਖੀ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾ ਕੇ

ਨਸ਼ੇ ਵਰਤਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਮੁਕ ਰੁਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਬੱਚੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਮਰੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਇਕੱਲਿਆਂ ਰਹਿ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸਕੂਲ/ਕਾਲਜ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਤਣਾਅ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਇਹ ਬੱਚੇ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਘਰ ਵਿਚ ਇਹ ਖਬਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜਵਾਨ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਬਾਹਰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ-ਪ੍ਰੇਮਿਕਾਵਾਂ ਨਾਲ ਘੁੰਮਦੇ ਤੇ ਸਿਨੇਮਾ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਜਦ ਕਨਸੋਅ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਸਿਰੋਂ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਬੰਧ ਸਿਰਫ਼ ਹਮਦਰਦੀ ਲੈਣ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਜਿਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਭਾਵ ਤਵਜੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਮਾਪੇ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਤਣਾਅ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਮਾਹੌਲ ਨਹੀਂ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਕਰਾਉਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਕੂਲ/ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਕਦੇ ਕਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਵੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਬਣ ਕੇ ਹੱਲ ਵੀ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਦੀ ਘਰੇਲੂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਰਾਇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤ ਦਿੰਦਿਆਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬੜਾ ਦੋਸਤਾਨਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਫੈਸਲੇ ਠੋਸਣੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਬੈਠ ਕੇ 'ਸੇਦਰ' ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਨੂੰ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣਾ। ਪਾਠ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਹੋਵੇ। ਦੇਖੋ! ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਕਿਵੇਂ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਸੁਖਾਵਾਂ ਬਣਦਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਘੱਟਦੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਕੋਈ ਟੂਣਾ ਜਾਂ ਮੰਤਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਦਾ ਜਾਦੂ ਹੈ।

ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ਅਤੇ ਵਿਖਾਵਾ :

ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਇਸ ਮੁਸੀਬਤ ਕਰਕੇ ਵੀ ਪੀੜਤ ਹਨ। ਲੋਕ-ਵਿਖਾਵੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਝੂਠੀ ਸ਼ਾਨੋ-ਸ਼ੌਕਤ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ। ਚੰਗਾ ਮਕਾਨ, ਚੰਗਾ ਸਾਮਾਨ, ਚੰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਰਵੱਈਆ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਦੀ ਹਰ ਖਾਹਿਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ

ਵਾਹ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਵਾਰਸ ਇਕੋ-ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਬੱਚੇ ਹੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਲਾਡਲਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅੱਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿਚ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ, ਆਡੀਓ-ਵੀਡੀਓ ਸਿਸਟਮ ਅਤੇ ਮੋਟਰ ਗੱਡੀਆਂ ਸਭ ਕੁਝ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਹੋਰਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਅੰਗੂਠਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਪੇ ਕਰਜ਼ਾ ਆਦਿ ਚੁੱਕ ਕੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਾਧਨ ਅਪਣਾ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸੁਖ-ਚੈਨ ਗਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੁਖ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਖਾਵੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਸਗੋਂ ਸਬਰ-ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸਲ ਖੁਸ਼ੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ :

ਬਿਨਾ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀਂ ਕੋਊ ਰਾਜੈ ॥ (ਅੰਕ ੨੭੯)

ਆਪਣੀ ਚਾਦਰ ਵੇਖ ਕੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਕਦੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪੈਸੇ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਜਦੋਂ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੁਖਾਂਤ ਇਹ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸੁਖ ਖੁੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਪਦਾਰਥ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ। ਅਸਲ ਸੁੱਖ ਸਾਦਗੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਔਰਤਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਧਕੇਲ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਕਈ ਜਾਇਜ਼-ਨਜਾਇਜ਼ ਧੰਦੇ ਅਤੇ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦਾ ਸਹਾਈ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ :

ਦਾਰਾ ਮੀਤ ਪੂਤ ਸਨਬੰਧੀ ਸਗਰੇ ਧਨ ਸਿਉ ਲਾਗੇ ॥
ਜਬ ਹੀ ਨਿਰਧਨ ਦੇਖਿਓ ਨਰ ਕਉ ਸੰਗੁ ਛਾਡਿ ਸਭ ਭਾਗੇ ॥ (ਅੰਕ ੬੩੩)

ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਨੁੱਖ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦਸਾਂ-ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰੇ? ਸੁਖਮਈ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮੰਗ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਕੁਝ ਕਮਾਏ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਭਵਿੱਖ ਅਤੇ ਔਖੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬਚਾਵੇ ਵੀ। ਇਸ ਬੱਚਤ ਨੂੰ ਆਮ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਛੇੜਨ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦਾ ਕਲੇਸ਼ :

ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਮੱਤਭੇਦ ਹਰ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਮਾਮੂਲੀ ਮੱਤਭੇਦ ਕਈ ਵੇਰ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵੇਰ ਤਾਂ ਨੌਬਤ ਤਲਾਕ ਤੱਕ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤਾਂ ਨਰਕ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਉਪਰ ਇਸ ਮਾਹੌਲ ਦਾ ਬੜਾ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਲੇਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦਾ ਹਨ, ਹਉਮੈ,

ਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਸ਼ਾ ਕਰਨਾ, ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਨਜਾਇਜ਼ ਸਬੰਧ, ਪੈਸੇ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉਪਰ ਫੈਸਲੇ ਠੋਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਠੋਸ ਪੁੱਜਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਬਹੁਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚਲੇ ਝਗੜੇ ਬਹੁਤ ਮਾਮੂਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ, ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਝਗੜਿਆਂ ਦੀ ਇਕੋ ਇਕ ਦਵਾ ਹੈ। ਘਰ ਵਿਚ ਜੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਹਠ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਵਲੋਂ ਝੁਕ ਜਾਣ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ। ਪਤੀ ਜਾਂ ਪਤਨੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦੀ ਹਾਰ, ਦੂਜੇ ਦੀ ਹਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਥੱਲੇ ਲਾਉਣਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਸੁਧਾਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇ ਪਤੀ ਗਲਤ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਨਸ਼ਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਨੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਤੀ ਨੂੰ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਕਹਿਣ ਅਤੇ ਬਹਿਸ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਪੈਣ ਉਪਰ ਹਮਦਰਦੀ ਪੂਰਵਕ ਇਕ ਦੋਸਤ ਵਾਂਗ ਡਾਕਟਰ ਤੋਂ ਪਤੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਵੀ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਤਨੀ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਪਤੀ ਨਸ਼ੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਤੋਬਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਪਤੀ ਜਾਂ ਪਤਨੀ ਦੇ ਨਜਾਇਜ਼ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤੀ ਵੇਰ ਕੇਵਲ ਸ਼ੱਕ ਕਾਰਨ ਹੀ ਕਲੇਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਦੇ, ਕੇਵਲ ਸ਼ੱਕ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਗੰਧਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਵਿਚ ਮਨ-ਮੁਟਾਵ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋਰ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਤਲਾਕ : ਕਾਰਨ ਤੇ ਇਲਾਜ

ਸਲਾਹਾਂ ਅਤੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ...

ਕਈ ਵਾਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਲੜਕੇ/ਲੜਕੀ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ, ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੱਜਣਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ, ਟੋਕਾ-ਟਾਕੀ ਅਤੇ ਪੁੱਠੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਵੀ ਤਲਾਕ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ/ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਐਡਜਸਟ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਰਦੀਆਂ ਵੀ ਹਨ। ਐਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਘਰ ਮਾਣੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ, ਮੌਜਾਂ, ਲਏ ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਹੰਢਾਈ ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਈ ਵਾਰ ਸਰਬ-ਉੱਤਮ ਹੋਣ ਜਾਂ ਸਰਬ-ਉੱਚ ਹੋਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਕਈ ਵਾਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਝਗੜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੋਈ ਤਲਾਕ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਕਾਰਨ ਔਰਤਾਂ ਵਿਚ ਧੀਰਜ, ਠਰੁੰਮਾ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਸਮਝਣ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਦਰ-ਗੁਜ਼ਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਵੱਡੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਬਰ ਤੇ ਅਨਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਗਰੀਬ, ਅਨਪੜ੍ਹ ਅਤੇ ਚੇਤਨਾ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਔਰਤਾਂ, ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਧੌਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਪਰ ਪੜ੍ਹੀਆਂ-ਲਿਖੀਆਂ, ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਔਰਤਾਂ, ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤਨ ਔਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਉਸਾਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੂਹਕ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਵੀ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਝਗੜੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਲਾਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਲਾਕ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਵਿਤਕਰਾ, ਪੱਖਪਾਤ ਤੇ ਵਖਰੇਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਮਨ ਪੱਧਰ ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਹੈ। ਨਾਰੀ ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨਾ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੋਂ ਸਮੂਹਕ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆਉਣਾ, ਉਸ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਗਾਨਗੀ ਤੇ ਬੇਰੁਖੀ ਵਾਲੀ ਪਹੁੰਚ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਿਜ਼ ਬੱਚੇ ਜੰਮਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਤੇ ਮਨ-ਪ੍ਰਚਾਵੇ ਦੀ ਵਸਤੂ ਸਮਝਣਾ ਵੱਧ ਰਹੇ

ਤਲਾਕਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਪਦਾਰਥਕ ਸੁੱਖ-ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਬਾਰ ਲਾਉਣ ਦੀ ਲਲਕ ਹੈ। ਅਮੀਰ ਹੋਣ/ਬਣਨ ਲਈ ਵਿਆਹ ਵਰਗੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਧਨ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੈਸਾ, ਪਦਵੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਦੀ ਦੌੜ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਇਕ ਰਸਮ ਤੇ ਵਿਖਾਵਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਵਿਆਹ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੜਕੀ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚੋਂ ਦਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਿੱਸਾ ਹਥਿਆ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸੁੰਦਰ, ਸੁਸ਼ੀਲ, ਸਾਊ ਤੇ ਸਮਝਦਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬਾਪ ਦੀ ਆਰਥਕ ਹੋਸ਼ੀਅਤ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਧਾਰਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਗੁਣ ਲੜਕੀ ਵਿਚ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਅੱਖ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਲੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਦਾਜ ਉੱਪਰ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਮੰਤਵ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਤੰਗ-ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਊਜਾਂ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਜੀਣਾ ਦੁੱਭਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਾਜ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਧੀ ਰੋਜ਼ ਮੌਤ ਦੇ ਜਬਾੜਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਦਾਜ ਕਾਰਨ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਹੀ ਵੇਖਣਾ-ਪਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦਾਜ, ਹੋਰ ਦਾਜ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜਕੀ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਰੱਤ ਨਿਚੋੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੱਜ-ਪੱਤ ਸ਼ਰ੍ਹੇ-ਬਾਜ਼ਾਰ ਰੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਗਊਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇਣ/ਲੈਣ ਲਈ ਬੇਵੱਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਨ ਵਿਰਸੇ 'ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਧੀਆਂ-ਧਿਆਣੀਆਂ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ ਅਜਿਹਾ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ।

ਤਲਾਕ ਦਾ ਤੀਜਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਜਿਨਸੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਲੀ ਸੜੀ ਪੈਸਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਿਵਸਥਾ, ਖਾਉ-ਪੀਉ-ਮੌਜ ਕਰੇ ਦਾ ਮਰਨਾਊ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਅਤੇ ਵੀਡੀਓ ਕਲਚਰ ਨੇ ਜਿਨਸੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਸਿਖਰਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਏਡਜ਼ ਦੇ ਵਧੇ ਹੋਏ ਖਤਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਦੇ 'ਏਕਾ ਨਾਰੀ ਜਤੀ ਹੋਇ' ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਰ ਸੁਦ੍ਰਿੜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੰਬਾਕੂ ਦੇ ਖਤਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਚੇਤਤਾ ਵਾਂਗ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਲਿੰਗ ਸਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਉਤਪੰਨ ਖਤਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਉਹ ਬਰਾਬਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਚੇਤ ਹਨ।

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਇਹ ਅਮੁੱਲ ਸਿੱਖਿਆ ਵੀ ਭੁੱਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅ-ਸਮਾਜਿਕ ਲਿੰਗ ਸਬੰਧ ਲੁੱਕਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਕਵੇਂ ਰੱਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਪਰ ਜਦੋਂ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਸੰਬੰਧ ਜੱਗ-ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਵੱਡੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਭਾਵਾਂ, ਆਦਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਫਰਕ ਤਲਾਕ ਦਾ ਚੌਥਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਵੀ ਪੁਰਸ਼ ਸੁਭਾਵਾਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਦਤਾਂ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਢਾਲਣ ਦਾ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹਉਂ ਪੁਰਾਉਣ ਦੀ ਅੜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਧੀਰਜ, ਠਹੁੰਮਾ ਅਤੇ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਆਦਿ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸੁਭਾਅ, ਪ੍ਰੀਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਆਦਤਾਂ ਵਿਚਲੇ ਫਰਕ, ਪਸੰਦਾਂ ਤੇ ਅਪਸੰਦਾਂ ਵਿਚਲੇ ਪਾੜੇ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਅੱਗੋਂ ਤਲਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਟ ਜਾਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਸਮੇਟੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਨੌਜਵਾਨ ਕਈ ਵਾਰ ਉਤੇਜਿਤ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬਲ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਵਸ ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਅਤੇ ਧਰਮ-ਬਾਹਰੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਤਹਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਐਪਰ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਆਪਣੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਸਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤੀ ਸੰਸਕਾਰ ਬੜੇ ਪੀਡੇ ਅਤੇ ਡੂੰਘੇ ਧਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਧਾਰਮਿਕ ਪੂਜਾ-ਪਾਠ, ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ, ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ ਅਤੇ ਰਸਮ-ਰਿਵਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਅਤੇ ਧਰਮ-ਬਾਹਰੇ ਵਿਆਹਾਂ ਉਪਰ ਰਿਣਾਤਮਕ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਸਲੀ, ਧਾਰਮਿਕ, ਜਾਤ-ਪਾਤੀ, ਸਮਾਜਿਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਖਰੇਵੇਂ ਵੀ ਤਲਾਕਾਂ ਦੇ ਵੱਧਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲੜੀ ਵਿਚ ਆਰਥਕ ਵਖਰੇਵੇਂ ਵੀ ਵੇਖਣੇ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਲਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਲੜਕੇ ਵਲੋਂ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਵੱਸ ਆਰਥਕ ਪੱਖੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੁਹਣੀ-ਸੁਨੱਖੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਸਫਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰਕ ਖਿੱਚ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਦੂਜੀਆਂ ਲੋੜਾਂ, ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੇ ਰੀਝਾਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੜਕੀ ਦਾ ਹੀਣ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਚੁਭਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਕਈ ਵਾਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਲੜਕੇ/ਲੜਕੀ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ, ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੱਜਣਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ, ਟੋਕਾ-ਟਾਕੀ

ਅਤੇ ਪੁੱਠੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਵੀ ਤਲਾਕ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ/ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਐਡਜਸਟ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਰਦੀਆਂ ਵੀ ਹਨ। ਐਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਘਰ ਮਾਣੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ, ਮੌਜਾਂ, ਲਏ ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਹੰਢਾਈ ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਈ ਵਾਰ ਸਰਬ-ਉੱਤਮ ਹੋਣ ਜਾਂ ਸਰਬ-ਉੱਚ ਹੋਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਕਈ ਵਾਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਝਗੜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੋਈ ਤਲਾਕ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਅਤੇ ਤਲਾਕਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ, ਆਤਮਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲਾ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਤੱਕ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ, ਅਗਿਆਨਤਾ, ਵਹਿਮ-ਭਰਮ, ਪਾਖੰਡਾਂ, ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ, ਮਹਿੰਗਾਈ, ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ, ਨਕਲ, ਦਾਜ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਆਦਿ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਵੰਡੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਤਿੱਖੇ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਸੰਕੇਤਕ ਹਨ। ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਰੋਟੀ, ਕੱਪੜਾ, ਮਕਾਨ, ਸਿਹਤ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਆਦਿ ਪੂਰੀਆਂ/ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਰਥਕ-ਸਮਾਜਿਕ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਤੇ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੇਵਲ ਸਿੱਖਿਆ, ਸਲਾਹਾਂ ਅਤੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਬਾਕੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਾਂਗ ਤਲਾਕ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ-ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਜਹਾਦ ਛੇੜਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਕੁਦਰਤੀ ਸੋਮਿਆਂ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸਾਧਨਾਂ ਉਪਰ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਲੁਟੇਰੇ ਲੋਕ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਸਮਝਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦਾ ਅਰਥ ਆਰਥਕ-ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਅਸੰਭਵ ਹੈ।

ਡਾ: ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ

142, ਅਰਬਨ ਅਸਟੇਟ, ਬਟਾਲਾ

ਅਵਗੁਣ ਛੇਡਿ ਗੁਣਾ ਕਉ ਧਾਵਹੁ

‘ਅਵਗੁਣ ਛੇਡਿ ਗੁਣਾ ਕਉ ਧਾਵਹੁ’ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਤਲ ਤੇ ਘੜ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਦਿਮਾਗੀ ਅਤੇ ਭਾਵਾਤਮਕ ਸੋਚ : ਸਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਦਿਮਾਗੀ ਅਤੇ ਭਾਵਾਤਮਕ ਸੋਚ (chemistry) ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ (cooperation and support) ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਵਿਚ ਮਾਂ-ਪਿਉ, ਬੱਚੇ, ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ, ਮਾਲਿਕ ਜਾਂ ਨੌਕਰ ਸਭ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਬਣ ਆਵੇ।

ਅਨੁਕੂਲਤਾ :

ਇਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਗੁਣਾਂ ਉੱਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਿਆਹੇ ਜੋੜੇ ਹਨ ਉਹ ਗੁਣਾਂ ਵੱਲ ਵੱਧ ਕੇ ਅਨੁਕੂਲਤਾ (compatibility) ਵਧਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਪਿਆਰ ਦੀ ਬੇੜੀ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਹੀ ਰੱਖਣਾ। ਅਨੁਕੂਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਹੀਰੋ-ਜਵਾਹਰਾਤ, ਰੁਪਏ, ਦਰਜੇ (status), ਬਾਹਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉਤਾਹ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਅਜਿਹੇ ਸਾਥੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਸੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਾਨਸਕ ਦਬ-ਦਬਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ‘ਮੇਰੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹੋਸੇ ਕਿਉਂ, ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਆਏ, ਤੁਸੀਂ ਕੇਵਲ ਮੇਰੀ ਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਖਾਨਾ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਜਗ੍ਹਾ (space) ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵਾਸਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇਣ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਭਾਵਾਤਮਕ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕਰਕੇ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਥੀ ਆਪਣਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸੰਪਰਕਤਾ :

ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਇਤਨੀ ਵਧਾਈਏ ਕਿ ਆਪਸ ਵਿਚ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕਰ

ਸਕੀਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਬਿਨਾਂ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੇ ਇਕ ਚਮਚ ਨਾਲ ਇਕ ਪਲੇਟ ਵਿਚ ਖਾਣਾ, ਇਕ ਮੰਜੇ ਤੇ ਸੌਣਾ, ਨਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਹੈ। ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਰੁੱਸ-ਰੋਸੇ ਨਾਲ ਨਾ ਲਮਕਾਈਏ। ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਵਾਤਾਵਰਣ ਬਨਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੋੜੇ, ਉਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਂਝਾ (share) ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲੱਭਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਕਿਥੇ ਹਨੀਮੂਨ ਮਨਾਉਣਾ ਹੈ, ਕਿਤਨੇ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਹਨ ਜਾਂ ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਤਾਰੇ ਤੋੜਨੇ ਹਨ ਬਲਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਦਲੇ ਆਪਣੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਖ਼ਿਆਲ ਮਿਲਾਉਣ ਅਤੇ ਸੋਚਣ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਲਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਸੋਚਦਿਆਂ ਸੋਚਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਪੁੰਗਰ ਪਵੇਗੀ।

ਸਮਝੌਤਾ :

ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਸਮਝੌਤਾ (compromise) ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਾਡਾ ਹੰਕਾਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ‘ਮੈਂ ਨਾ ਮਾਨੂੰ’ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਦੂਰੀ ਪਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀਆਂ ਕਮੀਆਂ (shortcomings) ਵੱਲ ਝਾਤੀ ਮਾਰਨੀ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਝਾਤੀ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਬਾਕੀ ਔਗੁਣਾਂ ਵੱਲ ਜੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਬੇੜੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੌੜੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਔਗੁਣ ਵੇਖ ਕੇ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਸਲੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ‘ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੋ ਜਿਵੇਂ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ’। ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾ ਕੇ, ਭੈੜਾ ਚੰਗਾ ਕਹਿ ਕੇ, ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਛੇਦ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਕ ਜਾਂ ਅਨੰਤਵਾਰੀ ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਛੱਡੇ ਬਿਨਾਂ ਮਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਸਮਝੌਤਾ ਹੈ। ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਿੱਠਾ ਬਦਲਾ ਹੈ ਯਾਨੀ ਕਿ The sweetest revenge is to forgive.

ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ :

ਆਪਸੀ ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸਲੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਝਰਨਾ ਫੁੱਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਪੰਜ ਗੁਣ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਬਦਲੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਨਵਾਉਂਦਾ, ਗਿਲੇ, ਨਿਹੇਰੇ, ਸ਼ਿਕਵੇ, ਮਨ-ਮੁਟਾਵ ਅਤੇ ਰੋਸੇ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਲਮੇਲ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ

ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਸਵਰਗ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ-ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਜਿਊਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਸਭ ਅੰਦਰੋਂ ਪਿਆਰ ਫੁੱਟ ਪਿਆ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਹੀ ਸਵਰਗ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਤੇ ਰੱਬ ਜੀ ਦੀ ਬਣਾਈ ਇਤਨੀ ਸੁਹਾਵਣੀ ਤੇ ਚੰਗੀ ਧਰਤੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਰੱਬ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਨਾ ਤਾਂ ਸੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਗੁਆਚਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ।

ਇੰਜੀ: ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਯੂ.ਐਸ.ਏ.

ਪਿਆਰ-ਵਿਆਹ

ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਪਿਆਰ-ਵਿਆਹ (Love Marriage) ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠਾਂ ਬਹੁਤ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣਾ, ਪਿਆਰ-ਵਿਆਹ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਹੇਠ ਕੀਤੇ ਅਖੌਤੀ ਪਿਆਰ ਅਕਸਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਰੀਰਕ ਵਾਸਨਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਮਗਰੋਂ ਤਲਾਕ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਬੱਚੇ, ਬੱਚੀਆਂ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪਨੀਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ ਦੀ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਡਾ ਪਿਆਰ ਹੀ ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਹੇਠ ਉਹ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਰਬਾਦ ਕਰਕੇ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਬੇਚੈਨੀ ਹੀ ਮੁੱਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ 13-14 ਸਾਲ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਕੁਦਰਤ ਵਲੋਂ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਹਾਰਮੋਨਜ਼ (hormones) ਫੁੱਟਦੇ ਹਨ। ਹਾਰਮੋਨਜ਼ ਬਦਲਾਵ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚਣੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਅਤੇ ਕੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਮਾਨਸਕ ਸੰਤੁਲਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਪਾਉਂਦੇ। ਪਲ ਪਲ ਦੀ ਬਦਲਾਹਟ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਰੀਰਕ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਬਦਲਾਹਟ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਦੀ ਚਮਚਮਾਹਟ, ਤੀਜੇ ਪਾਸੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਘਾਟ, ਚੌਥੇ ਪਾਸੇ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਮੁਕਾਬਲਾ, ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਸੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਦਰਜੇ (status) ਦੀ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਅਜੋਕੇ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੀਮਤੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬਿੜਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਈ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਨਾ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਜਾਤ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਨੱਕ ਰੱਖਣ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਅਤੇ ਮਜ਼ਹਬੀ ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਅੱਜ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਘਰੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਟੀ.ਵੀ., ਫਿਲਮਾਂ, ਡਾਂਸ, ਗਾਣੇ, ਫੈਸ਼ਨ ਪ੍ਰਸਤੀ, ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਡਰੱਗਜ਼

ਜੈਸੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਗਲਤ ਮਜ਼੍ਹਬ ਅਤੇ ਗਲਤ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਬਾਹਰੋਂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। (ਇਥੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਕਾਮੀ ਭੁੱਖ ਵਾਲੀ ਖਿੱਚ ਵਜੋਂ ਵਿਚਾਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ) ਸਰੀਰਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਵਾਲੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਨੈਣ-ਨਕਸ਼, ਕੱਦ-ਕਾਠ, ਸਰੀਰਕ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਕਾਰ, ਪੈਸਾ, ਜਾਇਦਾਦ ਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਆਖਰੀ ਸਿੱਟਾ ਕੇਵਲ ਕਾਮ ਪੂਰਤੀ ਜਾਂ ਵਾਸਨਾ ਦੀ ਭੁੱਖ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਮੁੱਕਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਆਤਮਕ ਉੱਚਤਾ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਕੋਈ ਮੇਲਜੋਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ 14 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 20 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ (ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੱਚੀ ਉਮਰ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ) ਵਾਲੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਘੱਟਿਆਂ-ਬੱਧੀ ਫੋਨ, ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਨਵੇਕਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲੁੱਕ-ਛਿਪ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਹੋਟਲਾਂ ਵਿਚ ਖਾਣਾ, ਫਿਲਮਾਂ, ਡਿਸਕੋ, ਕੈਬਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੇ ਕਈ ਸਰੀਰਕ ਭੁੱਖ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਫਸੋਸ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ, ਲਾਣਾ-ਪਾਣਾ, ਫਿਲਮਾਂ, ਗਾਣੇ ਆਦਿ ਦੇ ਖਿਆਲ ਤਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਤਮਕ ਮਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥੋਥੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜੋ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰੀਤ ਚਲਾਈ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰ ਹੀ ਮੰਦਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਇਕ ਛੱਤ ਹੇਠਾਂ ਇਕ ਬਿਸਤਰ 'ਤੇ ਸੌਣ, ਇਕ ਪਲੇਟ ਵਿਚ ਖਾਣਾ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਭੋਗ ਭੋਗ ਕੇ ਬੱਚੇ ਜੰਮਣਾ, ਇਸੇ ਹੀ ਸੰਕੇਤਵੱਤ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਪਾਲਦੇ ਰਹਿਣਾ ਵਿਆਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਖੁਦਗਰਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਪਿਛੇ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਸੁੱਖ-ਆਰਾਮ ਲਈ, ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਸੀਲੇ ਹਥਿਆਉਣ ਲਈ ਹਰ ਜਾਇਜ਼ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਢੰਗ ਵਰਤ ਕੇ

ਮਾਇਆ ਕਮਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨੰਗੇ ਭਰੇ ਫੈਸ਼ਨ ਨੂੰ, ਤਾਸ਼ਾਂ ਖੇਡਣ ਨੂੰ ਮਾਡਰਨ-ਪੁਣਾ ਸਮਝ ਕੇ, ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਹਰੇਕ ਖੁਦਗਰਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਉਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉਠਾ ਵੀ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਠਾਉਂਦੇ ਰਹਾਂਗੇ।

ਅੱਜ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਜਾਂ ਅਖੌਤੀ ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦਾ ਆਸ਼ਿਆਨਾ ਅਤੇ ਪੇੜ ਦੀ ਠੰਡੀ ਛਾਂ ਸਮਝ ਕੇ ਅਪਨਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਫਸੋਸ! ਇਸ ਸੁੱਖ ਦਾ ਆਸ਼ਿਆਨਾ, ਇਹ ਪੇੜ ਦੀ ਛਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਤਲਾਕ, ਕਤਲ ਜਾਂ ਖੁਦਕਸ਼ੀ ਅਤੇ ਪਾਗਲਖਾਨਿਆਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਮੁੱਕਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਜ਼ਰਾ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਅਤਾ ਪੱਖੋਂ ਇਸ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਵੇਖੀਏ! ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੱਜ ਦੌੜ, ਸਰਕਾਰੀ ਟੈਕਸ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਬਿਲ ਤਾਰਨ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਅਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ, ਖਾਣ ਪੀਣ, ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕਾਰ, ਕੱਪੜੇ, ਬੈਡਰੂਮ, ਟੀ.ਵੀ., ਵੀ.ਸੀ.ਆਰ., ਸੈਲਫੋਨ, ਸਟੀਰੀਓ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਆਪੋ ਧਾਪੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਦੇ ਤੰਗ ਖੋਲ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕੈਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ, ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਊਣ ਦਾ ਸਮਝ ਤੇ ਮਿਲਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਹ ਦੁਖਾਂਤ ਜ਼ਰੂਰ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਦਇਆ ਇਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਪੰਥ ਲਗਾ ਕੇ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਬਹੁਤ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਅਜਿਹੇ ਕਾਮੀ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਬੈਡਰੂਮ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਦਿਨ ਭਰ ਕਾਮ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇਖੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਫਸੋਸ-ਆਸਮਾਨ ਸੇ ਗਿਰਾ, ਖਜ਼ੂਰ ਪੇ ਅੱਟਕਾ'-ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਾ ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਵਿਆਹ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਦੂਰ ਦੇ ਢੋਲ ਸੁਹਾਵਣੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਰਸੇ ਤੇ ਬੇਸੁਰੇ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਗੱਲ ਤਲਾਕ ਜਾਂ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲਵ ਮੈਰਿਜ਼ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਨ ਮੁਟਾਵ ਕਾਰਨ ਝਗੜੇ ਚੱਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪੇਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤੇ ਫੋਨ ਤੱਕ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲਈ ਲਛਮਣ ਰੇਖਾ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਤੇ ਮਰਨ ਮਰਾਉਣ ਤੱਕ ਵੀ ਨੌਬਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤਰ ਧਰਮੀ ਵਿਆਹ : ਵੱਖਰੇ ਮਜ਼੍ਹਬਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਆਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਵਿਆਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਪੂਰਬ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪੱਛਮ, ਅੰਤਰਧਰਮੀ (Inter-marriage) ਵਿਆਹ ਦੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਖਾਂਤ ਵਾਪਰਦੇ ਦੇਖੇ

ਗਏ ਹਨ। ਸੋ ਵਿਆਹਾਂ ਪਿਛੇ ਇਕ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਾਮਯਾਬ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਕ ਵਿਆਹ ਕਾਮਯਾਬ ਮੰਨ ਵੀ ਲਈਏ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਤੋਂ ਉਹ ਕੱਟ ਚੁੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਕ ਕੋਨੇ 'ਚ ਆਪਣੇ ਸੁੱਖਾਂ ਅਰਾਮਾਂ ਤੱਕ ਮਹਿਦੂਦ (restricted) ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਗਏ ਮਾਂ ਬਾਪ ਆਪਣੇ ਕੰਮ-ਧੰਦੇ ਦੀ ਅਤੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਵਹਿ ਗਏ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਜੰਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਛੁੱਟ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਪੂਰਬੀ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅੰਤਰ ਧਰਮੀ ਵਿਆਹ ਲਈ ਹਮੀ ਭਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਾ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ (culture and religion) ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅੱਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਧਰਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸੰਸਕਾਰ ਬਣ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਤੋਂ ਨਰਾਜ਼ ਹੋਏ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਪੂਰਬੀ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਅਸੀਂ ਬਣ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਰੰਗ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਚੌਰਾਹੇ ਉੱਤੇ ਭਟਕ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਾਂ ਤੇ 'ਧੋਬੀ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਨਾ ਘਰ ਦਾ ਨਾ ਘਾਟ ਦਾ' ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਅੰਤਰ ਧਰਮੀ (Inter Marriage) ਵਾਲੀ ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਵਾਲੇ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਦੇ ਕਰਮਕਾਂਡ ਜਾਂ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਜ਼੍ਹਬਾਂ ਅਤੇ ਦਿਨ ਤਿਉਹਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਖੌਤੀ ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਦੀ ਬੇੜੀ ਡੁੱਬਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਛੇੜਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਇੰਜ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਮੰਜੀ ਬੱਲੇ ਸੱਪ ਪਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੇੜਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜੇ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਦਾ ਅਤੇ ਇਸ਼ਟ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਇਕਸੁਰਤਾ (harmony) ਅੱਜ ਜਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਕਈ ਦਫ਼ਾ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਅਗਿਆਨੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਧਰਮ ਦੀ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਪਾਉਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਮਜ਼੍ਹਬਾਂ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੁਝ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ ਜਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪੜਾਵ ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਦੇ ਸਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਪਤਾ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਭਰਪੂਰ ਜੀਵਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਤਰਆਤਮਾ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਆਪਣੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਦੀ ਹੀ ਖਿੱਚ ਦਾ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਕਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਦੀ ਬੇੜੀ ਡੱਕੇ-ਡੋਲੇ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਨਾਲ ਅੰਦਰੋਂ ਪਿਆਰ, ਸਤਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਦੇ ਕਰਮਕਾਂਡ ਅਤੇ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜ ਪੂਰੇ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਾਮਕਰਨ, ਮੁੰਡਨ, ਸੁੰਨਤ ਆਦਿ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਕੁੜੀ ਦੱਬੀ ਘੁੱਟੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲੇ ਮਾਰਦੇ ਕੁੱਟਦੇ, ਬਦਚਲਣ ਜਾਂ ਪੇਕਿਆਂ ਨੂੰ ਗਾਲੀ-ਗਲੋਚ ਦੇ ਤਗਮੇ ਦੇਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕੁੜੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮਨਵਾ ਕੇ ਪਤੀ ਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਵੀਕਾਰਦੀ ਤਾਂ ਐਸੀ ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਪੱਛਮੀ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਚੁਰਸਤੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਇਕੱਲੇ ਨਿਖਸਮੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਟੁੱਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਮਰਨ ਤੱਕ ਪੇਕੇ ਸਹੁਰੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਦੁੱਖ ਦੀ ਪਰਛਾਈਂ ਬਣ ਕੇ ਨਰਕ ਰੂਪੀ ਤਪਸ਼ ਸਹਾਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਅੱਧ ਮੁੰਡਾ ਕੁੜੀ ਦੁਪਾਸੀ ਪਿਆਰ ਬਨਾਉਣ 'ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਜੇ ਹੋ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਬੱਚਾ ਜੰਮਣ ਤੇ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜ ਦਾ ਝਗੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਵਲੋਂ ਫਿਰ ਉਭਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਇਸ ਦੇ ਹੋਰ ਦੁਖਾਂਤ ਵਾਪਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਭੈਣ ਜਾਂ ਭਰਾ ਦੀ ਅਖੌਤੀ ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਕਾਰਨ ਛੋਟੇ ਭੈਣ ਭਰਾ ਵੀ ਇੰਟਰਮੈਰਿਜ (Inter Marriage) ਵਿਆਹ ਲਈ ਉੱਠ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਂ-ਪਿਉ ਲਈ ਫਿਰ ਭਾਂਬੜ ਬਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੈਸੀ ਹੈ ਇਹ ਅਖੌਤੀ ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਆਪਣਾ ਘਰ ਡਾਇਨਾਮਾਈਨ (dynamite) ਉੱਤੇ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ-ਨਾ ਆਪ ਸੁਖੀ-ਨਾ ਪੇਕੇ-ਨਾ ਸਹੁਰੇ-ਨਾ ਭੈਣ ਭਰਾ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਤੋਂ ਪੇਕੇ ਸਹੁਰੇ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਕੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਸਕਣਗੇ?

ਕਈ ਵਾਰ ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹੜਾ ਧਰਮ ਅਪਨਾਉਣਾ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚੋਂ ਜਿਸ ਦਾ ਧਰਮ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚੇ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੀ ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇੜੀ ਡੁੱਬ ਨਾ ਜਾਵੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਧਰਮੀ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਧਰਮ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਨਾ ਐਸੇ ਪਤ-ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਗੰਵਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ

ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਧਰਮ 'ਚੋਂ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਤੀਜੇ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਵਾਲਾ ਸਾਥੀ ਵਿਆਹ ਕੇ ਘਰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਅਖੌਤੀ ਵਿਚੋਲੇ, ਠੱਗਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਪੀਰਾਂ-ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਵਫ਼ਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਜ਼ਹਬੀ ਝਗੜੇ ਜਾਂ ਜਾਦੂ ਮੰਤਰ, ਟੂਣੇ, ਧਾਗੇ, ਤਵੀਤ, ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ, ਵਰ, ਸਰਾਧ ਦੀ ਜੋ ਹਨੇਰੀ ਉਸ ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਵਾਲੇ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕਾਰਨ ਅੰਤ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇੜੀ ਡੁੱਬਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁੰਝਲ ਭਰੀ ਮਿਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬੀ, ਜੁਆਰੀ ਅਤੇ ਨੰਗੇਜ਼ ਭਰੇ ਫੈਸ਼ਨ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ (Life) ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਖੌਤੀ ਪਿਆਰ (so called real love) ਵਾਲੇ ਮੁੰਡਾ ਕੁੜੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਇਕ ਹੈ ਤਾਂ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤੇ ਅਮਲੀ ਧਰਮ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲਈਆਂ? ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਕਾਮ ਜਾਂ ਪਦਾਰਥਕ ਭੁੱਖ ਤੱਕ ਤਾਂ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਧਰਮ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਕਰਕੇ ਪਦਾਰਥਕ ਜਾਂ ਕਾਮੀ ਭੁੱਖ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪਤੀ ਪਤਨ ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਨੂੰ ਇਕੋ ਹੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲੋਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਆਹ ਕਰਾਕੇ ਇਕ ਛੱਤ ਹੇਠ ਰਹਿ ਕੇ ਬੱਚੇ ਜੰਮਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਾਲਣਾ।

ਜੇਕਰ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ, ਜੋ ਕਿ ਇਕੋ ਕਰਨੀ (doing deeds), ਇਕੋ ਸੋਚ, ਇਕੋ ਸਰਬ ਸਾਂਝਾ ਰੱਬ, ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਭਰਪੂਰ ਜੀਵਨੀ ਵਾਲੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਲੇ ਵਾਲੀ ਉਸਾਰੂ ਸੋਚ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਅੰਤਰ-ਧਰਮੀ ਵਿਆਹ (intermarriage) ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਜਿਊ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਮੁੰਡਾ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਉਸਾਰੂ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਅਤੇ ਅੱਜ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਆਮਿਕ ਇਕਮਿਕਤਾ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈ ਸਕੇ।

ਜੇ ਅਸਲੀ ਆਸ਼ਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ (ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਰੂਪੀ ਭੁੱਖ, ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ) ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ ਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਕਾਰੀ ਭੁੱਖ ਵਿਚ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਘਰੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ ਉਲਝਨਾਂ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਨਿਛਾਵਰ

ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮਰਜੀਵੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜੇਕਰ ਕਰੋੜਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਜੋੜੇ (ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀ) ਦਾ ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ ਵਾਂਗ ਸੱਚਾ-ਸੁੱਚਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕੇਵਲ ਆਤਮਕ ਤਲ ਤੇ ਆਤਮਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਆਸ਼ਕੀ ਨੂੰ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਵੀ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਵਾਉਣ?

ਅੱਜ ਦੇ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ਉਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਘੱਟ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੱਚਾ-ਸੁੱਚਾ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਹ ਮਗਰੋਂ ਐਸੇ ਜੋੜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉਪਰ ਕਾਬੂ, ਕਬਜ਼ਾ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰ (obsession, possession or dominate) ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਦੀ ਪੈ ਜਾਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੌਕੇ (maximum chances) ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ (Legal) ਵਿਆਹ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਇਹ ਜਜ਼ਬਾ (feeling) ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਹਿਲੋਂ ਨਹੀਂ-ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਕੁੜੀ/ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕਿਉਂ ਰਹੇ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤ ਘਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਏ ਇਤਿਆਦਿ। ਬੱਸ ਇਸੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਧੇੜਬੁਨ ਵਿਚ 'ਪਿਆਰ' ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਨੋਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਸਾਬਿਤ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇੰਜੀ: ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਯੂ.ਐਸ.ਏ.

ਵਿਆਹ ਅਨੰਦ ਬਿਨਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ

ਮੁੱਢ ਕਦੀਮ ਤੋਂ ਹੀ ਐਸਾ ਸੁਭਾਅ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਕਾਲਿਫ ਲਿੰਗ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਗ਼ਰਬ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਵਿਵੇਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਥ-ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਚਲ, ਮੰਜ਼ਿਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏ।

ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸੁਵਿਸਥਾਰ ਲਿਖੀਆਂ ਤੇ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਬਲ-ਮਈ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਧੀ ਭੈਣ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਜਬਰਨ ਭਜਾ ਕੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਆਕੜ ਤੇ ਹਉਮੈ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨਾਲ ਦੁਰ-ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਜੰਗੋ-ਜਦਲ, ਯੁੱਧ ਤੇ ਤਬਾਹੀ ਬੜੀ ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਆਮ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਐਸਾ ਅਸੰਜਮਿਤ ਤੇ ਘਿਰਣਿਤ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਗਿਲਾਨੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂਦੇਵ ਨੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਹ ਅਨੰਦ ਬਿਨਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਬਾਗ ਫੁੱਲਾਂ ਲੱਦੀਆਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਵੇਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਫੁੱਲਾਂ ਭਰੇ ਬੇਅੰਤ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਬਿਰਖ ਬੂਟੇ ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਵਿਵੇਕ ਛੱਡ, ਬਲਦ-ਬੁੱਧੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਬਾਗ ਦੀਆਂ ਵੇਲਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜਦਾ ਫਿਰੇ, ਫੁਲਦਾਰ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਉਖਾੜਦਾ ਫਿਰੇ ਤਾਂ ਬੜੀ ਬੇਸੁਆਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਐਸੇ ਮਾਨਵ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਸਗੋਂ ਭੂਤ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਕੋਕਤੀ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਉਜਾੜ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਸਿਆਣੇ ਜੀਅ ਜਿਥੇ ਵੀ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਹੀ ਸੰਜਮ ਦੇ ਸੁਹਜ ਨਾਲ ਆਪਾ ਅਤੇ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਸੰਵਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਗ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਨਾ ਕਰ। ਇਕ ਵੇਲ ਜਿਹੜੀ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ

ਪਹਿਲਾਂ ਭਲੀ-ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਸਤ ਸੰਵਾਣ ਕੇ ਅਪਣਾ ਲੈ। ਐਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋਈ-ਰੂਪ ਵੱਸਦੀ ਰਹੇਗੀ :

ਕਿਆ ਗਲਾਇਓ ਭੂਛ ਪਰ ਵੇਲਿ ਨ ਜੋਹੇ ਕੰਤ ਤੂ ॥
ਨਾਨਕ ਫੁਲਾ ਸੰਦੀ ਵਾੜਿ ਖਿੜਿਆ ਹਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ਜਿਉ ॥ (ਅੰਕ ੧੦੯੫)

ਇਸੇ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ ਦੇ ਲੰਕਾ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਇਹ ਗੱਲ ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਮਦ ਹੋਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਈ ਭੇਖੀ ਲੋਕ ਗੁਰੂ-ਰੂਪ ਬਣ ਰਾਜੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜਦੇ, ਬਨਾਵਟੀ ਦਿਖਾਵਿਆਂ ਤੇ ਸੰਜਮਾਂ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਕੁ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਆਦਿ ਕੁਝ ਦਿਨ ਟਿਕ ਜਾਂਦੇ, ਪਰ ਰਾਜੇ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਦਾਸੀਆਂ, ਨਾਚੀਆਂ, ਇਸਤਰੀਆਂ ਆਦਿ ਮੂਹਰੇ ਟਿਕ ਨਾ ਸਕਦੇ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਅਜਮਾਇਸ਼ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ 'ਤੇ ਹੋਈ ਤਾਂ ਨੱਚਣ ਅਤੇ ਭਰਮਾਉਣ ਲਈ ਆਈਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਜਾਓ ਮੇਰੀਓ ਬੱਚੀਓ' ਕਹਿ ਕੇ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ :

ਗਾਛਹੁ ਪੁਤ੍ਰੀ ਰਾਜ ਕੁਆਰਿ ॥ (ਅੰਕ ੧੧੮੭)

ਇਹ ਸੀ ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਜਜਬਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਆਤਮਿਕ ਉੱਚਾਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਤਾਂ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਖਿੰਡੇ ਨਾ, ਅਤੇ 'ਸਾਵਧਾਨ ਇਕਾਗਰ ਚੀਤ' ਹੋਇਆ ਪੂਰਨਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਭੇਖ ਵਜੋਂ ਤਾਂ ਜੋਗੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਸਾਧੂ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਖੂਹ ਦੇ ਡੋਲ ਵਾਂਗ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਕਾਮ ਆਦਿਕ ਦੀ ਅਗਨੀਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾੜਦਾ ਜਾਏ।

ਜਾਂ ਜਤੁ ਜੋਗੀ ਤਾਂ ਕਾਇਆ ਭੋਗੀ ॥ (ਅੰਕ ੩੫੬)

ਆਵਾਂਛਿਤ ਸੰਜਮ ਜਾਂ ਜਤ ਜੋਗ, ਕਾਇਆ ਭੋਗਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਇਹ ਅਖੌਤੀ ਜੋਗੀ ਵੀ ਕਾਇਆ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਵਾੜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨ ਨੇ ਤਾਂ ਜੁਗਤ ਜਾਣੀ ਨਹੀਂ। ਅੱਗ ਕਦੀ ਵੀ ਬਾਲਣ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਬੁੱਝਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਮੱਚਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭੜਮੱਚੇ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨਾ ਕਿਤਨਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵਡਮੁੱਲਾ ਵੀ ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ :

ਪੰਚ ਦੂਤ ਤੁਧੁ ਵਸਿ ਕੀਤੇ ਕਾਲੁ ਕੰਟਕੁ ਮਾਰਿਆ ॥ (ਅੰਕ ੯੧੭)

ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਿਧਾ ਲੈਣਾ ਹੈ ਕਿ

ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸੁਆਰਥੇ ਰਹਿਣ, ਵਿਗਾੜਨ ਨਾ। ਬਹੁਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਗਰ ਪਏ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਅਸਲਿਓਂ ਹੀ ਖੁੰਝ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਇਹ ਦੂਤ ਸਿਧਾ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੰਮ ਸੁਆਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਸ ਅੰਦਰ ਸਿਖਾਏ ਹੋਏ ਖਤਰਨਾਕ ਜਾਨਵਰ ਰਿੰਗ ਮਾਸਟਰ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਕ ਖੇਡਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਖੁੰਝਾਰ ਸ਼ੇਰ, ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਲਿਸ਼ਟ ਹਾਥੀ ਫੁਟਬਾਲ ਖੇਡਦਾ ਹੈ, ਚਿੱਛ ਰਿੰਗ ਮਾਸਟਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਚ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਜਜ਼ਬਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹੁਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਇਸਤਰੀ ਬੰਦੇ ਦੀ ਦਾਸੀ ਬਣੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੰਦਾ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਦਾਸ ਬਣ ਕੇ ਵਿਲਾਸੀ ਬਣੇ। ਵਿਲਾਸਤਾ ਅਤੇ ਦਾਸਤਾ ਦੀ ਦਾਸਤਾਂ ਦੀ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਭਰਪੂਰ ਸਿੱਧਾ ਰਾਹ ਦੱਸਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਤੇਰਾ ਸਾਥ ਹੈ ਤੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਨਾਲ ਇਹ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਧੇਰੇ ਕਾਇਮ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਜਿਥੇ ਆਮ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸੁੱਚਾ ਅਤੇ ਸੁਖਾਵਾਂ ਬਨਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੈ, ਉਥੇ ਘਰੇਲੂ ਤੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿਉਣ ਜੋਗਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋ, ਇਸੇ ਲਈ ਹੁਕਮ ਹੈ-ਵਿਆਹ ਅਨੰਦ ਬਿਨਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਕਾਨ੍ਹਪੁਰ'

ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਮਾਂ, ਭੈਣ, ਧੀ-ਭੈਣ ਕਰ ਜਾਣਨੀ

ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਸਭਿਅਤਾ ਅਜੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ, ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਮਵੇਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪਸ਼ੂ-ਧਨ, ਔਲਾਦ ਬੇਟਾ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ-ਧਨ ਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰਾਮਦ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ 'ਧਨ' ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਕੇ ਸੰਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਨ ਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਇਕ ਆਕੜ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਿਆਰ ਉੱਚਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਧਰਤੀ, ਮਾਲ ਡੰਗਰ, ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਿਆਰ ਨਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਗਿਣਤੀ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਣਨੀ ਤਾਂ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਨੂੰ ਐਸ਼ੋ-ਇਸ਼ਰਤ ਤੇ ਵਿਲਾਸਤਾ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਤਾਕਤਵਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬੰਦੇ ਪਾਸੋਂ ਧਨ ਦੌਲਤ, ਆਪਣੇ ਬਲ ਨਾਲ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਜਤਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਤਾਕਤਵਰ ਰਾਜਾ ਕਿਸੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਸ਼ਾਸਕ ਨੂੰ ਈਨ ਮਨਾਉਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸ਼ਾਸਕ ਉਸ ਨੂੰ ਧਨ ਦੌਲਤ, ਵਸਤੂਆਂ, ਗਹਿਣੇ, ਕੱਪੜੇ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵੀ ਢੋਇ ਵਿਚ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਇਕ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਜੀਵ ਨਾ ਹੋ ਕੇ, ਕੋਈ ਸੋਨੇ ਦੀ ਡਲੀ ਜਾਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਗੰਢ ਹੋਵੇ।

ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਐਸਾ ਵਿਚਾਰ ਕਈਆਂ ਰਾਜਿਆਂ, ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ, ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕਾਂ ਤੇ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦਾਇਮੀ ਹੋ ਕੇ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਇਹ ਵਡਿਆਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮਾਂ, ਭੈਣ ਅਤੇ ਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਉੱਚਤਾ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਬਖਸ਼ੀ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਦੇਖਿ ਪਰਾਈਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਭੈਣਾਂ ਧੀਆਂ ਜਾਣੈ॥ (੨੯/੧੧)

ਇਸ ਦੀ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਭੰਡੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰਿਆ ਅਤੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਬਖਸ਼ੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਂ, ਭੈਣ ਅਤੇ ਧੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ

ਸਾਰਥਕਤਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਂ ਬਣ ਕੇ ਜਨਮ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਭੈਣ ਬਣਕੇ ਕੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧੀ ਬਣ ਕੇ ਦਰਦ ਵੰਡਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਜੀਬ ਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ, ਔਰਤ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਉਪਰੰਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਸੰਤੁਲਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਇਹ ਅਸੰਤੁਲਨ ਕਿਤਨਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕੀਮਤੀ ਤੇ ਕੂਲਾ ਕੋਲੇ ਵਰਗਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਮਨ-ਰੂਪੀ ਹਾਥੀ ਉਪਰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪੀ ਅੰਕੁਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਢਾਹੁਨਾ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਸਾਰੂ ਹੋ ਨਿਬੜਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਐਨਕ ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਅਸਲ ਰੂਪ ਨੂੰ ਬਦਰੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਾਲ ਵਿਚੋਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਾਨਾਂ ਹੂਲੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਵਾਰੀਆਂ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਉਦਾਹਰਣ ਮਿਲਣਗੇ, ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਈ ਆਪਣੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਲੱਗਿਆਂ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਠਠਬਰ ਜਾਏ ਪਰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਲੱਗਿਆਂ ਗੌਰਵਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਐਸੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਵਾਲੇ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਅਜਨਬੀ ਆਪਣੀ ਧੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਟੋਰਨ ਵਿਚ ਝਿਜਕਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਗੌਰਵ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਭੈਣ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੁਣ ਵੀ ਮਾਝੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤ ਨੂੰ ਬੁੱਢੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬੁੱਢੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬੁੱਢੀ ਕਹਾਂਗੇ ਹੀ, ਪਰ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਭਰ ਜਵਾਨ ਔਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁੱਢੀ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਇਕ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਅਤੇ ਇਕ ਸਚਮੁੱਚ ਬੁੱਢੀ ਉਮਰ ਦੀ ਔਰਤ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਰਾਹ ਪੁੱਛੇ ਤਾਂ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਇਉਂ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਉਹ ਦੋ ਬੁੱਢੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਘਰ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਮੁੜ ਜਾਈਂ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਹੈਵਾਨੀ ਭਾਵਨਾ ਔਰਤ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਿੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਸਿੱਖ ਉਸ ਔਰਤ ਨੂੰ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਮਰ ਦੀ ਭਰ ਜਵਾਨ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬੁੱਢੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਔਰਤ ਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਕੇਵਲ ਬੁੱਢੀ ਹੀ ਕਹੇਗਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਏ ਹੀ ਗੁਰਸਿੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁੱਢੀ ਆਖ ਕੇ ਮਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਜ਼ਰ, ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਜ਼ਨ ਭਾਵ ਦੌਲਤ,

ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਔਰਤ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਔਰਤ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹਨ। ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਤੇ ਰਾਮਾਇਣ ਜਿਹੇ ਮਾਧੂ ਯੁੱਧਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਔਰਤ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਪਰਾਈ ਔਰਤ ਨੂੰ ਧੀ-ਭੈਣ ਜਾਂ ਮਾਂ-ਭੈਣ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਅੱਧਿਓਂ ਵੱਧ ਅਮਨ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਲੜਾਈ ਜੋ ਉਸਾਰੂ ਨਹੀਂ ਢਾਹੁ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈਣ ਨਾਲ ਉਸਾਰੀ ਵਾਲਾ ਪੱਖ ਤਕੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਦੌਣ ਦੀ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਜੰਗ ਜਿੱਤ ਲਈ ਗਈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਮਾਲ-ਅਸਬਾਬ, ਧਨ-ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਜੁਝਾਰੂ ਯੋਧਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਅਖੀਰ 'ਤੇ, ਡੋਲੇ ਵਿਚ ਦੁੱਧ ਚਿੱਟੀ ਨਾਰ, ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਦੀ ਬੇਗਮ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਹੁਣ ਇਹ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤੂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦਿਆ ਜੇ, ਇਹਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਰੱਖ ਲਓ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਡੋਲੇ ਦਾ ਪਰਦਾ ਹਟਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਬੇਗਮ ਬੈਨੀ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਰਦਾ ਗਿਰਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਓ। ਜਦੋਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਮੁੜ ਬੇਗਮ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ :

ਸ੍ਰੀਗੋਬਿੰਦ ਬੋਲੇ ਤਿਸ ਬੈਰੇ, ਹਮ ਲੇ ਜਾਣੇ ਪੰਥ ਉਚੇਰੇ॥

ਕਿ ਮੈਂ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਪਸਤੀਆਂ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਟੋਇਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਚਲਣ ਦੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਘਾੜਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਵਿਚ ਘੜੀ ਗਈ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਿਆਹ ਅਨੰਦ ਉਪਰੰਤ ਹੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸੰਗ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਰਾਈਆਂ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਭੈਣ ਤੇ ਧੀ ਭੈਣ ਜਾਣਿਆ ਜਾਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਅਸਥਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਅਨੁਸਾਸ਼ਨ ਹੈ, ਸੰਜਮ ਹੈ, ਇਕ ਟਿਕਾਅ ਹੈ। ਵਿਲਾਸਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਚੀ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਅਬਦਾਲੀ ਅਤੇ ਦੁਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਬੇਟੀਆਂ ਨੂੰ, ਭੇਡਾਂ ਬਕਰੀਆਂ ਦੇ ਇੱਜੜ ਜਾਂ ਗਊਆਂ ਦੇ ਵੱਗ ਵਾਂਗੂੰ ਹੱਕ ਕੇ ਗਜ਼ਨੀ ਦੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਟਕੇ-ਟਕੇ ਨੀਲਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਦ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹੀ ਠਲ੍ਹ ਪਾਈ ਅਤੇ ਮੁਹਾਰਾਂ ਮੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਲੋਕ ਗੀਤ ਇਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹੈ :

ਛਈ, ਛਈ, ਛਈ, ਬਾਬਾ ਡਾਂਗ ਵਾਲਿਆ ਛਈ।

ਮੋੜੀਂ ਬਾਬਾ ਕੱਛ ਵਾਲਿਆ ਰੰਨ ਬਸਰੇ ਨੂੰ ਗਈ।

ਮੋੜੇਗਾ ਉਹੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਮਨੋਬਲ ਹੈ। ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਡਾਂਗ ਨਾਲ ਹੀ ਮੋੜ ਲਿਆਏਗਾ। ਪਰ ਜੇ ਮੋੜਨ ਵਾਲਾ ਆਪ ਵਿਲਾਸੀ ਹੈ, ਔਰਤ ਨੂੰ ਵਿਲਾਸਤਾ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁੜੀ ਹੋਈ ਔਰਤ ਉਸ ਕੋਲ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜੇ ਮੋੜਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਤੋੜ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਦਾਤ 'ਸੀਲ ਜਤ ਕੀ ਕੱਛ' ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਸਤਿ ਬਚਾਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਵੀਰਾਂ ਭਾਈਆਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਾਇਆ।

ਇਹ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਾਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬਖਸ਼ਿਆ ਕਿ ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਧੀ-ਭੈਣ, ਮਾਂ-ਭੈਣ ਕਰ ਜਾਣਨੀ।

ਪਰ ਤ੍ਰਿਅ ਰੂਪੁ ਨ ਪੇਖੈ ਨੇਤ੍ਰ ॥ ਸਾਧ ਕੀ ਟਹਲ ਸੰਤਸੰਗਿ ਹੇਤ ॥ (ਅੰਕ ੨੭੪)

ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਕਾਨ੍ਹਪੁਰ'

ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ

ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹੁ-ਰੀਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿਛੋਕੜ

ਅਗਨੀ ਦੁਆਲੇ ਫੇਰੇ ਲੈਣ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਰੀਤਿ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਤੱਤ ਅਤੇ ਬੁੱਤ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਨੀ ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਮਨ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਵੇਦੀ ਦੁਆਲੇ ਫੇਰੇ ਨਹੀਂ ਲਏ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦੁਆਲੇ ਫੇਰੇ ਲਏ ਸਨ, ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਮੇਂ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਦਿਆਲ ਜੀ ਦਾ 'ਅਨੰਦ' ਰੀਤਿ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਇਆ ਯੋਗਦਾਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਬਾਬਾ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਜੋੜਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਅਨੰਦ ਰੀਤਿ ਨਾਲ ਹੋਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਟਿੱਕਾ ਰਿਪੁਦਮਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੇ ਯਤਨ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਭਾਂਪਦਿਆਂ 'ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ' ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੂਪ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਆਰੰਭੀਆਂ, ਅਰ ਘਰੇਲੂ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਕੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਖ਼ਰ 22 ਅਕਤੂਬਰ, 1909 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ 'ਅਨੰਦ ਮੈਰਿਜ ਐਕਟ' ਪਾਸ ਕਰਵਾ ਲਿਆ, ਜੋ ਨਿਆਰੇ ਪੰਥ ਦੀ ਨਿਆਰੀ ਚਾਲ ਲਈ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਸਿੱਖ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ।

ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਸੁਤੰਤਰ ਰੀਤਿ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ

1950 ਈਸਵੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ 'ਹਿੰਦੂ ਮੈਰਿਜ ਐਕਟ' ਅਧੀਨ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਕੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੋਧ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

(ੳ) ਸਿੱਖ ਸਿੱਖਣੀ ਦਾ ਵਿਆਹ, ਬਿਨਾਂ ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਗੋਤ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਏ। (ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ, ਪੰਨਾ 22)

ਵਿਆਖਿਆ :

ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਜਾਤ ਗੋਤ ਦੀ ਵਿਚਾਰ : ਸਿੱਖ ਸਿੱਖਣੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸਰੀਰਕ ਅਵਸਥਾ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਹਿੰਦੂ ਵਰਨ-ਵੰਡ, ਜਾਤਪਾਤ, ਗੋਤਰ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਮਨਮਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ।

(ਅ) ਸਿੱਖ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਵੇ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਸਿੱਖ ਪੁੱਤਰੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸਿੱਖ ਨਾਲ : ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਪੇ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਵੱਸਦਾ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਪੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਤਦ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸੋਧ ਇਕ ਜੈਸੀ ਹੋਵੇ। ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਚੱਲਣਾ ਭਾਰੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਦੁਖਦਾਈ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਹੀ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ। ਇਸ ਲਈ 'ਸੰਜੋਗ ਐਸੀ ਕੁਲ ਵਿਖੈ ਕਰੈ ਜਿਥੇ ਸਿੱਖੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੋਵੇ'।

(ੲ) ਸਿੱਖ ਦਾ ਵਿਆਹ 'ਆਨੰਦ' ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ।

ਵਿਆਖਿਆ :

'ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ' ਆਪਸੀ ਸਮਝੌਤਾ ਜਾਂ ਸੌਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਮਨ-ਬਚਨ-ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਸਾਥ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਬਚਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਅਸੀਸ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕੇਵਲ ਆਨੰਦ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ।

ਈਸਾਈਆਂ ਵਾਂਗ ਮੁੰਦਰੀ ਪਾਉਣ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਾਂਗ 'ਜੈ ਮਾਲਾ' ਪਾਉਣੀ 'ਆਨੰਦ ਸੰਸਕਾਰ' ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਭਾਰੀ ਭੁੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ।

(ਸ) ਲੜਕੀ ਲੜਕੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਵਿਵਰਜਿਤ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਵਿਆਹ ਬਚਪਨ ਵਿਚ : ਬਚੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਅਤੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਧੱਕੇ ਵਾਲੇ ਵਤੀਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਦਾ ਇਕ ਇਹ ਢੰਗ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਗੱਲ ਵੱਧਦੀ ਵੱਧਦੀ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਵੱਧ ਗਈ ਕਿ 'ਕੁੜੀ ਪੇਟ, ਕਣਕ ਖੇਤ' ਵਾਲੀ ਕਹਾਵਤ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੋ ਗਈ, ਜਦੋਂ ਧੀ ਦਾ ਜਨਮ ਵੀ ਅਜੇ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਤਹਿ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਅਜਿਹੀ ਚਾਲ ਨਾਲ ਜਾਬਰਾਂ ਦੇ ਧੱਕੇ ਦਾ ਇਲਾਜ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਕਈ ਵਾਰ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਅਰ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਅਣਹੋਣੀਆਂ ਮੁਸ਼ੀਬਤਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ।

(ਹ) ਜਦ ਲੜਕੀ ਸਰੀਰ ਮਨ ਤੇ ਆਚਾਰ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਯੋਗ ਸਿੱਖ ਨਾਲ 'ਆਨੰਦ' ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਲੜਕੀ ਦੀ ਯੋਗਤਾ : ਕਈ ਵਾਰ ਸਥਾਨਕ ਪੌਣ-ਪਾਣੀ, ਖੁਰਾਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਸਰੀਰਕ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਪੂਰ ਵੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਮਨ ਅਤੇ ਆਚਾਰ ਪੱਖੋਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਾ ਭਾਰੀ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਤੱਕ ਬੱਚਾ ਮਨ ਕਰਕੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਤਦ ਤੱਕ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤਾਂ ਹੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੇ ਲੜਕੀ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮ ਕਾਜ (ਰਸੋਈ, ਸੀਣਾ-ਪ੍ਰੇਣਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ), ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ (ਸੱਸ-ਸਹੁਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ) ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਹੱਥ ਵਟਾਉਣ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹੀ ਲੜਕੀ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣ ਹੈ, ਧੀ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ। ਧਰਮੀ ਮਾਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਧਰਮ ਸਿੱਖਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਲੜਕੀ ਪਾਸ ਕੇਵਲ ਮਾਂ ਬਣਨ ਦੀ ਹੀ ਯੋਗਤਾ ਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਨ ਯੋਗਤਾ ਹੈ, ਸਿੱਖ ਮਾਂ ਬਣਨਾ। ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਦਵੀ ਤੱਕ ਸਿੱਖ ਪਤਨੀ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਜਦ ਤੱਕ ਲੜਕੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਚਾਰ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੀ ਲੋੜ ਦਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਦ ਤੱਕ ਉਸ ਪਾਸੋਂ 'ਮਤੀ ਦੇਵੀ ਦੇਵਰ ਜੇਸਟ।।' (ਪੰਨਾ 371) ਵਾਲਾ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾਅ ਸਕਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ

ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਜ-ਆਚਾਰ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤਰ ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ :

ਕਢਿ ਕਸੀਦਾ ਪਹਿਰਿਹਿ ਚੋਲੀ ਤਾਂ ਤੁਮ੍ਹ ਜਾਣਹੁ ਨਾਰੀ ॥
ਜੇ ਘਰੁ ਰਾਖਹਿ ਬੁਰਾ ਨ ਚਾਖਹਿ ਹੋਵਹਿ ਕੰਤ ਪਿਆਰੀ ॥ (ਅੰਕ ੧੧੭੧)

(ਕ) 'ਆਨੰਦ' ਦਾ ਦਿਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਕੋਈ ਬਿਤਿ-ਵਾਰ, ਚੰਗੇ-ਮੰਦੇ ਦਿਨ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪੱਤਰੀ ਵਾਚਣਾ ਮਨਮੱਤ ਹੈ। ਕੋਈ ਦਿਨ ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਚੰਗਾ ਦਿੱਸੇ, ਨਿਯਤ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਏ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਦਿਨ ਦੀ ਵੀਚਾਰ : ਜੋ ਦਿਨ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਢੁਕਵਾਂ ਹੋਵੇ, ਨਿਯਤ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਦਿਨ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪੱਤਰੀ ਵਾਚਣਾ ਆਦਿ ਕਰਮ ਜਿਥੇ ਨਿਰੋਲ ਬਿਪਰਵਾਦ ਹੈ, ਉਥੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਖੁਆਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਤੁਰਨਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਮਹੀਨਾ (ਚੇਤ, ਕੱਤੇ, ਪੋਹ ਆਦਿ) ਜਾਂ ਦਿਨ (ਮੰਗਲ, ਵੀਰ, ਸ਼ਨੀ) ਜਾਂ ਬਿਤਿ (ਪੰਚਮੀ ਆਦਿ) ਮਾੜੇ ਜਾਂ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ। ਉਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸ਼ੋਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਆਖ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਵਾਲੇ ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਰੇ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਆਨੰਦ ਲਈ ਪੱਤਰੀ ਵਾਚਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਆਨੰਦ ਦਾ ਦਿਨ ਨਿਯਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਧਿਆਨ ਰਹੇ ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ :

ਸਾਹਾ ਗਣਹਿ ਨ ਕਰਹਿ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਸਾਹੇ ਉਪਰਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ॥
ਜਿਸੁ ਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਸੋਈ ਬਿਧਿ ਜਾਣੈ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਹੋਇ ਤ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣੈ ॥ (ਅੰਕ ੯੦੪)

ਸਾ ਵੇਲਾ ਸੋ ਮੂਰਤੁ ਸਾ ਘੜੀ ਸੋ ਮੁਹਤੁ ਸਫਲੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਮੇਰਾ ਚਿਤਿ ਆਵੈ ਰਾਮ ॥ (ਅੰਕ ੫੪੦)

ਪੂਛਤ ਨ ਜੋਤਕ ਅਉ ਬਿਤਿ ਵਾਰ ਕਛਗ੍ਰਿਹ ਅਉ ਨਖੜੁ ਕੀ ਨ ਸੰਕਾ ਉਰਧਾਰੀ ਹੈ ॥
(ਕਬਿੱਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

(ਗ) ਸਿਹਰਾ, ਮੁਕਟ ਜਾਂ ਗਾਨਾ ਬੰਨ੍ਹਣਾ, ਪਿੱਤਰ ਪੂਜਣੇ, ਕੱਚੀ ਲੱਸੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਪਾਉਣਾ, ਬੇਰੀ ਜਾਂ ਜੰਡੀ ਵੱਢਣੀ, ਘੜੋਲੀ ਭਰਨੀ, ਰੁੱਸ ਕੇ ਜਾਣਾ, ਛੰਦ ਪੜ੍ਹਨੇ, ਹਵਨ ਕਰਨਾ, ਵੇਦੀ ਗੱਡਣੀ, ਵੇਸਵਾ ਦਾ ਨਾਚ, ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ ਮਨਮੱਤ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਨਮਤੀ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਮਨਾਹੀ : ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਲੜਕੇ ਦਾ

ਜਾਂ ਰਾਗੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ। ਫਿਰ ਲੜਕੀ ਤੇ ਲੜਕਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਬਿਠਾਏ ਜਾਣ। ਲੜਕੀ-ਲੜਕੇ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਬੈਠੇ। ਸੰਗਤ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ 'ਅਨੰਦ' ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ (ਮਰਦ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ) ਲੜਕੇ ਲੜਕੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਆਂ ਮਾਪਿਆਂ ਜਾਂ ਸਰਬਰਾਹਾਂ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ 'ਆਨੰਦ' ਦਾ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧੇ। ਫਿਰ ਉਹ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਧਰਮ ਦੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੇ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ : ਸੁਭਾ ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਉਪਰੰਤ 'ਆਨੰਦ' ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ, ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਵੀ 'ਆਨੰਦ' ਅਧੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਦੋਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਸਮਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਸੰਗਤ ਆਪ ਕਰੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਰਾਗੀ ਕਰਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਆਨੰਦ' ਕੋਈ ਵੀ ਰਹਿਤ ਬਹਿਤ ਵਾਲਾ ਗੁਰਸਿੱਖ (ਮਰਦ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ) ਪੜ੍ਹਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਬਿਪਰਵਾਦ ਵਾਂਗ ਕਿਸੇ ਆਚਾਰੀਆ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਜਾਂ ਗ੍ਰੰਥੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਾ ਹੋਣਾ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਫਿਰ ਲੜਕਾ ਤੇ ਲੜਕੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸੰਗਤ ਵਾਂਗ (ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਛਾਈ ਦੇ) ਬਿਠਾਏ ਜਾਣ। ਲੜਕੀ, ਲੜਕੇ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਬੈਠੇ। ਸੰਗਤ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਜਾਂ ਸਰਬਰਾਹਾਂ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ 'ਆਨੰਦ' ਦੇ ਆਰੰਭ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਨਾ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੁਲੰਦ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਲੰਮੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਦੀ। ਫਿਰ ਤਾਬਿਆ ਬੈਠਾ 'ਸਿੱਖ' ਲੜਕੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲੇ, ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਲਾਵਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਜੀਵ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਉੱਤੇ ਢਾਲਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੱਸੇ। ਆਪਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ 'ਏਕ ਜੋਤਿ ਦੁਇ ਮੂਰਤੀ' ਹੋਣਾ ਦੱਸੇ ਤੇ ਇਕੁਰ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਧਰਮ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਸਾਂਝੇ ਭਰਤਾ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਹੋਣਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਵੇ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਜੋਗ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਜੋਗ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ : ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਆਸ਼ਰਮ ਦੀ ਭਾਰੀ ਮਹਿਮਾ

ਮੂੰਹ-ਮੱਥਾ ਸੋਹਣਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਓਹਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਹਰਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਟ ਲਾਉਣਾ ਜਾਂ ਗਾਨਾ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਅਣਲੋੜੀਂਦੇ ਜਾਂ ਮਨਮਤੀ ਕਰਮ ਹਨ। ਕੱਚੀ ਲੱਸੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਪਾਉਣਾ, ਬੇਰੀ ਜਾਂ ਜੰਡੀ ਵੱਢਣੀ, ਘੜੋਲੀ ਭਰਨੀ, ਰੁੱਸ ਕੇ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਛੰਦ ਪੜ੍ਹਨੇ (ਜੋ ਕਦੀ ਵਿਗਾੜ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ) ਵੀ ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਵਲੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਿੱਤਰਾਂ (ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ) ਜਾਂ ਜਠੇਰਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ, ਹਵਨ ਕਰਨਾ (ਸਾਂਤ ਕਰਵਾਉਣੀ) ਵੇਦੀ ਗੱਡਣੀ ਅਥਵਾ ਨੌਂ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਆਦਿ ਸਭ ਕਰਮ ਬਿਪਰਵਾਦੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ।

ਵੇਸਵਾ ਦਾ ਨਾਚ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਸਖ਼ਤ ਮਨ੍ਹਾਂ ਹੈ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਲਿਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸਦਵਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਥੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਬੀਬਿਆਂ' ਵਾਲੇ ਗਰੁੱਪ ਸੱਦੇ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਲੱਚਰ ਗੀਤਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਜਿਹੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ 'ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾ ਕੇ' ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ 'ਸ਼ੋਭਾ' ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ।

(ਘ) ਜਿਤਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਆਦਮੀ ਲੜਕੀ ਵਾਲਾ ਮੰਗਾਵੇ ਉਤਨੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਲੜਕਾ ਘਰ ਜਾਵੇ, ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਏ ਜਾਣ ਤੇ 'ਫਤਹ' ਗਜਾਈ ਜਾਵੇ।

(ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ, ਪੰਨਾ 23)

ਵਿਆਖਿਆ :

ਜੰਵ ਦੀ ਗਿਣਤੀ : ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲੋਂ ਢੁਕਵੀਂ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਡੀ ਬਾਰਾਤ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣੀ, ਜੋ ਲੜਕੀ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਬੋਝ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ, ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਲਈ ਸੁਖਦਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਆਦਮੀ ਲੜਕੀ ਵਾਲਾ ਮੰਗਾਵੇ, ਉਤਨੇ ਹੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਲੜਕਾ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਵੇ। ਢੁਕਾਅ ਸਮੇਂ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ 'ਹਮ ਘਰਿ ਸਾਜਨ ਆਏ।।' ਜਾਂ 'ਆਵਹੁ ਮੀਤ ਪਿਆਰੇ।।' ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲ ਕੇ ਗਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ 'ਫਤਹ' ਗਜਾਈ ਜਾਵੇ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਸੁਖਦ ਸੰਬੰਧਾਂ ਲਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਸੰਖੇਪ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਵੀ ਆਮ ਹੈ।

(ਙ) ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗੇ। ਸੰਗਤ

ਹੈ। ਜੋ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦੇ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਹਿੱਤ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਰੀਤਿ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਲਾ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਥੋਂ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਬਾਨਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਪੇਟ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਇਕਿ ਗਿਰਹੀ ਸੇਵਕ ਸਾਧਿਕਾ ਗੁਰਮਤੀ ਲਾਗੇ ॥

ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਸੁ ਜਾਗੇ ॥ (ਅੰਕ ੪੧੯)

ਅਨਦਿਨੁ ਕੀਰਤਨੁ ਕੇਵਲ ਬਖਾਨੁ ॥ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਮਹਿ ਸੋਈ ਨਿਰਬਾਨੁ ॥

(ਅੰਕ ੨੮੧)

ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਭੇਟਿਐ ਪੂਰੀ ਹੋਵੈ ਜੁਗਤਿ ॥

ਹਸੰਦਿਆ ਖੇਲੰਦਿਆ ਪੈਨੰਦਿਆ ਖਾਵੰਦਿਆ ਵਿਚੇ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤਿ ॥ (ਅੰਕ ੫੨੨)

ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਖੁਆਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ :

ਜਤਨ ਕਰੈ ਬਿੰਦੁ ਕਿਵੈ ਨ ਰਹਾਈ ॥ ਮਨੂਆ ਡੋਲੈ ਨਰਕੇ ਪਾਈ ॥ (ਅੰਕ ੯੦੬)

ਤਜੈ ਗਿਰਸਤੁ ਭਇਆ ਬਨ ਵਾਸੀ ਇਕੁ ਖਿਨੁ ਮਨੂਆ ਟਿਕੈ ਨ ਟਿਕਈਆ ॥

(ਅੰਕ ੮੩੫)

ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਜੈਸੇ ਪ੍ਰਾਤ ਸਮੈ ਖਗ ਜਾਤ ਉਡਿ ਬਿਰਖ ਸੈ,

ਬਹੁਰਿ ਆਇ ਬੈਠਤ ਬਿਰਖ ਹੀ ਮੈ ਆਇ ਕੈ ॥

ਚੀਟੀ ਚੀਟਾ ਬਿਲ ਸੈ ਨਿਕਸਿ ਧਰ ਗਵਨ ਕੈ,

ਬਹੁਰਿਓ ਪੈਸਤ ਜੈਸੇ ਬਿਲ ਹੀ ਮੈ ਜਾਇ ਕੈ ॥

ਲਰਕੈ ਲਰਿਕਾ ਰੂਠ ਜਾਤ ਤਾਤ ਮਾਤ ਸਨ,

ਭੂਖ ਲਾਗੈ ਤਿਆਗੈ ਹਠ ਆਵੈ ਪਛੁਤਾਇ ਕੈ ॥

ਤੈਸੇ, ਗ੍ਰਿਹ ਤਿਆਗਿ ਭਾਗਿ ਜਾਤ ਉਦਾਸ ਬਾਸ,

ਆਸਰੇ ਤਕਤ ਪੁਨਿ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਕੋ ਧਾਇ ਕੈ ॥੫੪੮॥

ਗਿਆਨਨ ਮੈ ਗਿਆਨੁ ਅਰੁ ਧਿਆਨਨ ਮੈ ਧਿਆਨ ਗੁਰ,

ਸਕਲ ਧਰਮ ਮੈ ਗ੍ਰਿਹਸਤੁ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ॥੩੭੬॥

ਲਾਂਵ ਦਾ ਅਰਥ-ਭਾਵ : ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਮਾ (ਪ੍ਰਣ), ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸੰਗਤ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਲੜਕੀ ਤੇ ਲੜਕਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਸਮੇਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਾਂਗੇ। ਇਸ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਸੁਭਾਗ ਜੋੜੀ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਅਥਵਾ ਪਰਿਕ੍ਰਮਾ ਮਾਤਰ ਰਸਮ

ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਤਹਿ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸੁਖ-ਦੁਖ, ਅਮੀਰੀ-ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤੀ, ਬੀਮਾਰੀ ਸਮੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਸਾਥ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪਲ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦਿਆਂ, ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸਹਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਵਾਂਗ ਸੰਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸਾਂਝੇ ਭਰਤਾ (ਪਤੀ) ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕਮਿਕ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਲੜ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਗੁਰੂ ਨੇ ਲਾਇਆ ਹੈ।

ਏਕ ਜੋਤਿ ਦੁਇ ਮੂਰਤੀ : ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੀਵਨ ਭਰ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਰ ਭਾਵੇਂ ਦੇ ਹੀ ਹੋਣ ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰਧਾਰਕ ਸਾਂਝ ਇਕ ਹੀ ਜੋਤ ਵਾਂਗ ਦਿਖਾਈ ਦੇਵੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੁਰਤੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਂਝੇ ਭਰਤੇ ਪਰਮਜੋਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਫਲ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਧਨ ਪਿਰੁ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ ਬਹਨਿ ਇਕਠੇ ਹੋਇ ॥

ਏਕ ਜੋਤਿ ਦੁਇ ਮੂਰਤੀ ਧਨ ਪਿਰੁ ਕਹੀਐ ਸੋਇ ॥ (ਅੰਕ ੭੮੮)

ਫਿਰ ਲੜਕੇ ਤੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਧਰਮ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਦੱਸੇ ਜਾਣ। ਵਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਲੜਕੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਯੋਗ ਜਾਣ ਕੇ ਵਰ ਚੁਣਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਅਰਧੰਗੀ ਜਾਣ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਵੰਡ ਛਕਣਾ ਹੈ। ਏਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਦੇ ਰਾਖੇ ਤੁਸੀਂ ਹੋ। ਇਸਤਰੀ-ਬਰਤ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਰਹਿਣਾ। ਇਸ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਤੁੱਲ ਆਦਰ ਦੇਣਾ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ : ਵਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ, ਗੁਰਮੁਖ ਜੀਉ! ਅੱਜ ਬੀਬੀ ਦੇ ਮਾਪੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੁਸਾਂ ਸਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਮੰਨ ਕੇ ਇਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨਾ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਇਹ ਆਪ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗੀ ਹੈ, ਤੁਸਾਂ ਸਦਾ ਇਸ ਦੇ ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਜਾਨਣਾ ਅਤੇ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰੱਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ।

ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਇਸਤਰੀ-ਬਰਤ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਪਿਆਰ

ਦੇਣਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਸਤਰੀ ਵੱਲ ਮੰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤੱਕਣਾ। ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਆਪਣੀ ਇਸਤਰੀ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਨ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਸਦਾ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਗਿਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਨਾ ਹੀ ਗੁਰੂ-ਅਸੀਸ ਦਾ ਪਾਤਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨਾ ਹੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ। ਧਨ, ਸਿਹਤ, ਵਡਿਆਈ ਆਦਿ ਤਾਂ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉੱਚੇ ਆਚਰਨ ਰੂਪੀ ਤਿੜਕਿਆ ਭਾਂਡਾ ਸਦਾ ਲਈ ਦਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ :

ਜੈਸਾ ਸੰਗੁ ਬਿਸੀਅਰ ਸਿਉ ਹੈ ਰੇ ਤੈਸੇ ਹੀ ਇਹੁ ਪਰ ਗ੍ਰਿਹੁ ॥ (ਅੰਕ ੪੦੩)

ਘਰ ਕੀ ਨਾਰਿ ਤਿਆਗੈ ਅੰਧਾ ॥

ਪਰ ਨਾਰੀ ਸਿਉ ਘਾਲੈ ਧੰਧਾ ॥

ਜੈਸੇ ਸਿੰਬਲੁ ਦੇਖਿ ਸੂਆ ਬਿਗਸਾਨਾ ॥

ਅੰਤ ਕੀ ਬਾਰ ਮੂਆ ਲਪਟਾਨਾ ॥ (ਅੰਕ ੧੧੬੪-੬੫)

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਹਉ ਤਿਸੁ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ ਪਰ ਨਾਰੀ ਦੇ ਨੇੜਿ ਨ ਜਾਵੈ ॥੪॥੧੨॥

ਏਕਾ ਨਾਰੀ ਜਤੀ ਹੋਇ ਪਰ ਨਾਰੀ ਧੀ ਭੈਣ ਵਖਾਣੈ ॥੮॥੬॥

ਦੇਖਿ ਪਰਾਈਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਭੈਣਾਂ ਧੀਆਂ ਜਾਣੈ ॥੧੧॥੨੯॥

ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ ਜੀ, ਤੁਸਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਮੱਤਾਂ ਵਾਲੇ ਭਾਵੇਂ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ੂਦਰ ਕਹਿ ਕੇ ਜਾਂ ਘਟੀਆ ਮੰਨ ਕੇ ਮਾੜਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਉਸ ਦੀ ਸਲਾਹਕਾਰ, ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਦੀ ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਪਰੀਆ ਹੈ। ਸੋ, ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਉਪਰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਕੰਨਿਆ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਇਸ ਸੱਜਣ ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਨਿਰਮਲ ਭਉ' ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਮਝਣਾ, ਦੁਖ-ਸੁਖ, ਦੇਸ-ਪ੍ਰਦੇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਤੀ-ਬਰਤ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਰਹਿਣਾ, ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਾਂਗ ਜਾਨਣਾ।

(ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ, ਪੰਨਾ 23-24)

ਵਿਆਖਿਆ : ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ : ਕੰਨਿਆ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ, ਹੇ ਬੀਬੀ! ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਜਣ ਦੇ ਲੜ

ਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਸਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਤੀ ਜਾਣਦਿਆਂ ਮਨ, ਬਚਨ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਨਿਭਾਉਣਾ, ਹਿਰਦੇ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਮਝਣਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਡਭਾਗੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਸਾ ਗੁਣਵੰਤੀ ਸਾ ਵਡਭਾਗਣਿ ॥ ਪੁਤ੍ਰਵੰਤੀ ਸੀਲਵੰਤਿ ਸੋਹਾਗਣਿ ॥
ਰੂਪਵੰਤਿ ਸਾ ਸੁਘੜਿ ਬਿਚਖਣਿ ਜੋ ਧਨ ਕੰਤ ਪਿਆਰੀ ਜੀਉ ॥
ਅਚਾਰਵੰਤਿ ਸਾਈ ਪਰਧਾਨੇ ॥ ਸਭ ਸਿੰਗਾਰ ਬਣੇ ਤਿਸੁ ਗਿਆਨੇ ॥
ਸਾ ਕੁਲਵੰਤੀ ਸਾ ਸਭਰਾਈ ਜੋ ਪਿਰਿ ਕੈ ਰੰਗਿ ਸਵਾਰੀ ਜੀਉ ॥
ਮਹਿਮਾ ਤਿਸ ਕੀ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਏ ॥
ਜੋ ਪਿਰਿ ਮੇਲਿ ਲਈ ਅੰਗਿ ਲਾਏ ॥
ਬਿਰੁ ਸੁਹਾਗੁ ਵਰੁ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ
ਜਨ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੇਮ ਸਾਧਾਰੀ ਜੀਉ ॥

(ਅੰਕ ੯੭-੯੮)

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਸਦਾ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਸੁਖ-ਦੁਖ, ਅਮੀਰੀ-ਗਰੀਬੀ ਵਿਚ ਪਤੀ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਸਾਥ ਦੇਣਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਸੋਧ ਲੈਣੀ :

ਰੂਖੇ ਭੋਜਨੁ ਭੂਮਿ ਸੈਨ ਸਖੀ ਪ੍ਰਿਅ ਸੰਗਿ ਸੁਖਿ ਬਿਹਾਤ ॥ (ਅੰਕ ੧੩੦੬)

ਪਤੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਕਰਤੱਵ ਜਾਨਣਾ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਹੋਇ ਨਿਮਾਣੀ ਸੇਵ ਕਮਾਵਹਿ ਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੋਵਹਿ ਮਨਿ ਪਿਆਰੀ ॥ (ਅੰਕ ੩੭੭)

ਪਤੀ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣਾ। ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਭਲਾ ਕਿਹਾ ਹੈ :

ਜਾਇ ਪੁਛਹੁ ਸੋਹਾਗਣੀ ਵਾਹੈ ਕਿਨੀ ਬਾਤੀ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ॥
ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੋ ਭਲਾ ਕਰਿ ਮਾਨੀਐ ਹਿਕਮਤਿ ਹੁਕਮੁ ਚੁਕਾਈਐ ॥
ਜਾ ਕੈ ਪ੍ਰੇਮਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਈਐ ਤਉ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਈਐ ॥
ਸਹੁ ਕਹੈ ਸੋ ਕੀਜੈ ਤਨੁ ਮਨੋ ਦੀਜੈ ਐਸਾ ਪਰਮਲੁ ਲਾਈਐ ॥
ਏਵ ਕਹਹਿ ਸੋਹਾਗਣੀ ਭੈਣੇ ਇਨੀ ਬਾਤੀ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ॥੩॥ (ਅੰਕ ੭੨੨)

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਇਸ ਰੂਪ ਬਾਬਤ ਇਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

ਐ ਬੁੱਲ ਫਜ਼ੂਲ ਗੋਯਾ ! ਅਜਿ ਇਸ਼ਕਿ ਉ ਮ-ਜ਼ਨ ਦਮ,
ਕੋ ਪਾ ਨਿ ਹਦ ਦਰੀਂ ਰਾਹ ਆ ਰਾ ਕਿ ਸਰ ਨ ਬਾਸਦਾ ॥ (ਗ਼ਜ਼ਲ 32)

(ਐ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੰਦ ਲਾਲਾ, ਪਿਆਰ ਦਾ ਦਮ ਨਾ ਮਾਰ, ਜੋ ਵੀ ਇਸ ਰਾਹ 'ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਧੜ ਉੱਤੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ

ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਪਤੀ (ਪਿਆਰ) ਦੇ ਰਾਹ ਚੱਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।)

ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਕਸਰ ਭਟਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੰਤ੍ਰਾਂ-ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਮਨਮਤੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਟੁਰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ ਆਪ ਵੀ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, ਸਰਬ ਸੁਖ ਦਾਤੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪਤੀ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਪਤੀ-ਬਰਤਾ ਇਸਤਰੀ ਪਾਸ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਗੁਣ ਕਾਮਣ ਕਾਮਣਿ ਕਰੈ ਤਉ ਪਿਆਰੇ ਕਉ ਪਾਵੈ ॥ (ਅੰਕ ੭੨੫)

ਨਿਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ ਖਵਣੁ ਗੁਣੁ ਜਿਹਬਾ ਮਣੀਆ ਮੰਤ੍ਰੁ ॥

ਏ ਤ੍ਰੈ ਭੈਣੇ ਵੇਸ ਕਰਿ ਤਾਂ ਵਸਿ ਆਵੀ ਕੰਤੁ ॥ (ਅੰਕ ੧੩੮੪)

ਪਤੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਨੇਕ ਸਲਾਹ ਦੇਣੀ। ਭਲੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧੀ ਵੀ ਵਿਰੋਧ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹਿਤੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਸੁਖੀ ਬੀਤਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਸਭ ਪਰਵਾਰੈ ਮਾਹਿ ਸਰੇਸਟ ॥

ਮਤੀ ਦੇਵੀ ਦੇਵਰ ਜੇਸਟ ॥

ਧੰਨੁ ਸੁ ਗ੍ਰਿਹੁ ਜਿਤੁ ਪ੍ਰਗਟੀ ਆਇ ॥

ਜਨ ਨਾਨਕ ਸੁਖੇ ਸੁਖਿ ਵਿਹਾਇ ॥੪॥ (ਅੰਕ ੩੭੧)

ਪਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਨਿਮਰਤਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਤੇ ਅਸੀਸ ਲੈਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਮਿਠਤੁ ਨੀਵੀ ਨਾਨਕਾ ਗੁਣ ਚੰਗਿਆਈਆ ਤਤੁ ॥ (ਅੰਕ ੪੭੦)

ਮਾਂ ਬਾਪ ਤੋਂ ਵੱਖ ਰਹਿ ਕੇ, ਕਿਰਤ ਵਿਰਤ ਕਰ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਚਲਾਉਣਾ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮਾਂ ਬਾਪ 'ਤੇ ਝੂਠੇ ਦੋਸ਼ ਲਾ ਕੇ, ਲੜਾਈ ਝਗੜਾ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਤਿਆਗਣ ਵਾਲੇ ਕਦੀ ਵੀ ਧਰਮ ਦੇ ਤੱਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ, ਚਾਹੇ ਜਿਤਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਲੋਕਾਚਾਰ ਕਰਦੇ ਫਿਰਨ।

ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਸੁਣੈ ਵੇਦੁ ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ ॥

ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਕਰੈ ਤਪੁ ਵਣਖੰਡਿ ਭੁਲਾ ਫਿਰੈ ਬਿਬਾਣੀ ॥

ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਕਰੈ ਪੂਜੁ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਨ ਸੇਵ ਕਮਾਣੀ ॥

ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਨ੍ਰਾਵਣਾ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਘੁੰਮਣ ਵਾਣੀ ॥

ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਕਰੈ ਦਾਨ ਬੇਈਮਾਨ ਅਗਿਆਨ ਪਰਾਣੀ ॥

ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਵਰਤ ਕਰਿ ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣੀ ॥

ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਸਾਰੁ ਨ ਜਾਣੀ ॥੧੩॥

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਪਰ ਬੀਬੀ ਜੀ! ਆਪ ਨੂੰ ਦੱਸੋ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਸੁਭ ਗੁਣ : ਨਿਮਰਤਾ, ਮਿਠਾਸ,

ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਪਿਆਰ, ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਆਦਿ ਆਦਿ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋਵੋ ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਰੀਖ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਸਦਾ ਹੀ ਨਿਤਨੇਮੀ ਹੋ ਕੇ, ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਦਿਆਂ, ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਸੰਜਮੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਜੁ ਆਪ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਅ ਸਕੋ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸਦਾ ਸਚੁ ਪਲੈ ਸਚੁ ਬੋਲੈ ਪਿਰ ਭਾਏ ॥

ਨਾਨਕ ਵਿਛੁੜਿ ਨਾ ਦੁਖੁ ਪਾਏ ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਕਿ ਸਮਾਏ ॥੪॥ (ਅੰਕ ੨੬੪)

ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਰ ਤੇ ਕੰਨਿਆਂ ਦੇਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ : ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਏ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਲੜਕੀ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਦੇਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਬਾਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ, ਨਾ ਕਿ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਣ ਜਾਂ ਜੋ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਿਧਾ ਹੋਵੇ। ਅਗਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਵੱਲੋਂ ਲਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਰਤ-ਰੂਪ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਰ ਤੇ ਕੰਨਿਆ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਨਾਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਸੱਜਣ ਦੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਬਚਨ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਫਿਰ ਲੜਕੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਮੁਖੀ ਸੰਬੰਧੀ ਲੜਕੇ ਦਾ ਪੱਲਾ ਲੜਕੀ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾਵੇ ਤੇ ਤਾਬਿਆ ਬੈਠਾ ਸੱਜਣ 'ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪' ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਾਵੇ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਵਰ ਨੇ ਕੰਨਿਆ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਵਜੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕੇ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਲੜਕੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਮੁਖੀ ਸੰਬੰਧੀ ਲੜਕੇ ਦਾ ਪੱਲਾ ਲੜਕੀ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾਵੇ।

ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਠ : ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਦੇ ਛੰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ

ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਇਕ ਛੰਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਛੇ-ਛੇ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਪਦ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਚਾਰ ਲਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰਕ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਰਣਨ ਹੈ ਅਰ ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੰਨਾ 773-74 'ਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਹਰੇਕ ਲਾਵ ਦਾ ਪਾਠ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਅੱਗੇ ਵਰ ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਕੰਨਿਆਂ, ਵਰ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਨ। ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਸੰਗਤ ਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਰ ਨਾਲ ਗਾਈ ਜਾਣ ਅਤੇ ਵਰ ਕੰਨਿਆ ਹਰ ਇਕ ਲਾਵ ਮਗਰੋਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਅਗਲੀ ਲਾਵ ਸੁਣਨ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਣ।

ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਨੀਆਂ : ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਲਾਵ ਦੇ ਪਾਠ ਉਪਰੰਤ ਲੜਕੀ ਤੇ ਲੜਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਨ। ਕੇਵਲ ਪਾਠ ਸੁਣਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਨਾ ਕਰਨੀਆਂ ਕੇਵਲ ਆਪ-ਹੁਦਰੀ ਅਗਿਆਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਲਾਵ ਦਾ ਅਰਥ ਹੀ ਹੈ : ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ (ਫੇਰਾ)। ਇਥੇ ਇਹ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ :

1. ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੰਨਿਆ (ਲੜਕੀ) ਵਰ (ਲੜਕੇ) ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਚੱਲੇ, ਜੇਹਾ ਕਿ ਸੰਕੇਤ ਹੈ, "ਪਲੈ ਤੈਥੇ ਲਾਗੀ।।"
2. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਸਦਾ ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ।
3. ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕੇਵਲ ਚਾਰ ਹੀ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ, ਵਧੀਕ ਪੰਜ ਜਾਂ ਸੱਤ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਲਾਵਾਂ ਚਾਰ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।
4. ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਨ ਸਮੇਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੋੜੀ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਜੋੜੀ ਨੂੰ ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਉਪਰੰਤ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਣ ਤੇ ਰਾਹੀਂ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਆਨੰਦ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੰਜ ਪਉੜੀਆਂ ਤੇ ਅੰਤਲੀ ਪਉੜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੇ। ਫਿਰ 'ਆਨੰਦ' ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦਾ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਅਨੰਦ ਦਾ ਪਾਠ : ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਤੇ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਹੋ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਜੋੜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਨੰਦ (ਸਾਹਿਬ) ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ

ਪੰਜ ਤੇ ਅੰਤਲੀ ਪਉੜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਜਾਂ ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੰਨਾ 917-20 'ਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਅਨੰਦ (ਸਾਹਿਬ) ਦਾ ਪਾਠ ਹੋ ਚੁੱਕਣ ਉਪਰੰਤ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦਾ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਿਆ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਕੜਾਹ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਧਿਆਨ ਰਹੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗੀਤ (ਸਿਹਰਾ, ਸਿੱਖਿਆ ਆਦਿ) ਪੜ੍ਹਨੇ ਜਾਂ ਗਾਉਣੇ ਕੇਵਲ ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ ਧਨ ਬਟੋਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਸੱਜਣਾਂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਵੇ।

(ਚ) ਅਨਮੱਤ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ 'ਆਨੰਦ' ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਅਨਮੱਤ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ 'ਆਨੰਦ' ਕਾਰਜ ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ-ਪੰਥ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਗੁਰੂ-ਮੱਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੱਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ 'ਆਨੰਦ' ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਥਵਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਕੀ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ? ਅਰ ਸਤਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਿਹੂਣੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਆਨੰਦ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਉਸ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰਣ ਕੀ ਅਰਥ ਰੱਖਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੀ ਆਨੰਦ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੱਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਨੰਦ ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਲਾਭਦਾਇਕੀ (?) ਸਮਝ ਕੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਇਥੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਐਸੇ ਡੰਗ-ਟਪਾਊਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਰ ਜੇ ਗੁਰੂ-ਮੱਤ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਨਹੀਂ 'ਆਨੰਦ' ਰੀਤੀ ਵੀ ਉਸ ਲਈ ਨਹੀਂ।

(ਛ) ਲੜਕੇ ਜਾਂ ਲੜਕੀ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਪੈਸਾ ਲੈ ਕੇ ਨਾ ਕਰੇ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਪੈਸਾ ਲੈ ਕੇ ਸੰਜੋਗ ਕਰਨਾ : ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਜਾਂ ਹੋਰ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ

ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਖਰਾਬੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਈ ਵਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਵੀ ਦਾਅ 'ਤੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਚਉਪਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਬਤ ਦੁਕਵਾਂ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਸਾਕ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਕਰੇ। ਦੇਣ ਲੈਣ ਦਾ ਲਾਲਚ ਨਾ ਕਰੇ। ਹਾਣ ਦੇਖੇ, ਹੱਡ ਸੁੱਚਾ ਦੇਖੇ, ਮੱਥਾ ਮਿਲਦਾ ਦੇਖ ਲਵੇ। 'ਮੂਲ ਜਾਣਿ ਗਲਾ ਕਰੇ, ਹਾਣਿ ਲਾਏ ਹਾਣ।।' ਗੁਰੂ ਕਾ 'ਸਿੱਖ ਗੁਰੀਬ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਨਾਤਾ ਕਰੇ, ਗੁਰੂ ਗੰਢ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

(ਜ) ਜੇ ਬਾਲਕੀ ਦੇ ਮਾਪੇ ਕਦਾਂਚ ਸਬੱਬ ਪਾਇ ਕੇ ਬਾਲਕੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਥੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖਾਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚਣਾ ਨਹੀਂ। ਅੰਨ ਨਾ ਖਾਣਾ ਸਭ ਭਰਮ ਹੈ। ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਖਲਾਵਣਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ। ਬੇਟੀ ਬੇਟੇ ਵਾਲੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮੇਂ ਖਾਂਦੇ ਰਹਿਣ, ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਜੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਦੇਵੇਂ ਸਾਕ ਇਕ ਕੀਤੇ ਹੋਨ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਧੀ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਖਾਣਾ : 'ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ' ਦੇ ਪੰਨਾ 24 ਉਪਰ ਅੰਕਿਤ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੇ ਫੁੱਟ ਨੋਟ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਇਹ ਮੂਲ ਪਾਠ ਲਿਆ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ (ਧਿਆਨ ਕਰਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ।)

ਇਹ ਭਰਮ ਬਿਪਰਵਾਦ ਦਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਸ਼ੂਦਰ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮਰਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਲੜਕੇ ਵਾਂਗ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਪੋਸਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਿਦਿਅਕ ਜਾਂ ਸਰੀਰਕ ਯੋਗਤਾ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਕਰਨ ਵੱਲ ਮਾਪੇ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਕੋਝਾ ਜਿਹਾ ਅਹਿਸਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਧੀ ਇਕ ਅਣਲੋੜੀਂਦਾ ਬੋਝ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਪੇ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਵਿਆਹ ਉਪਰੰਤ ਸਦਾ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਅਰ ਜੋ ਪਤੀ (ਵਿਚਾਰਾ?) ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਡੀ ਧੀ ਦਾ ਬੋਝ ਉਠਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੀ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ ਦਾ ਹੋਰ ਬੋਝ ਪਾਉਣਾ 'ਬੱਜਰ ਪਾਪ' ਨਹੀਂ? ਸਾਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸੋਚ ਨੇ ਹੀ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਵਿਆਹੀ ਧੀ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਪੀਣਾ ਵੀ ਪਾਪ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲੜਕਾ (ਜੁਆਈ) ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪੇ ਆਦਿ ਜਦੋਂ ਲੜਕੀ ਦੇ ਪੇਕਿਆਂ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਥੇ

ਜਾ ਕੇ ਗੁੱਲਛਰੇ ਉਡਾਉਣੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਕੀਤੇ ਅਹਿਸਾਨ (?) ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਣਾ ਆਪਣਾ ਰੱਬੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸਮਝਦੇ। ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਨੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਨੂੰ ਬਿਪਰ ਦੇ ਕੀਤੇ ਇਸ ਭੱਦੇ ਮਜ਼ਾਕ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁਰੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਨਰੋਈ ਗੁਰਮਤੀ ਸੇਧ ਦਿੰਦਿਆਂ ਇਸ ਨਿਯਮ ਰਾਹੀਂ ਚੇਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

(ੲ) ਜਿਸ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਭਰਤਾ ਕਾਲ-ਵੱਸ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਯੋਗ ਵਰ ਵੇਖ ਕੇ ਪੁਨਰ ਸੰਜੋਗ ਕਰ ਲਵੇ। ਸਿੱਖ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਮਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਵੀ ਇਹੋ ਹੁਕਮ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਪੁਨਰ ਸੰਜੋਗ : ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਵੇਖਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਿਪਰ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸੀ ਕਿ ਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਪਤੀ ਸਹਿਤ ਆਨੰਦ ਭੋਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੇ ਪਤੀ ਦੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣ 'ਤੇ ਪਤਨੀ ਵਲੋਂ ਉਸ ਦੀ ਚਿਤਾ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦੇ ਜਲ ਜਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਆਰੰਭੀ। ਫਿਰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸਤੀ ਕਹਿ ਕੇ ਫੋਕਾ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਜੋ ਇਸਤਰੀ ਸਤੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਧਵਾ ਰਹਿ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਅਤੇ ਵਿਧਵਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਸਮਾਜ ਵਲੋਂ ਤਿਸਕਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਘਟੀਆ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਉਸ ਇਸਤਰੀ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਭਿਆਨਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਜੋ ਬਾਲ ਉਮਰੇ ਹੀ ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਸ਼ਰ ਅਤੇ ਨਾਰਦ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ : 'ਪਤੀ ਗੁੰਮ ਹੋਣ ਤੋਂ, ਮਰਨ ਤੋਂ, ਸੰਨਯਾਸੀ ਹੋਣ ਤੋਂ, ਨਪੁੰਸਕ ਹੋਣ ਤੋਂ, ਜਾਤੀ ਤੋਂ ਪਤਿਤ ਹੋਣ ਪੁਰ, ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਖਸਮ ਕਰਨਾ ਯੋਗਯ ਹੈ।' ਪਰ, ਵਿਹਤ ਅਤੇ ਮਨੂੰ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ : 'ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਇਕ ਵਾਰੀ ਹੀ ਵਿਆਹ ਹੈ।' 'ਵਿਆਹ ਵਿਧਿ ਵਿਚ ਵਿਧਵਾ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ।' 'ਦੂਜਾ ਖਸਮ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ।' ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਪੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਧੇਰੇ ਹੋਇਆ ਕਿ ਵਿਧਵਾ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਸਤੀ ਦੀ ਰਸਮ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਬਲ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਆਮ ਹੋ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਨੇ ਇਸ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ। ਜਿਥੇ ਸਿੱਖ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਤੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਉਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰ (ਦੁਬਾਰਾ) ਵਿਆਹ ਵੀ

ਕੀਤੇ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ :

ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਮਨਹਠਿ ਜਲਿ ਜਾਈਐ ॥
ਪ੍ਰਿਅ ਸੰਗੁ ਨ ਪਾਵੈ ਬਹੁ ਜੋਨਿ ਭਵਾਈਐ ॥ (ਅੰਕ ੧੮੫)

ਸਤੀਆ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ ਜੋ ਮੜਿਆ ਲਗਿ ਜਲੰਨਿ ॥
ਨਾਨਕ ਸਤੀਆ ਜਾਣੀਅਨਿ ਜਿ ਬਿਰਹੇ ਚੋਟ ਮਰੰਨਿ ॥
ਭੀ ਸੋ ਸਤੀਆ ਜਾਣੀਅਨਿ ਸੀਲ ਸੰਤੋਖਿ ਰਹੰਨਿ ॥
ਸੇਵਨਿ ਸਾਈ ਆਪਣਾ ਨਿਤ ਉਠਿ ਸੰਮੁਲੰਨਿ ॥ (ਅੰਕ ੭੮੭)

ਸੋ, ਪਤੀ ਦੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣ 'ਤੇ ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਮਰਦ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਮਰਦ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਨਿਰਬਾਹ ਵੀ ਚੰਗਾ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਵੀ ਨਾ ਫੈਲਣ। ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਵਿਚ ਕਰਤਾ ਜੀ ਇਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

'ਜਿਸ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਭਰਤਾ ਕਾਲ ਵਸਿ ਹੋਯਾ ਹੋਇ, ਚਾਹੀਐ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਜਤ ਸਤ ਸੀਲ ਪਾਲੈ, ਕਿਤੇ ਵੱਲ ਚਿਤ ਭੁਲਾਵੈ ਨਾਹੀ ਅਰੁ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਧਯਾਨ ਵਿਖੇ ਰਹੇ, ਸ੍ਰਾਦੇਂ ਮੇਂ ਜੀਉ ਨਾ ਦੇਇ, ਸਵਾਦ ਇਸ ਕਾਮ ਕਉ ਯੋਂ ਹੈ ਜਿਉਂ ਅਗਨਿ ਮੇਂ ਘ੍ਰਿਤ ਪਾਵੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੋਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਭਲਾ ਜਤ ਸਤ ਮੇਂ ਹੈ ਅਰ ਬੋਲ ਤੋਲ ਸੋ ਰਹੈ, ਕਿਆ ਮਰਦ ਕਿਆ ਇਸਤਰੀ ਜੋ ਜਾਨੇ ਕਿਸੀ ਉਪਾਉ ਰਹਿਤ ਕਰ ਰਹਿ ਨਾਹੀ ਸਕਤੀ ਤਬ ਜਾਰੀ ਚੋਰੀ ਨਾ ਕਰੇ, ਆਪਣੀ ਲਾਇਕ ਦੇਖ ਕੈ ਅਪਰ ਸੰਜੋਗ ਕਰੈ।'

(ੲ) ਪੁਨਰ ਵਿਆਹ ਦੀ ਵੀ ਇਹੋ ਰੀਤ ਜੋ 'ਆਨੰਦ' ਲਈ ਉੱਤੇ ਦੱਸੀ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਪੁਨਰ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰੀਤ : ਪੁਨਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ-ਫਿਰ ਜਾਂ ਦੁਬਾਰਾ। ਪਤੀ ਜਾਂ ਪਤਨੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣ 'ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਜਾਂ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਰ ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਆਹ ਵੀ 'ਆਨੰਦ' ਰੀਤਿ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋਵੇ। ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਆਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਲੋਕ ਰੀਤਿ, ਜਿਵੇਂ ਚਾਦਰ ਪਾਉਣਾ, ਕਰੇਵਾ ਜਾਂ ਕੋਰਟ ਮੈਰਿਜ ਕਰਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਨੇ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ।

(ੳ) ਆਮ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ

ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ।

ਵਿਆਖਿਆ : ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ : ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਹੋਰਨਾਂ ਮੱਤਾਂ (ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਇਸਲਾਮ) ਆਦਿ ਦੀ ਰੀਸੇ ਬਹਾਨੇ (ਨਿਮਿੱਤ) ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਆਮ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਆਮ ਹਾਲਤਾਂ ਸਾਡੀ ਜਾਚੇ ਆਪਸੀ ਮਤਭੇਦ ਹੋਣ, ਬੀਮਾਰ ਹੋਣ, ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਹੋਣ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਆਨੰਦ' ਨਾਲ ਹੋਏ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਨੇ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਣ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਸਨਮੁਖ ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਮ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ Generally, no Sikh should marry a second wife if the first wife is alive. Polygamy is not allowed.

‘ਇਸਤਰੀ ਬਿਵਾਹਿਤਾ ਸੇ ਸਿਵਾਯ ਔਰ ਇਸਤਰੀ ਨਾ ਕਰੇ, ਏਕ ਇਸਤਰੀ ਪਰ ਸੰਤੋਖ ਕਰਨਾ ਬੜੇ ਪੁਰਖ ਕਾ ਕਾਮ ਹੈ। ਨਿਮਿੱਤ ਕਰ ਸੰਜੋਗ ਨਾ ਕਰੇ, ਅੰਤ ਔਖਾ ਹੋਸੀ, ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਸੀ।’

(ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ)

(ਠ) ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸਿੰਘਣੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਲਵੇ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਸਿੰਘਣੀ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਹੋਣਾ : ਭਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਅਰ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਲੜਕੀ ਨੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਹੈ ਪਰ ਲੜਕੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਛਕਿਆ ਤਾਂ ਸਿੰਘਣੀ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰੇ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਰਾਬਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੀ ਚੰਗੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਬਣ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਾਥ ਨਿਭਾਅ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦਾ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਚਰਣ ਪੱਖੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣਾ ਜਿਥੇ ਆਪਸੀ ਇਕਸੁਰਤਾ ਭੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਪਾਸੋਂ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਗਵਾਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਿੱਜੀ, ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਬਿਹਤਰ ਹੈ ਜੇ ਦੋਵੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਗੁਰਸਿੱਖ ਹੋਣ।

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ 'ਗੁਲਸ਼ਨ'

ਨਾਰਿ ਭਤਾਰ ਪਿਆਰ ਹੈ

ਜੇਕਰ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਹਿਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਕੋਈ ਸਾਕ ਨਹੀਂ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਮੁਹੱਬਤ, ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਅਮਲੀ ਹਿੱਤ ਆਦਮੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਚਮੁੱਚ ਆਦਮੀ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਹੱਕ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਉਂਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨ ਵਡਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇਵਾ ਲਈ ਤੱਤਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਇਕ ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਆਦਮੀ ਦੇ ਦਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਭਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਤੱਕ ਇਕੋ ਲਹੂ ਦੁਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਭਾਂ ਵਿਚ ਗੋੜੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਡ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਵਹੁਟੀ ਗੱਭਰੂ ਵਿਚ ਜੋ ਸਾਕ ਧਰਮ ਅਰ ਚਾਲ ਮੂਜਬ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਕਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੋਵੇਂ ਓਪਰੇ ਹਨ। ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਆਪੋ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਕਿਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਪਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੂਸਰਾ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ, ਪਰ ਇਸ ਸਾਕ ਦਾ ਹੋਣਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਸਰੀਰ ਇਕ ਜਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਸਾਂਝੇ, ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਇਕ, ਦੁਹਾਂ ਦੇ ਧਨ ਮਾਲ ਇਕੋ। ਦੁਹਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਇਕ, ਘਰ ਇਕ, ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਇਕ ਦੇ ਸਿਰ ਪੀੜ ਹੋਵੇ ਤਦ ਦੂਸਰਾ ਸਿਰ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਫਾਹਵਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਇਕ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਸਾਂਝੀਵਾਲ, ਜੇ ਇਕ ਨੂੰ ਰੰਜ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਹਿੱਸੇਦਾਰ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਲੋੜੀਂਦਾ, ਪੱਕਾ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਾਕ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਜੋਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋੜ ਦੇਣਾ, ਅਰਥਾਤ ਭਰਤਾ ਤੇ ਨਾਰ ਉਮਰ ਪ੍ਰਯੰਤ ਜਕੜੇ ਗਏ। ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੰਢ ਐਸੀ ਪੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਰਕੇ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ (ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਨਾ ਬੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ)। ਹੁਣ ਜੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਲਾੜਾ ਲਾੜੀ ਇਕ ਖਿਆਲ ਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਦਿਲੋਂ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਉਮਰ ਭਰ ਸਾਥ ਨਿਭਾਹੁਣ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਰਕੇ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਪਿਆਰ ਦਾ ਜ਼ੰਜੀਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ

ਕੈਦੀ ਉਸ ਤੋਂ ਕਦੀ ਅੱਕ ਜਾਏ :

ਬੱਧੇ ਤੇਰੀ ਵਿਚ ਕਮੰਦੇ ਅਸਲ ਛੁੱਟੇ ਹਨ ਪਿਆਰੇ।

ਪਰ ਜੇ ਖੋਟੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਉਲਟ ਤਬੀਅਤਾਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਜਕੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਦ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਜੀਉਣਾ ਕੁਝ ਜੀਉਣ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਦੀ ਕਬਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਬਰ ਬੀ ਐਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਨਾ.....।

ਹੁਣ ਕੁਝ ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣੋ। ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ ਦੇ ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਕਵੀ ਰਾਜ 'ਵਰਡਸ-ਵਰਥ' ਦਾ ਬੜਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਘਰ ਵਾਲੇ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਪਤੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵੇਰੀ ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਵਰਡਸ-ਵਰਥ ਦੇ ਉਲਟ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਛਪੀ। ਇਕ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਦੱਸਿਆ। ਕਵੀ ਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਿਓ ਮੈਂ ਸੁਣਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ'। ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਹਛਾ ਇਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣ ਲਓ'। ਕਵੀ ਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਉਹ ਕੀ ਹੈ?' ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਉਹ ਗੱਲ ਇਹ ਛਪੀ ਹੈ ਕਿ 'ਤੇਰੀ ਵਹੁਟੀ ਬਹੁਤ ਨੇਕ ਹੈ, ਪਰ ਤੂੰ ਇਸ ਦਾਤ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ।' ਕਵੀ ਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ : 'ਬੱਸ ਇਕ ਇਹੋ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੈ।' ਇਹ ਤ੍ਰੀਮਤ ਸ਼ਕਲੋਂ ਵੰਨੋਂ ਕੁਝ ਸੋਹਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਬੀ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਉਸ ਨਾਲ ਐਡਾ ਰਾਜ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਆਪ ਉਸ ਨੇ ਕਾਰਣ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦੇਉਤਾ ਸੁਭਾ ਅਤੇ ਹਸਮੁਖੀ ਸੀ। ਇਸ ਸੁਹੱਪਣ ਦੀ ਖਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਸੁਹੱਪਣ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਰਡਸ-ਵਰਥ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਈ। ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਡਾਢੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਨਾਲ ਕਵਿਤਾ ਬਨਾਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਛਪਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਨਿੰਦਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਜ਼ਮਾਨਾ ਉਸ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਕਵਿਤਾ ਛਪਦੀ ਤਾਂ 'ਜਾਫਰੀ', ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਲਿਖਦਾ ਹੈ : 'ਇਸ ਆਦਮੀ ਦਾ ਲੇਖ ਭੇੜੇ ਨਾਲੋਂ ਭੇੜਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।' ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਢਾਹਸ ਦਿੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ 'ਤੇਰੀ ਲਿਖਤ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਉੱਨਤੀ ਪਰ ਹੈ'। ਮਰਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਦੋਵੇਂ ਭਰਤਾ ਇਸਤਰੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਜਾਨ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹੇ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀ ਵਰਡਸ-ਵਰਥ ਦੇ ਬੁਢੇਪੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਮਿਲ ਲਈ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ : 'ਕਹੁ ਕੀ ਡਿੱਠਾ?' ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ : 'ਜਦ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਕਿ

ਬੁੱਢੇ ਭਰਤਾ ਜੀ ਆਪਣੀ ਸੁਪਤਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਟਹਿਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਛ ਕੁਛ ਘੱਟ ਭੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਭੀ ਬਹੁਤਾ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਆਪੋ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਵਿਆਹੇ ਲਾੜੀ ਲਾੜੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਹਮਸਾਈ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੀ ਵਾਰੀ ਦੇਖਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਪਤਨੀ ਭਰਤਾ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਘਾਬਰੀ ਹੋਈ ਕੋਠੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਲੱਭਦੀ ਲੱਭਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਬਾਗ ਵਿਚ ਲੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਦੇਖਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਨੱਸ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਟੋਪੀ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮਤੇ ਧੁੱਪ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਪੀੜ ਨਾ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਬੈਠ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਸੌਂ ਕੇ ਨਹੀਂ ਉਠਦਾ ਸੀ'। ਇਸ ਲਈ ਵਿਚ ਬਰਾਉਨਿੰਗ ਭਰਮਾ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖਣੋਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਕਦੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦੀ। ਭਰਤਾ ਬੀ ਪ੍ਰਬੀਨ ਗ੍ਰੰਥਾਕਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਬੀ ਵੈਸੀ ਹੀ ਸੀ। ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਕ ਉਘੇ ਦਾਨੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਈਸ਼ਵਰ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਬਣੀ ਰਹੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਿਆਕਤ ਦਾ ਘੁਮੰਡ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਬਣੀ ਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਨਮੂਨਾ ਬਣਕੇ ਦਿਖਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਤਨੀ ਆਪਣੀ ਸਹੇਲੀ ਨੂੰ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ਲਿਖਦੀ ਹੈ : 'ਬਰਾਉਨਿੰਗ ਦਾ ਭੇਤ ਕੋਈ ਬੀ ਹੱਛੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਜਿਹਾ ਕੁ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਹ ਤੱਕ ਦੀ ਭੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਦੀ ਹਾਂ'। ਲੋਕੀ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਕਦੇ ਬੇੜੀਆਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਰਾਉਨਿੰਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੇੜੀਆਂ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਲੇਖਕ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੇੜੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁੰਮਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਕਦੀ ਬਰਾਉਨਿੰਗ ਕਿਧਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਗਿਰਜੇ ਘਰ ਵਿਚ, ਜਿਥੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਵਾਹ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਦੇ ਗੱਡੇ ਹੋਏ ਬੰਮ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ ਅਤੇ ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੰਮਦਾ। ਪਤਨੀ, ਜਿਹੜੀ ਵਿਵਾਹ ਥੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਬੀਮਾਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਭ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੱਸਦੇ ਮੂੰਹ ਅਤੇ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਹੀ ਦਿੱਸਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਰਾਜ਼ੀ ਬਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਹਾਥਾਰਨ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਆਦਮੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਈ ਵੱਡਿਆਂ ਵੱਡਿਆਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਤੋਟ ਵਿਚ ਆਣਕੇ ਦੁੱਖ ਸਹਿਣੇ ਪਏ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਬੀ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਵੇਲਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਭਾਗਵਾਨ ਸੁਭਾਗਯ ਪਤਨੀ ਨੇ ਇਹ ਦੁੱਖ ਬਹੁਤਾ ਮਾਲੂਮ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। 1849 ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਨੌਕਰੀ

ਪਰ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਬੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਓਹ ਦਿਨ ਇਸ ਲਈ ਭਾਰੀ ਔਕੜ ਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਵੱਲ ਦੇਖੋ, ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ਲਿਖਦੀ ਹੈ- ‘‘ਪਿਆਰੀ ਮਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਉਮੈਦ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ ਸਾਡੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਸੁਣੇਗੀ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਤੁਹਾਡੇ ਖਤ ਤੋਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਿਆਰੀ ਮਾਂ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨੇਕ ਪਤੀ ਅਜਿਹਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਬੀ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸਤਾ ਸਕਦਾ। ਕੁੱਲ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਅੱਜ ਹੋਈਆਂ ਕੱਲ ਨਾ ਹੋਈਆਂ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਫੁੱਲ ਖਿਲੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕੰਡੇ ਦੀ ਵੀ ਚੋਭ ਦੀ ਕੁਛ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪਰ ਹੀ ਫ਼ਖਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ।’’ ਇਸ ਥੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਕ 1851 ਈ: ਦਾ ਖਤ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਦਿਨ ਕੁਛ ਟਲ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਫਾਕੇ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾਲ ਰੋਟੀ ਨਸੀਬ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਬੀ ਸ਼ੁਕਰ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇਖਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੈ : ‘ਪਿਆਰੀ ਅੰਮਾਂ’ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਬੀ ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਵੇਖਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਾਂ। ਨਾ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਿੱਤ ਦੀ ਚਾਦਰ ਲਪੇਟੀ ਹੈ। ਓਹੋ ਮੁਹੱਬਤ ਮੇਰੇ ਤਨ ਮਨ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰੀ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰਾਜ਼ੀ ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਮੇਰੇ ਤੇ ਬੜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਡਾ ਅੱਛਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਣਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹਾ ਚਮਕਦਿਆਂ ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਤੱਕ ਅੱਪੜਨਾ। ਉਸ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਚਮਕਦੇ ਸੂਰਜ ਵਤ ਹੈ। ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕਿਰਪਾ ਇਹ ਬੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪਿਆਰੇ ਪੁਤਰ ਬਖਸ਼ੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੁਝ ਰੋਜ਼ੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੀ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਰੋਟੀ ਰੱਜ ਕੇ ਖਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।’’

ਕਿੰਗਸਲੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬੀ ਕੋਈ ਘੱਟ ਸਵਾਦਲੀ ਨਹੀਂ ਜਦ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਇਸਤਰੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੰਤ ਉਸ ਦਾ ਵਿਵਾਹ ਹੋਇਆ, ਤਦ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 20 ਬਰਸਾਂ ਦੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਕੌਮੀ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੇ ਵਹਿਮਾਂ ਵਿਚ ਡੁਬਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਉਦਾਸੀ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾ ਹਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੇਕ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਹਿਮ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਪਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰੋਜ਼ ਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਪਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕਿੰਗਸਲੇ ਦੇ ਸ਼ੱਕ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਹ ਪੱਕਾ ਧਰਮਾਤਮਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿੰਗਸਲੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਹੋਈ ਦੱਸਦਾ ਸੀ।

ਉਹ ਆਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਪਤਨੀ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਇਕੱਲਾ ਕਿਧਰੇ ਸੈਰ ਲਈ ਗਿਆ। ਉਥੋਂ ਜੋ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ਆਪਣੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਇਸ ਥੋਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹਾ ਹੱਛਾ ਪਤੀ ਸੀ : ‘ਇਹ ਜਗਾ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਵਸਤੂ ਦਿਲ ਨੂੰ ਮੋਹਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਪਰ ਤੈਥੋਂ ਬਗੈਰ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਉਜਾੜ ਭਾਸਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੇਰਾ ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰਾ ਹੀ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਦਿਖਲਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਵਿਵਾਹ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਕਾਫ਼ੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਓਹ ਮੂਰਖ ਹਨ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਤਾਕੀ ਦੇ ਪਾਸ ਲੰਮਾ ਪਿਆ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਘਰ ਥੋਂ ਛੁੱਟ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰਕੋਈ ਖ਼ਿਆਲ ਬੀ ਨਾ ਆਇਆ। ਹਾਇ! ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਘਰ ਅੱਪੜਾਂ।’

ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਬੀਮਾਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਆਪੋ ਵਿਚ ਦੁਖ ਵੰਡਕੇ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਹੌਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਿੰਗਸਲੇ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬੀਮਾਰੀ ਸੀ, ਲਿਖਿਆ, ‘‘ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਭਰਤਾ ਇਸਤਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਛੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਆਪੋ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਦੁੱਖ ਵੰਡਣ ਦਾ ਵੱਲ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ।’

ਇਸ ਨੇਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਮਰਨ ਥੋਂ ਕੁਛ ਦਿਨ ਪਹਿਲੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਹੁਤ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਣਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰੀ ਇਸਤਰੀ ਬਹੁਤ ਬੀਮਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ‘ਏਸ ਸੰਦੇਸ਼ੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਮੌਤ ਦੇ ਹੁਕਮ ਉੱਤੇ ਭੀ ਸਹੀ ਪੈ ਗਈ ਹੈ।’

ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਆਪ ਬੀਮਾਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਹਕੀਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਗਰਮ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲਣ ਦਿਓ। ਕੁਛ ਦਿਨ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਅੰਤ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਿਆ। ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਆਦਮੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਨਜ਼ਰ ਬਚਾਕੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਬੜ ਗਿਆ। ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਤੱਕਣ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਆਖੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਸਵਰਗ ਵਤ ਹੈ, ਕੁਛ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ। ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਖੰਘ ਛਿੜ ਪਈ ਅਤੇ ਉਹ ਨਿਵਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਮਿਤ੍ਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਠਾਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ। ਉਥੇ ਲੰਮਾ ਪਿਆ ਹੀ ਪੈਨਸਲ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ਲਿਖਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬੀ ਲੰਮੀ ਪਈ ਪਈ ਉਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਅੰਤ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਅਜਿਹੇ ਨਿਸ਼ੱਤੇ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਪੈਨਸਲ

ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਦੀ ਬੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਰਹੀ। ਇਸ ਦੇਕੁਛ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ ਦੰਪਤੀ ਕਿੰਗਸਲੇ ਹੋਰੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਗਏ।

ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਤਨੀਆਂ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਕੁਪੱਤੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈ ਗਿਆ, ਕਈ ਲਾਇਕ ਅਤੇ ਦਾਨਾ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਖਰਾਬ ਅਤੇ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਸਾਨੂੰ ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਅਗਲੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਸਵਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੀਆਂ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਬੀ ਆਪਣੀਆਂ ਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਹਿੱਤ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਛੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਬਾਹੁਣ।

ਰਸਾਲਾ ਖ਼ਾਤੂਨ ਵਿਚੋਂ

ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ 23-30, ਅਗਸਤ 1905 ਈ: